13450

O
RZECZYPOSPO-
LITEY IEY ROZ-
NYCH KSZTALCIECH,
IEY POSTANOWIENIV, ZA-
cznośći, dostoieństwie, własnośći, zachowàniu, y zàtrzymawàniu, zgubie, à wniwecz obroceniu, y wykorzenieniu.

CZESCI WTOREY.

IERZEGO LEMKI ZBAR. PHIL. *y LL. Praktica opisanie y wydanie.*

Marsil: Fici: Senten: Lib: Ep. 4.

Beatßimas fore Respublicas (dicebat Plato) Si aut Philosophi dominentur, aut saltem qui gubernent diuina quadam sorte Philosophentur. Nihil enim pestilentius esse potestate & audatia, quam ignorantia commitatur. Tales quoq; subditos esse solere, quales Magistratus

IDEM LIB. 5.

Nihil periculosius est in Principe, quam si quam plurimi eum contemnant, vel oderint, vel nimis inuideant, contemptus quidem scientia, grauitate, integritate vitatur. Odiũ vero innocẽtia & humanitate lenitur. Inuidia deniq; munificentia, liberalitate, magnificentiaq; sedatur.

43.450

INSTYTUT OSSOLINSKIEGO

XVII 942 - III

ZACNIE VRODZONEMV PANV.

IEGO MOSCI PANV ABRAAMOWI
Zbąskiemu, zBąſinà, Nà Kurowie, y Lyſobykàch Pànu, &c. PANV mnie wielce Miłośćiwemu.

Zdrowia dobrego/ y hoynego Páńſkiego Błogoſłáwieńſtwá/ ná wiele lat pomyślonych życzy.

PLato on wielki Philozoph/ zwykł był mowić. Virtute fieri nobilem melius eſt, quàm naſci, co oboie w tym Gniazdźie zacnym domu WM. záwżdy ſtárożytnie było/ byłá Boiaźń Páńſka/ y pobożność prawdźiwa/ iáko Cicero zwykł był mawiáć/ zowiąc to początkiem mądrośći. Initium omnium virtutum eſt Pietas. Przypátruiąc ſię tedy ſkryptorom náſzym Polſkim/(qui vlla nota ſuſpitionis carent) w ktorych nic iedno ſtárożytność/ dźielność/ zacność domu tego/ cnoty/ pobożność/ męſtwo/ y wierność k Rzeczypoſpolitey cále záchowána opiewáią/ álec y WM. nie padł dáleko przodkow ſwych/ iákoż nigdy longe à ſuo ſtipite fructus cadũt, y choc ſam ieden iáko oná rozſzczká radicis Dauid, w tey zacney Fámiliey pozoſtáłey ieſteś / ále iednák nie ieſteś WM. ſam/ gdyż Pan Bog z ſwey przytomnośći / znáczne dáry ſwe hoynie WM. zoſtáwić raczył / świecili pobożnośćią znacni przodkowie WM. y WM. byli ſpániáłymi/ możnośćią: dźielnośćią: ludzkośćią: y WM. Byli budownicy chwały Páńſkiey/ y WM. ieſteś/ nie máſz plácu żadnego / gdźiebyś ſzczerze WM. nie raczył oświadczáć ſwey przećiwko Pá-

wko PAnu BOgu szczerości/ nic WM. márna chwała tego świátá/ y ámbitia/ nic żadna boiażń/ nic ziednoczenie/ y spowinowáczenie domu WM. zacnymi / y możnymi Fámiliámi / nigdy chwale BOżey szkodliwego niespráwiłá / zaczym pewna rzecz iest/ że nagrode od Páná Bogá odniesiesz & immarcessibilem gloriæ coronam quam iustus ille iudex redditurus omnibus in aduentu suo glorioso. Nie mowie tu ták dálece o cognátiey & affinitatis domow WM. zacnych / z ktorymi dom WM. zacny skrzewiony iest/ ále y WM. nic porywce/ nic mniey nád przodki swoie z pámięci czynić raczysz. Aprzetoż od wszystkich ludzi zacnych/ sobie rownych masz poszánowánie/ masz miłość/ confidentia/ y życzliwość/ káżdy ią oddawa chętliwie WM. áták inszych dzielności WM. ktorych ia ná krotkiem tym mym scrypcie wyliczyć bym nie mogł/ pominawszy/ to powiem/ że iuż czásu dawnego prágnąłem wielce WM. swemu Miłościwemu Pánu moie chęć wyświádczyć/ posługi oddáć/ y życzliwość swoię ofiárowáć/ widząc to dobrze/ żeś WM. záwżdy literarum amator & benignissimus promotor był/ á nád to y Synem á członkiem Rzeczypospolitey sławney / y Oyczyzny nászey nie mnieyszy/ ktorey tego co iest napocześnieyszego życzysz/ ná ktorego dowcipie y życzliwości/ według możności nic nie schodziło : ábowiem cnotámi przodkow swych/ y pobożnością świecąc/ szczerze y życzliwie służysz Oyczyznie/ niezbraniasz się/ nic zdrowiu/ nic wczásowi/ áni kosztowi folguiąc. Tedy ten scripcik iudicii mei tenui vczyniony/ sub tutellā WM. swego

swego Miłościweg Pána odnieść y oddáć zdáło mi się/ prosząc pokornie ábyś WM. exiguum munus, ále da Pan Bog sercá szczerego pochodzący benigno animo raczył przyiąć/ iáko wtory snopek łuku bralionum mearum, á to cobyś WM. moy Mościwy Pan raczył baczyć bydź potrzebnego/ do tego WM. racz przydáć/ iuż tedy tu vniżone posługi moie oddawszy w Mościwą łáskę WM. Winczuię WM. y zacne° domowi WM. in annos Nestoreos, dobre° zdrowia/ błogosłáwieństwá Niebieskiego wiecznego/ y doczesnego Ziemskiego/ y wszelákich pomyslonych poćiech od Páná Bogá nászego w Troycy iedynego. Dan z Lublina 22. Máij Roku Páńskiego 1608.

WM. We wszem vniżony sługá.

Gerzy Lemká.

Do łáskáwego y życżliwego Czytelniká.

ILekroć on pirwszy á doskonáły człowieczy stan y kształt/ w ktorym od Bogá Wszechmogącego/ człowiek on pierwszy stworzon był/ Łáskáwy Czytelniku/ sobie rozważam/ á ten teráznieyszy vpátruie/ vpátruie w prawdźie záwsze częstokroć/ tylekroć nie mogę człowieká vpádłego nędzy vtrapienia wyżáłowáć/ á práwie opłákiwáć. Coż bowiem? izali człowiek ná wyobráżenie Boże stworzon nie był/ w ktorym świećił y okázywał się kształt/ to iest znáiomość Boża/ á iákoby nieiákie podobieństwo/ myśli y dźielnośći Bozkiey/ rożność dobrego á złego/ cnotliwego vczćiwego/ á sprosnego/ vmieiętność wszytkich rzeczy y spraw/ á nadoskonálsza mądrość: á z tymi znáiomośćiámi stosowáły się siły ludzkie/ wola byłá przysposobiona y obrocona k Bogu/ świátłośćią á miłośią zdieći w práwey vmieiętnośći/ á w woley miłość Boża/ y przyzwaláły sercá bez żadney wątpliwośći práwym vmieiętnośćiom/ y dawáły znáć/ żesmy są stworzeni ku poznániu y chwáleniu Bogá/ y ku służbie temuż Pánu sámemu y záwsze. Tákowáć byłá oná pierwsza doskonáła/ á práwie świątobliwa człowiecza y ludzka conditia tu wszystkich rzeczy wiádomość/ tu doskonáłá mądrość/ y vmieiętność bez żadney wątpliwośći. Ale coż będę mowił o nędznym/ á opłákánym onym kształćiey kondycyey po vpadku? Izali też cnoty w człowieku zostały? Izali też y podźiśdźień w nas mieysce máią/ y znáyduią się? Strácilá chytrość węzowa człowieká swego mieyscá przeszłego/ y dawnego/ y onego ták oszkárádźilá y ohydźilá/ iż miásto oney doskonáłey vmieiętnośći y mądrośći/ ktorą był obdárzon prożne z myslą sobie domniemánia/ trapi się wątpliwośćiámi/ náwálnośći przypadáią myśli rozrywáiące/ y błąkáiące się dáleko od prawdy. Coż práwie po tákowym przyrodzeniu zepsowánia serce ludzkie obnędzone iest/ y złupione z świátłośći á wielká w myślách/ y w vmyslech nászych nástąpiłá ćiemność/ wiele błędow/ wielka dowcipu słábość/ wiele żądz/ y chćiwośći/ nie zmierne ćiemnośći/ á náostátek wszystkich rzeczy zápámiętánie/ y nievmieiętność. Ale rzeczesz/ izali Bog on miłośierny/ Ociec tákowe swoie stworzenie/ czyste y doskonáłe/ ná wyobráżenie swoie stworzone/

w táko-

w tákowych ćiemnośćiách/ chmurze w tákowych błędźiech/ y tá-
kowey niewmiejetnośći zostáwił y trwáć dopuśćił. Nie zostáwił/
ale zmiłowawszy śie nád nim według swey niewypowiedźiáney
miłośći/ y dobrotliwośći/ iemuż znowu osrzodkách ktorymiby
mogł vtráconą swoie wiádomość/ y mądrość po niektorey miá-
ry dostąpić/ y k niey przyść/ znáć dał/ opátrzył y obdárzył. Mię-
dzy ktorymi/ choćiasz wiele inszych iest/ sposobnieyszego iednák do
tákie° porátowánia nie vpátruie/ iáko zdrową y święta Philozo-
phią/ żywotá świátłość/ y v myślu lekárstwo/ ktora ludźiom ná
pámięć przywodźi/ sámych śie bie/ od/ y ku wszelkie° dobru stwo-
rzonymi y zrodzonymi bydź/ á ták suo vitæ cursui scopū sublimem
& illustrē przed oczymá kłáść/ ná ktorey zacność pátrząc/ ią będą
miłowáć/ miłuiąc żądáć/ żądáiąc srzodki nalepsze ad illū ducentia
obieráć/ á obieráiąc szczęśliwie dostępowáć: tákowym tedy spo-
sobem/ ma káżdy sobie rospámiętywáć/ iż iest rodzáiem Bożym/ á
vsilnie śię stáráć/ áby spániáły rodzay był rozsądzony/ y vpátro-
wány/ tá człowieká nászláchetnieysze stworzenie/ in vitę cursum cō-
stitutū, ospálego/ y gnuśnego iáko nacuynieyszy stroż wzbudza/ o-
negosz do zacnych y wielkich spraw/ dźiwnie záćiąga/y prowádźi:
tá ná ostátek oscitantē & inermē in medio inimicorū collocatū ar-
mat, y one° sámeg od wszelkiego błędu/ y pożądliwośći broni/ y o-
chronia. Ale choćiaż to tá Philozophia frugifera & fructuosa, nec
vlla ei9 pars inculta ac deserta est, Jáko on nalágodnieyszy Kraso-
mowcá Rzymskich dźiedźicow pięknie opiewa 3. offi: wszákże ie-
dnák zgołá niewiem/ ieśli ktorey náuki inney obfitsze comitetur bo-
norū seges iáko iest tá/ ktora ex agris polliticis pochodźi y rodźi śię.
Jeśli bowiem godnośći tych náuk vpátruiesz ieśli do wdźięczno-
śći z rozmáitym pożytkiem złączoney/ myśl oculosq; tuos skłoniß/
y obrocisz/ nihil non sic vt abunde offerri, ita aperiri rotunde cogno-
sces. Polityċy bowiem nie tylko rosproszone/ y rozbiegłe po po-
lách/ y po leśiech ludźie ná kształt bydląt błąkáiące/ náprzod zgro-
mádźiłá/ y w iedno złączyłá/ ále y zgromádzonych ogránicżyłá/ y
okresiłá mœnibusq; sepsit, záczym φυσει πολίκομ ἄνθρωπος Philo-
zow mowi. 1 Ethic. cap. 7. Juz możeli co nád tę ludzką miłość/ á
społeczność/ y społeczną ludzkość/ milszeg y wdźięcznieyszego wy-
myslić? Záiste wątpię: pożytecznieyszego w prawdźie nie naleść
ták łatwie nie rozumiem? Zwieß bowiem/ á niech nie będźie ná
tym żywoćie Policya/ álić záras barbaries, okrućieństwo/ zdrády/
oszukánia.

oszukánia/ chćiwość chwały/ ſtąd krwie rozlania/ woyny náchodzą familiæ y domy ſtárodawne vſtáią/ Rzeczypoſpolite giną y wniwecz ſię obrácáią/ náuki y ćwiczenia vczćiwe ſłábieią/ y w kontempt wchodzą/ fałſz y zdrádá/ oſzukánie ieden drugiego kwitnie/ á ku gorzey idźie. Co iż ták ieſt/ ruſzyło niepomáło to niegdy káżdego wieku ludźi dobrych/ wielkich á mądrych Philozophow onych/ áby około tákowych náuk/ pilne ſtáránie mieli/ tantoq; operũ Politic nauarent, quantò minus ſine hac vitã conſiſtere poſſe minimè iudicarent. Oni bowiem widząc nierząd/ ná ktorym wſzytek świát/ y zepſowána naturá ludzka byłá záwiſłá/ vczyli y podáli ludźiom ſpoſob/ według ktoregoby ſię rządźić y ſpráwowáć mogli/ á cnotliwie/ ſpráwiedliwie/ bogoboynie ná świećie żyiąc wiek ſwoy prowádźili. Táki był on Selewkus v Lokreńczykow/ Solon v Atheńczykow Epáminondás Likurg/ Sokrates v Grekow/ Chryſippus Pláto/ á Plátoná náśládowcá Cicero/ A náoſtátek/ on wielki Philozoph w vmyśle Aryſtoteles náſz/ ktory nie tylko ią man opiſał/ ále y przykłády doſtátecznymi przyłożył/ y ozdobił/ vkázuiąc ludźiom/ co zá żywot ieſt dobry/ ſpoſobny/ á cnotliwy/ y pożytki zátym idące/ á ſpráwiedliwość nád wſzytko záchowywáiące. Ktorych náśláduiąc łáſkáwy Czytelniku/ podáię Popolſku wizerunk wſzyſtkich Rzeczypoſpolitych/ ktore iedno ſą krotko opiſawſzy/ proſząc przytym ćię/ ábyś záwdźięcznie przyiął/ innych zátym idących Częśći/ trzech oczekiwáiących/ ábowiem wydałem był o zacności praw málutki/ máło co przetym Tráktáćik: á coż ieſt/ piſáć o práwách/ á nie byłoby ich gdźie rozpieráć/ dlatego o Rzeczypoſpolitey/ wydáię wtorą częśc/ ktorą práwá ſię roſpoſtrzeniáią. Ale co ia mowię/ coby było po práwách.

2. Co po Rzeczypoſpolitey.
3. Co po cnotách do Rzeczypoſpolitey należących/ kiedyby nie było męzá dobre°/ ktoryby tym wſzytkim rządźić vmiał/ á ták będźie czwarta Częśc.
4. Jákowy ma bydź ten ktory ſię do rządzenia Rzeczypoſpo: bierze.
5. Piąta Częśc/ iż on ſam nie może wſzyſtkiemu zdoláć/ rátunku mu potrzebá/ będźiem mieć o Conſiliárzu/ y porádniku. Ktore te trzy Częśći oſtátnie/. gdy P. Bog zdrowia vżyczy/ nie będę od tego/ ábych ćie nie miał iák napredzey ſię oſłoba vdźieliwſzy/ tobię ich vżyczyć/ tylko proſzę/ ábyć tá moiá praca byłá wdźięczna/ á miła/ á mnie też życzliwośćią nie przepominay ſwą. A zátym bądź łáſkaw ná mnię ſługę ſwego/ á znay mię bydź tobie záwſzę we wſzem życzliwego.

PROEMIVM,

Iż káżda zwierzchność ieſt y włáſny początek ſwoy ma od P. Bogá/ mamy temu bez wątpienia wierzyć. Iáko o tym Apoſtoł piſząc do Rzymian świadczy/ eum diuinæ ordinationi reſiſtere, qui poteſtati reſiſtit. Abowiem ſtworzyciel wſzyſtkiego świátá/ qui omnia numero, pondere & menſura effecit, vniuerſa rectè ac ordine diſpoſuit, ieſliby ſię co iákim ſpoſobem miáło do nierządu/ cokolwiek iedno będzie ná ſzerokości tego świátá/ totũ hoc; omne corruet. Ieſt tedy porządek rerum diſsimilium, accommodatis inter ſe locis quædam compoſitio, ktora rzeczy iednoſtáyne/ æqua proportione coniungens pulchritudinẽ creat diuinæ ſapientiæ maximè conuenientem. Przetoż w tych ſpráwách/ quæ aliquò ex ordine collata ſunt, ſumma, ima, ad media cernuntur, atq; alia alijs innixa & tanquã annullis quibuſdam inter ſe connexa & apta conſiſtunt. A nietylko to widziemy w tych rzeczách/ quæ ſenſu percipiuntur, ále też y w tych/ quæ intelligentia & mente complectuntur. Abowiem y niebo nawyſſze/ arcens & continens cæteros, omnia quæ ſuo ambitu comprehendẽs, wiecznym ſwỹ biegiem wſzytkie rzeczy záchowuie. A nietylko táki rząd ieſt/ ná ziemi ále in Angelorũ quoq; choris ſua quibuſq; munera diſtributa ſunt, ktoremi ſuperiores inferioribus diuinæ prouidẽtiæ cõmiſa ennunciant, illoſq; ſplẽdore cœleſti illuſtrant, quò ipſi à Deo illuminãtur.

Ani to iest rzecz wątpliwa/ iż choćiayby był Adam przestał ná roskazániu Pánskim/ przedśię iáko Augustyn S. mowi/ byłáby nád ludźmi zwierzchność tákowa/ niektoraby iáko ciężka niewola za soba wiodłá: sed quæ naturæ conueniens esset: záczymby ono złaczenie ludzkiego towárzystwá/ & rerũ ordo ac vicissitudo conseruaretur. Gdyż tedy P. Bog wszytkich rzeczy porządkiem iest/ & virtutes rerum è diuino illo fonte emanant, pewnie tenże/ y káżda zwierzchność roskazánia inszym podawa/ do ktorey/ ludzka wielkość iáko do głowy/ y do początku náwraca się. Ale mowiąc o zwierzchności Boskiey/ skądże lepiey/ quam à diuinis libris fidem & authoritatem petimus. Jáwne są słowá/ ktoremi Pan Chrystus ná pytánie Piłatowe odpowiedział. Nõ haberes potestatem aduersus me vllam, nisi tibi datum esset de super. Czytamy też y to w przypowieściách Sálomonowych/ gdźie mowi sam o sobie Bog wszechmogący. Meum est consilium & æquitas per me Reges regnãt, & legũ conditores iusta decernunt, per me principes imperãt ac potestates decernũt iustitiã. Co y Sámuel/ gdy nie był słuchan od ludu/ zali niemiał tey odpowiedźi świętey/ iż Zydowie nie onego sámego wzgardzáli/ ále Bogá naywyższego/ ktorego on był sługą. A przeto/ ktorzy są posłuszni krolom ábo przełożonym/ parẽt diuinæ legi: á ktorzy się im sprzećiwiáią/ diuinę ordinationi resistũt A iesliby był kto tákowy/ coby to rozumiał/ áby P. B. o tych rzeczách świeckich nie miał pieczey/ ábo stáránia/ niechay to wie zá pewne/ że się ná tym bárzo myli/

bowiem

bowiem on chowa w tych wßytkich rzeczach / ktore dla czlowieká spráwić ráczył nieodmienny porządek. A iákożby też niemiał bronić tych / quos sibi similes & sui gratia generauit? Abowiem P. Bog ná tym świecie iest/iáko Hetman nád woyskiem/ktory ma inße Rotmistrze/ inße poruczniki/ inße dziesiątniki / sam iednák wßytkim rozkázuie. Tákżeć też y ten naywyßy Hetman Bog náß ociec/ totum corpusvniuersitatis ipse regit, &vniuersali ac æterna mēte gubernat. A iáko ludzie są pod mocą Krolow/ták też Krolowie są pod mocą ie°/iáko o tym Horati⁹ piße.

Regum timendorum in proprios greges:
Reges in ipsos imperium est Iouis.

Ták też w nas wymuie niektory wstyd przyrodzony / ábyśmy záwße mieli w vczćiwośći Krole/ ábo przelożone swe/ quos agnoscimus tanquā è cælo demissos aut aliqua diuina authoritate confirmatos.

Acz tedy ná proznośc záiste ludziom przyrodzenie nie dálo : áni też temu wierzyć mamy/ áby Bog wiedzieć o tȳ niemiał/ gdy ktoremu páństwu o krutny krol pánuie/ y owßem to rozumieć mamy / że zá złośći ludzkie on mu sam dopuśćił pánowáć/ Jáko Job o tȳ wspomina. Facit, inquit, hominē Hipocritā propter peccata populi. y v Ozeasá nápisano. Dabo tibi regē in furore meo tákże y v Izáiasá. Assur virga furoris mei, & baculus ipse est, ad gentem fallacem mittā eum. A też okrućieństwo nietylko dla złośći Tyrannow/Pan Bog przepußcza/iáko dla niepráwośći y vporu ludzkiego/przetoż sam iáko naysprawiedliwßy Pan podobnego Krolá podawa. Ani

ináczey máia bydź rozumiáni Tyrannowie/ (vtrum rectè dicatur) ieno / tanquam tortores, & tanquam mali Dęmones, quorum potestatē Sancti Doctores iustam esse confirmant: sed iniquam voluntatem. Ták iáko Attyllá on Węgierski Krol okrutny / zwał się bydź biczem Bożym. Tákże Tármellanes/ kiedy był pytan/ przeczby tákiey okrutności záżywał/ nád tymi ktore zwyciężył: odpowiedział. An ignoratis me hominē non esse sed iram Dei? A wszákoż mamy też to wiedźieć/ iż ludźiom chrześciáńskim nie roskazano tego / áby złym Krolom posłuszni byli/ ieśliby im roskazáli niepodług woley Bożey/ quæ omni humana institutione potior esse debet, tákież Tyranná brzemie nieznośne/ ieśliby nie mogłoby dź zepchnione z rámienia ludzkiego / máia się wiec ad vota summi illius Rectoris, w ktorego ręku iest serce krolewskie / á on ie sam kiedy chce odmieni. Ani w tym żadne wątpić trzebá/ ieśliby on sam rozumiał bydź to swego / ludu z pożytkiem: iż on Tyránná z pośrzodku wyrzuci / ábo iego one srogości záhámuie / ktory y on lud Żydowski z ręku Pharáonowych wyrwał / Aswerusá onego okrutnonośc vspokoił / y hárdość Nábuchodonozorowę vskromił y rosprószył.

ROZDZIAL PIERWSZY.

Bog wszechmogacy wszelkiego przyrodzenia stworzyciel/ áni on/ áni sámo ná proznosć nic nie czyni/ stworzyl ich/ przyozdobil / ziednoczyl/ záchowal/ ábowiem dobry ku wszelkiemu dobremu/ madry ku porzadkowi / spráwiedliwy do czynienia spráwiedliwośći/światobliwy do poboznośći wykonywánia/ scześliwy do odzierzenia y zátrzymánia scześćia.

WSzelkie bowiem towárzystwo y spolkowánie/ iest vczynione ku dobremu a Zadnego bowiem dobrá / bez towárzyszá nie iest dobre mienie b Abowiem omnis ratio & institutio vitæ adiumēta hominum desiderat. c Spolkowánie bowiem iest/ dextras sibi dare, d Aby tez iedni drugich poboznośći náuczáli/á poboznosć roskázuie nam ábysmy z soba przylegle á pogránicżne/ & contiguas domos habeamus. e A ták spolkowánie dobre/Bogá/ od ktorego poszlo/ cieszac/ slawi/ vwesela y chwali.

a Aristot. Polit. 1. b Senec. Episto. 6. c Cic. lib. offic. d Augusti in Epist ad Gal 2. e Stigelius. f. Chrisost in Episto. ad Hæb. Homil. 23.

ROZDZIAL WTORY.

Bog / przyrodzenie/ wrodzona zadza/ á chćiwosć/ poduszczenie vczciwego y sprosnego przyiaćielstwá/ y spolkowánia wdziecznosć/zobopolny á iawny pozytek/ zadza pánowánia/ poddáństwá spokoynosć/ cichosć y skromnosć/ doskonále blogoslawieństwo/ przyczynámi sa z ktorych miásto: to iest ludzka przyiazń y spolkowánie g porzadek sposobny námowiony h przystoyne przyiaćielstwo i sposob zyćia / dostátki ludzkie k á iednym slowem Rzeczpospolita stánowiona iest.

NIe dobrze bowiem iest sámemu człowiekowi. l Ale lepiey owiemá pospolu máia pozytek y skutek towárzystwá swego. m Apis-

g Plato in Nem. h Lipsi lib. 2. in Epist.

i Greg. lib. 12 Moral. k. Aug. lib. 5. de Ciui. Dei cap. 2. l Genes 3. m Eccles. 4. & 9. n in Psal. o Arist. li. Pol. p Cassiodor. lib. 1. c. 2. q Hieronimus.

m A pięknie y wdzięcznie gdy brácia z sobą mieszkáią w zgodzie. n Gdyż człowiek iest animal politicum & sociale. o Ale pustelnik álbo Anyołem álbo bestyią iest/ tedy ktory się chroni miástá álbo bestyią okrutnością álbo człowieká świątobliwością przechodzi/ p A złego kto niewidzi/ żaden nie zgáni/ á gdzie się nieobawiáią ná gániciela bespiecźniey nádchodzi zwodziciel/ y wolniey grzech się popełnia. q Naybespiecźnieysza/ tedy iest kondicia poddánych/ vniżonych/ y pokornych/ gdzie żyią pod spráwiedliwością y Słusznością rządziciela. Cassiodorus.

ROZDZIAL TRZECI.

Rzeczpospolita tá iest porządek y społkowánie roskázuiących/y słucháiących pod iákiemkolwiek páństwem iednemiż práwy ku pospolitemu dobru/ z przyrodzenia y zwyczáiu zebrána/ y zá ze zwoleniem przyrodzonym vmiárkowánie pospolitowánie y obcowánie.

A Ták Apostoł mowi/ nietylko przełożeństwo/ ále też y poddáństwo/ posłuszeństwo/ część/ vczćiwość krolewska/ práwá/ karánie/ pobory/ podatki/ cłá/ boiaźń/ etc. ile wszytek ten stan bydź Boskiem sporządzeniem iego posłuszeństwo/ y poważność/ wszem w obecz ku dobremu dla gniewu sumnienia/ obrony/ błogosłáwieństwá/ y spolney miłości świątobliwie postánowiony/ iáko się pokázuie do Rzymian 13 Piotr święty Apostoł roskázuie/ áby było społkowánie dobre poddáństwo/ swym przełożonym/ bądź wyższym iáko krolom. Monárchom/ bądź też mnieyszym vrzędnikom iáko Pánom/ y innym ná to wysádzonym á to dla Bogá ku dobremu/ dobrym y złym. A ták z tegoż społkowánia y obcowánia zezwoleniem przyrodzenia vmiárkowánego wyrzucamy odłączamy zboyce łotrostwá/ ábowiem y ći ácżkolwiek obowiązek sámi z sobą máią/ pod iedneż mocą ku dobremu życiu sobie/ ále non præuia ratione, á ták iż do Rzeczypospolitey nie należą żadnego práwá do práwego towárzystwá y społkowánia nie máią/ skąd zá tym idzie/ vt fides latronibus data vel pactum pro capite præcium non reddendum esse.

Primò,

Primò. Quia nullum ius habent álbo Rempublic. sed quasi banniti & excomũnicati sunt. 2. Quia non iisdem legibus fungi sinuntur, quibus hostes captiui, aut liberi, nec vlla belle iura cum illis communicatur. 3. à prædonibus & Piratis captum leges patiebant nec libertatem ammittere, & testamẽtum condere & omnes actus legitimos obire, id quod iurè gentiũ illi amiserũt, qui in hostium manus peruenerunt.

ROZDZIAL CZWARTI.

Bez tego porządku własna iest ἄταξα nulla domus, żadne miásto/ Rodzay áni ludzki narod zostáć/ áni wszelkie przyrodzenie áni náwet sam świát może bydź. u Jest bowiem obowiązek y duch żywiący wszelkiey rzeczy/ y spraw ludzkich. x Jest dobro napotrzebnieysze y napożytecznieysze. y Jest βίοσ τῆσ πόλεως duch y żywot miástá. z á náostátek w wszelákich rzeczach porządek iest napięknieysza cnotá/ á wszelkie sporządzenie piękne. a

u Cic. 4. de leg. x Sene. 1. de Clem. y Aristot. 1. Pol. ca. 3. z lib 4. ca. 8. a Aug. de vera religione.

ROZDZIAL PIATY.

POrządek táki y towárzystwo przystoyne/á dobrze stawa się/á postánowiony y záchowány bywa: gdy rostkázuiący y posłuszni są godni y przystoyni/ ábo z przyrodzenia/ ábo z práwá Boskiego/ ludzkiego/ mieyskiego/álbo zwyczáiu/álbo z rozmáitey powinności/ ktory znaszáią y podeymuią álbo z máietności/ y dobr.

WSzelkiego bowiem rządzenia fundáment iest dobry/ á poczciwy wzgląd y sposob/ ná ktorym iesli Rzeczpospolita záwisłá/ dobra iest á pożyteczna/ á ktora tego niema/ zła á niezbedna iest b Abowiem trzebá temu ktory chce bydź przełożonym/ dostonálymi y swobodnymi cnotámi/ ktore z zwyczáiu pochodzą

b Plato in Dial Pol.

przyrodo-

c *Arist.* 1. *polit. ca.* 8 przyozdobionym y obdárzonym bydź. c Stąd bowiem prawdźiwie ſądzą / y karzą / záſłużyli godnośći y czći / álbo nie / ten ktory ná nie ieſt wyſádzony y obrány. d. y owßem godnośći doſtoieńſtwo tym ktorzy nie ſą doſtoynymi / pobudką ſtawa ſie do karánia. e. A ráczey godnośći tákowych máią ſie zbronić ći qui impares ſe eſſe agnoſcunt. Ktorzy temu niezdoláią. f. Pożytek tedy dobrego ſpołkowánia ieſt / vt præeſſe non audeat is, qui ſubeſſe nō didicit nec obedientiam ſubiectis impert, qui prælatis non nouit exhibere. g.

d *Plin. Iun. lib.* 1. *Epi.*
e *Chriſoſt. ſuper Mat.*
f *Grego. in regia.*
g *Greg. in brato.*

ROZDZIAL SZOSTY.

Nie łatwie bowiem máią bydź przypußczone biáłegłowy / ktore przyrodzony obyczay álbo ſpoſob / płći mdłość / cnot niedoſtátek / żadz y ſpraw nieſtáteczność / Boża y ludzka poważność / zwyczáiu rzadkość / vrzędu rożność / przykłádow niepráwość / przypadáiąca potrzebá : áni w domu / we wśi / áni ná kroleſtwie przełożyłá.

A Bowiem páńſtwo moc ieſt meżowá / iey záśie vſługá. h. iey poddáńſtwo. i. bowiē naczynie ſłabe / k we wßytkim poſłußne / iáko Pánu / iáko głowie. l. ieſt ciálo nie ſwoie / ále meżowe / & eius caro quā vir nutrit fouet. m. y nie odkrytą / ále nákrytą / y záſłonioną ma mieć głowę. n. Mąż obrázą y chwałą Bożą / oná meżową. o. Poßlá z meżá y dla niēgo ſtworzona (A bowiem tylko pomoc meżowá) práwem przyrodzonȳ podleyßa. q. A nád to Apoſtol / Piotr ś. tylko o krolách y podleyßych zwierzchnośći Xiążętách wzmiánkę czyni / nie o krolách. A bowiem naprzod ſámá od ßátáná roſkoßámi y żądzámi vwiodlá / z ktorą wietße niezgody / y nienawiśći / á niżeli z meżem miewa. r. Máią milczeć ná ſchadzkách bieśiádách á coby mieli mowić y wiedźieć / máią ſie od meżow vczyć y bádáć / s Gorße ſą nád Bázyliſká y weżá. A nád to przyrodzenie meżkiey płći / bárziey nádálo ſpoſobnieyßymi bydź do rządzenia / y do roſkázowánia / niż białoglowſkiey. t. A ták rządźić iey y roſkázowáć przyrodzenie niedopußcza. u. ábowiem

h *Gene.* 3. 16. i *Petri* 1. *verſ.* 15. k *ver.* 7. l *Eph.* 5. *v.* 22. 23. m *v.* 28 29 n 1. *Cor.* 11 *verſ.* 6. o *v.* 7 p *ver.* 9. q *v.* 14. r 1. *ad Tim.* 2. *ver.* 10. *vſq. ad* 13. s 1. *Cor.* 14 *verſ.* 34. t *Ariſt lib.* u *Pol. c.* 8 1. *Senec.* 8.

wiem ná dobre ſą niecnotliwe / á złego wßyſtkiego ſprawce nay-
więtße. x. Jeſt potrzebne á vſtáwiczne złe / máią tedy bydź nie x. Eurip: in Med.
w mieyſkich ſpráwách / ále domowych robotách około kądźiele
y kuchniey roſtropne y dowćipne. Abowiem zá białegłowy y Aug: ſup Ioan: tra.
rządzącey kroleſtwo / y páńſtwo złe ieſt. y. Abowiem nieſtáte-
czna y odmienna záwße niewiáſtá. z. Ktorey to tylko wiedźieć zVir Æn. lib. 4.
mamy że raz vmrzeć ma. a. Tá tedy áni náucząć áni świádczyć/
áni ſądźić / á tym więcey / áni rządźić y pánowáć może. b. Gdy a Anti: apud ſtob.
tedy Domekrytus y Anonimus byli pytáni / dlaczegoby máłe b Aug: in q. ſ: ex vtro teſta: Spe.
żony poieli ſobie / miedzy wielą złemi. To coby mnieyßego obráć
było woleli. Odpowiedźieli. c. A ták Protágorás zwykł ma-
wiáć / że nieprzyiaćielowi ſwemu nic gorßego nie mogł vczynić/ Sax.
y wyrządźić / iedno gdy mu corke ſwoie dał. A ták ná oſtátek ie- cPlu: in 11. Ser.
ſliż Adámá / Sámſoná / Dawidá / Lotá / Sálomoná / białagło-
wá zdrádźiłá / y zwiodłá. A ktoż teraz może bydź beſpiecznym?

ROZDZIAL SIODMY.

Ani też dopußczeni máią bydź ßaleni / od rozumu odchodzacy / lunátycy / głupi / ſlepi / głußy / y niemi /

GŁupi bowiem ßczeſćia záżywáć niemoże. a. A bogáctwá ná aPro: 26.
prożnosć mu ſie przydádzą. b. zwad / y roſterkow ſą przy- bca: 17 v. 6
czynámi. c. Zadneg ſpoſobu y miáry nie vżywáią w doſtátkách / c ca: 18. 6.
raz tego drugi raz owego potrzebuią / záżądzámi idąc. d. Jeſli d Plat: in conui. 7 Sa.
bogáty / ieſt niewolnikiem złotá. e. Abowiem co może bydź go- e Socr. apud Stob.
rzey á głupiey iáko iudicare peruerſæ de rebus, ſtultitiæ perperam
deliberare; vti requirere præſentibus bonis: in falſam adduci opinionem de his quæ ad vitam ſunt honeſta. Násláduie bowiem nie-
roſtropnośći / nie vmieietnosć / nieobyczaynośći / zápámietánie / f Ariſt: de virtu: & vitio diuis
niewſtrzemięźliwosć. f. A czym więtßa ieſt moc / y poważnosć /
tym ßkodliwßa / ieſli ná złego y ná głupiego przypádnie. g. Eſt
ergo ſapienti ſeruire libertas, ſtulto imperare ſeruitus. h. g Eras: in Epiſt.

ROZDZIAL OSMY. h Hier: in Epi: ad Sit

Ani z pokalánego łożá zrodzeni.

Ktorymkolwiek bowiem z Oycá y z mátki wrodzona iest iáka zmázá z tákowymi/ poki żywi niezmázána y nieznośna iákaś niesláchetnośći sromotá/ y wádá społkuie/ quæ increpare volentibus impromptu magnopere sunt. a. Niebespieczne są tákowych successiæ w ktorych zá rowne są vczestnikámi nievczćiwie zrodzeni Synowie/ Są bowiem pod czás śmielszy/ y do wystepku popedliwszy/ częstokroć pokolenie plod przyrodzony y własny wygubić zámieszáią áby przodek otrzymáli. Ták Ismáel Izááká prześládował: Abimelech nie dla czego inszego siedmdźieśiąt Bráciey zámordował. b. Nie wnidźie tedy Syn nierządnicy do świątnice/ áż do dźieśiątego pokolenia. c. Ani sie godźi w Rzeczypospolitey pánowáć tym/ ktorych rodzáiu wyiećie odpedza y spiera. d. Niespráwiedliwieby było y to/ niecnotliwie záráźliwie/ á z tego przykłádu odrodkow/ ábo wyrodkow ważyć/ czćić/ szánowáć/ y wychowywáć. e.

a Plut. de libero. educatione.
b Iudici 6.
c Deu. 23. 2.
d Politi. 3. Cap. 3. Aristotel.
e Casus libro 4. c. 6.

ROZDZIAL DZIEWIATY.

Ani młodźi w lećiech ábo w obyczáiách.

Nieprzykre sie y nieznośne zda tego Páństwo ábo przełożeństwo/ ktoremu pánowáć látá dopuszczáią/ áni sie więtszym y wyższym zna/ zwłaszczá gdyż tym cześć y podczćiwość dostawa/ gdy mu látá pozwaláią. a. Ozdobny y wdźięczny iest rozsądek zgrzybiáłośći y wdźięczna á miła stárego mądrość/ y świádomość/ pochwały godny bywa rozmysł/ y rádá iego. b. Abowiem biádá temu Krolestwu/ ktoremu dźiećię przełożonym iest y pánuie. c. Rády bowiem stárych/ są drzewcámi/ y kopijámi młodym ludźiom. Plut. w nich doskonáła myśl iest. d. Ca łá słábość vmysłu/ y dowćipu/ zásię krewkość y trzeźwość. e. A ták pomoc młodych/ rádą stárych/ moc y władzą máią. f. A temu miedzy wielą młodych ludźi/ stáry gdy śmiáły bedźie lepszy iest. g. A ták Solon młodźieńcá choćby namedrszym sie zdał od zwierzchnośći/ y pánowánia odłączył. h. A Gorgias vchodząc y mijáiąc szesny y śiodmy Rok żyćia swego/ gdy był pytan dla czegoby ták długo żył/ ponieważ nie mam o cobych sie miał ná stárość vskarżáć: odpowiedźiał. i.

a Ari. lib. 7. Pol. ca. 24.
b Ecclesia. 25. fo. 26. 7. 8.
c Eccl. 18.
d Ari. lib. 7. pol. C. 16.
e Liu. li. 3.
f Eurip. apud Pluti.
g Eurip. in Ani.
h Ste. ser. 12.
i Cice. lib. de Senec.

Rozdzial

ROZDZIAL DZIESIATY.

Ani Duchowni y rzeczámi śię Kośćielnymi báwiący.

A Bowiem 1. Máią bydź pod mocą/ y posłuszeństwem kro-
low nie tedy krolmi. a. Diuinæ enim ordinationi omnis ani- a Ro. 13.
ma subiecta esse debet. Illi autē Reges diuinitus non sunt ordinati.
2. Abowiem Krolowie Ziemscy tylko pánowáć máią/ y zwáni
Wielmożnemi/ oni záśię nie ták. b. 3. Bog tylko ie postá- b Luc. 22.
nowił Prorokámi/ Apostołámi/ Ewángelistámi/ Doktory/ Pá- 25. Matt. 20
sterzmi/ nie krolmi/ Pány/ kośćiołá y policyey. c. 4. Krolestwo 25. Mar.
ktore^v oni násługuią nie iest te^o swiátá/ ále krolestwá niebieskiego 10. 24.
nie máią tedy być krolmi/ y przełożonemi tego/ y ná tym świećie. c Ephe. 4.
5. Abowiem nie onym zlecony iest rząd y vstáwy y práwá k Rze- 11.
czypospolitey należące/ świeckie ábo ludzkie/ do vczenia ich y ro-
strzygnienia/ ále Bozkie duchowne/ ktor^o sámi^o strzezámi y obroń-
cámi máią być/ ktora z vst ich pochodźić ma. 6. Dána im iest nie
kátedrá/ ábo stolicá krolestwá/ ále Moyzeszowá/ w ktorey siedząc
máią pánowáć. 7. Dány im iest miecz nie Piotrá S. ábo tegoż
świátá/ ále Duchá ktory iest słowo Boże. d. 8. Chrystus Pan y d Gal. 6.
Apostołowie byli posłusznymi/ y podlegli vrzędowi świeckiemu/
dawáli cło Cesárzskie/ ktore^v należáło/ á im záśię vstáwiczne stárá-
nie/ y vśiłowánie było/ około kośćiołá y zgromádzenia ludźi. e. e 2. Corin.
Oni namiestniki zostáwili non dominātes clero nedū (mundum) 11. 28.
sed exemplaria gregis iáko ná dobre pásterze przynależy. f. 10. A- f 1. Pet. 5.
bowiem stárożytny Kośćioł ták o tym trzymał/ y chćiał mieć. Si
credendum ē caōnibus, ktore Apostołom przypisáne są/ ták w so-
bie máiąc/ mowią: Episcop⁹ aut presbyter, Diaconus nequaquam
seculares curas assuāt, sin aliter diuciatz. g. Támże. Episcop⁹ Pre- g Canon 7.
sbyter. Diacon⁹ exercitui vacāt, & vtraq; obtinere volēs Romanum
sczt magistratū & sacerdotalē administrationē deponatur, quę enim
sunt Cęsaris cæsari, & quę Dei Deo. h. Záczym nie podobáią śię tá- h Can. 82.
cy Biskupi/ iáko są w Niemcech/ ktorzy są świeckiemi ludźmi/ á
Biskupstwá trzymáią/ żony máią/ á wikáryeę ná swym mieyscu ma
woyny o Biskupstwá toczą osobą/ záczym też sáme^o czásu/ gdym tám
ieszcze był. Jeden z przednich Biskupow duchownych/ chcąc z szlá-
chćicem sąsiedzkiem woyne wieść/ nágotował wszystkie ápáraty
do woyny służące/ y iuż miał záczyć bitwę/ álić záraz vmárł. dru-

gi záśię ponim náſtał/ tákże chcąc y ſwemi/ y Antecessorá swego żądániu dosyć czynić/ chćiał się tákże pokuśić w chorobę wpadł/ y y máło nie vmárł/ znácż, że Pan Bog niechce/ áby mieli woyny/ y walki toczyć/ ći y tákowi Duchowni/ przykład iáwny w Krzyżakách/ y ich zgubie w Prusiech/ nuż zá nászych czásow w Siedmigrodzkiey ziemi/ nuż w Angliey/ y gdźie indźiey. A ták Duchowni nie máią być krolmi/ Hetmánámi/ Swieckiemi tedy rządem się báwiący nie máią przyſtępu do vrzędu kośćielnego duchownego/ & è cõtra. i. Sacerdotis enim ẽ moere nõ arma mouere .k. A kápłani vbogimi máią być nie pány. l. Abowiem páſterze y kápłani cupiditate regnãdi intrusos, pan nieznaą y niechce onich wiedźieć m. A mocy poważność kapláńſka nõ honos, sed onꝰ esse debet, n. biſkupi/ práłaci oycámi máią być zwáni/ nie pány. o. ktorzy aniãrũ lucris intẽdant nõ tẽporalibꝰ. p. ktorych verba nõ verbera timeantur, támże ná ich głowie/ y ſiły/ ábo kregu, nihil debet splẽdidius fulgere, quàm humilitas. támże/ á ták Chrześćiáńſki człowiek/ nie bojąc ále vmieráiąc zwyćięża. q. Abowiem żadney tu godnośćy y dostoieńſtwá nie máſz/ ná tey niſkiey ziemi/ ále ná wysokośći w niebie. Aug.

i Grego. in regres. k Chris. in Es. hom 4. l Bern. su. Cã. ser. 22. m Gre. su. 1. Regum. n Gre. mor. 24. o Hie Ep. ad Paul. p Greg. in Euã. hõ. 4. q Aug. Epist. 42.

ROZDZIAL IEDENNASTY.

Ani niewolnicy/ ſłudzy/ áni cudzoźiemcy/ wolni y swobodni bowiem (ktory rządźi) ma bydź/ á ktorego przyrodzenie niewolnikiem vczyniło: tego ſłuſznie od zwierzchnośći pánowánia odsadźiło.

Jeſt bowiem niewolnik żywa máietność/ ktoregokolwiek bowiem ná to wysádźiło przyrodzenie/ tedy w mocy inſzey y władzey iuż ieſt. a. Jeſt część páńſtwá iákas oddźielona. b. A ták áni ći/ áni bydletá ſzcześćia mogą záżywáć. c. Niewolnicy bowiem chłopi/ rzemieślnicy/ pomocą y rátunkiem są ludzkiem/ wynależieni do tákieᵒ obyczáiu/ y pożytku/ qui viros dedecẽt. d. Zadnego bowiem cudzoźiemcá/ nie łatwie ćierpią zá Páná. e. Cudzoźiemcy práwom cudzoźiemſkim/ nie tylko obywátelnym iáko też y Cudzoźiemſkim przychyleni/ obyczáymi rożni wyſtępki osobliwie w naſzáiąc PANSTWV/ praw y obyczáiow nieświádomi

a Aris. li. poli cap. 3. b Cap. 4. c Cap. 6. d Euri. apud Stob. e Cur. lib. 7. Cap.

świádomi/ ita vt viuere prius desinant, quàm vitam alienam di-
scant, niewierni podczás sie ostawáią/ swego y swoich pożyt-
kow bárziey przestrzegáią/ vrzędy y dignitárstwá/ swoim rozdá-
wáią/ y przyspósobiáią: zapláty zá zásługi poddánym álbo
nie oddawáią/ álbo odwlaczáią: z obczymi rychley bunty y obo-
wiąski czynią: cum socijs imperij facilius dissentiunt: nihilq; re-
ctum ab alijs quàm à suis putant, bárziey zazdrośćiwi/ nie milo-
sierni/ w pyche sie podnoszący do Tyráństwá skłonnieyszy: ábo-
wiem im nie ták przychodnia/ iáko swego rodzáiu Rzeczpospo-
lita sie podoba: ad cuius normam omnia dirigere studeant. Jest
tedy trudno/ y niepodobno ludźiom wolnym/ y zacnemi práwy
á swobodámi y wolnośćiámi/ nádánymi y ozdobionymi pod nie-
wolą bydź. f. Wolnosc bowiem virtutis nomen est, seruitus au- f Epim. ě. a-
tem maliciæ. g. Abowiem Bog roskazał zwierzchność y przeło- pud Diog.
żone z bráciey swey obieráć/ y Królá niestánowić/ áni náznáczáć/ libro 1.
ktoryby z inszego pokolenia był. h. g Epic. a-
pud Stob.
h Deuter.
17. 15.

ROZDZIAL DWANASTY.

Ani sromota ábo iáka zła sławá zelżeni/ y pokaláni/ iáko krzywoprzyśieścy/ y od przyśięgáiacy sie/ ktorzy ácz przyśięgáią/ á według przyśięgi sie nie sprá- wuią/ magestatis rei, z miástá wyrzuczeni/ ábo iáko mowią/ wywołáńcy: á nád to wszyscy inszy rze- mieślnicy nieucżćiwi/ hultáie/ y włoczęgowie etiam- si aliquando prætextum nobilitatis bogactw ábo tez vmieietności/ y rostropności/ habeant.

KToż bowiem wnidźie ná gore Páńską/ iedno ktory nie przy- a Psal. 24.
śięgał ku szkodźie bliźniego swego. a. Przyśięgi słuszne máią b Iosue 6.
bydź w swoiey mierze záchowáne/ y zátrzymáne. b. Dlatego ká- 22 et 9. 18.
rány bywa Jechoniasz krzywoprzyśięzcá Ezech. 17. Saul tákże c Exo. 20.
2. Sám. 21 szkodze zákáznie krzywoprzyśięstwá. c. Jeden prze- 7. Leu. 19.
ćiw drugiemu złego nic niech nie myśli w swym vmyśle/ á w 12. Deu. 5.
przyśiedze fałszywey niekochayćie sie/ ábowiem wszystko to iest 11. Mat. 5.
33. Mala.
3. 5.

 comso-

d Zach. 8. com sobie obmierźił / mowi Pan zastępow. d. Periurus autem
c Au. ser. est qui etiam per id quod nihil est falsum iurat. e. (dáleko więcey
28. de ver. ktory przez imię Boże Bogu) A żadnego niemász / y nie znay-
Apol. dźie śię / ktory często przyśięgáiąc / áby kiedy niekrzywoprzyśiągł /
f Chri. su. f. Krzywoprzyśięscá bowiem trzem osobom ku szkodźie stawa
Matth. 2. śię / y iest. Bogu / ktorego krzywoprzyśięgáiąc wzgardza. Se-
dźiemu (ábo temu przećiw ktoremu przysięga) ktorego klamá-
iąc zdradza. Niewinnemu ktorego fałszywym świádectwem o-
g Isid. 2. bráża. g. Nam quacunque arte verborum quis iuret Deus tamen
de sum. bo. qui conscientiæ testis est ták ią przyymuie iáko on ktoremu przyśię-
h Augu. gáią (bądź by był nieprzyiaćielem / bądź mány zá heretyká y
con. mend. od Kośćiołá odszczepieńcá) rozumie. h. Iurans ergo secundum illius cui iurat
& lib. 2. de expectationem, fidem præstet: Idem fol: 124. Ten záiste ktory
summ. bon. człowieká do przysięgi wiedźie / y ćiągnie / á wie że fałszywie przy-
śięga / przewyciężá / y iest nád mężoboyce / ktory ćiáło tylko zábi-
ia / y morduie / ten záśie duszę y owszem dwie y swoie / y tego ktory
i Aug. de przyśięga. i. Sint ergo periuri omnes qui legitime de re licita &
decol. Ioa. possibili Deo verò iurant non tamen quod iurarunt seruant, vel qui
Bapt. alios ad non seruandum incitant.

Rzemieślnicy. 1. Quia necessario soliti de victu minus possunt vacare. R. P. 2. Quia suis operibus intenti rerum vsum & experientiam non didicerunt. Abowiem iáko mię ten ma sądźić / ktory śię práwá nie vczył / ále raczey około kopytá / nożyc y dzwoná y inszych rzeczy śię bawiąc / lepiey vmie w tym náuczyć / y porádźić iáko ná kopyto wbić bot. ꝛc. ále do práwá / y do sądu bynamniey nie należy tákowy. 3. Quia auctoritatem Magistratus videtur imminuere cum alij non opifices opificibus parere coguntur. 4. Quia leges ad suum quæstum accommodarent, experientia probabile est. 5. Quia probabile est diuites quibus opificia non necessaria minus posse circumagi affectibus.

ROZDZIAL TRZYNASTY.

Ani zmiendacy / plugáwi / nieznáiomi / nieszláchetni / prostacy / y niesławni.

Plugá-

PLugáwymi ſą ktorych ánimuße/ y zmyſły ſą zepſowáne y ſkä-
zone/ proſtacy/ nieznáiomi/ ſkąpymi/ nieuczćiwemi ſą ktorzy
rátunku ſobie ſámym wielkiego potrzebuią/ nießláchetnymi/ y
nieſławnemi ſą/ ktorzy cnoty niepotrzebuią/ nie prágną/ y w
niey by namniey ſie nie ćwiczą/ ich nie móß. a. Szláchetni á za- a Ari. lib.
cni bowiem ci miáni bywáią/ w ktorych cnotá przodkow ich w- 1. Cap 7.
rodzona ieſt/ y doſtátki. b. Szláchetnośći/ zacnośći tá ieſt kto- de Repub.
rá pochodźi z dobrego rodzáiu/ ſpániáły y vrodzony ieſt/ ktory od b Idem lib.
przyrodzenia ſwego y rodu by namniey ſie nie odrodźił/ nie od 5. Pol.
ſtąpił/ y nie wykroczył. c. A ták iednym zacnym y vrodźiwym c Ari. lib.
mężem wßyſtká fámilia ozdobę ſwą ma. d. Szláchetnosć/ á 1. Hi. ani.
vrodá ieſt z myſlu y ciáłá vmiárkowánie/ á ſkromnosć. e. O ßlá- d Demo. 1.
chćicu/ może to mowić/ y vdáć. Piße Demoſtenes. Dobry á cno- Olynth.
tliwy człowiek/ ßláchetnym ieſt/ á ktory ná ſpráwiedliwośći nie e Socr. ap.
záśiadł/ y do niey nieſkłánia ſie. Choćiażby z rodźicow dobrych y Stob.
lepßych niż Iupiter rod ſwoy wiodł nießláchetnym ſie oſtawa-
f. A ták wßyſcy cnotliwi á pobożni záwße nobilitati fauemus á f Demo. 1.
iż Rzeczypoſpolitey należy/ y przyſłußa ieſt nobiles eſſe homines Olynt.
dignos maioribus ſuis. g. Spániáły y vrodzony bowiem koń / g Cic. pro
ćieniem biczá ábo rozgi bywa rządzon. Leniwy zás áni oſtro- Seſt.
gámi bywa pobudzon. h. A ná oſtátek lepiey y vczćiwiey ieſt á- h Cur. li. 7.
by ſie z ciebie rodźicy chełpili/ áni żeli ty z rodźicow. i. Nießlá- i Chr. ſup.
chetny tedy y nievczćiwy ieſt pokalánego łożá ſyn. k. Ani bo- Matth.
wiem ná tym siłá należy/ ſkąd ieſteś y pochodźiß/ ále iákowy ie- k Plut. de
ſteś/ y miałbyś być. l. Baczymy bowiem żyto/ y naśienie wßel- fort. Rom.
kie pożyteczne/ y dobre bydź nie dlatego że ſie ná dobrey roli v- l Laer. lib.
rodźiło/ ále że dobrze wychowuie y żywi. m. Zátym gdy Cyce- 6. Cap. 7.
ronowi nießláchetnosć / y nieſpániáłosć byłá zárzucona przed m Soc. ap.
oczymá / dosyć nátym powiáda mi ieſt mnie memi ſpráwámi Sto. ſer. 84.
ßláchetnym y ſławnym bydź / áni żeli przodkow mniemániem
ßczyczyć ſie/ á chełpić / y ták żyć/ ábowiem potomkom moim
ßláchetnośći/ y vczciwośći moiey był początkiem/ y cnoty przy- n Cice. in
kłádem. n. Tákże Sokrates bárźiey ſie z tego chełpił/ że z podłych Ora. cōtra
y nieſławnych przodkow ród ſwoy prowádźił y wyßedł ábowiem Saluſti.
odemnie (mowił) rodzáiu przodek y początek ſie záczął o.

o Anto. in
Mel. pars
2. ſer. 29.

Rozdzia

ROZDZIAL CZTERNASTY.

Ani ci ktorzy dostátku nie máią quorum res angusta domi est.

Bogáctwá / y máiętnośći dostátek / bowiem wszelkich rzeczy / pożytkom y przyległośćiom / y vżytkom w gospodárstwie & ciuili ratione są przyległe / y w mieśćie plác otrzymáią. a Nie- dostáteczny záśię præclarum magistratum gerere, & in ocio viuere non potest. b. Abowiem we wszystkich rzeczách pieniądze są po- trzebne bez ktorych nic doskonále nie może bydź. c. A w tych rá- czey ktorzy bogáctwy przemagáią / y przechodzą / disciplina & no- bilitas existere solet. d. Dostátkow / bogactw / dwoiákim sposobẽ záżyway / ábyś w wielkicy á nagley przygodźie / y toniey łatwie śię mogł spráwić / y gotowym estáć / á do tego / ábyś cnotliwego y zá- chowálego przyiaćielá / y sąsiádá swegõ w nieszczesćiu porátowáć mogł / y podupádłe zátrzymáć y podeprzeć. e. Abowiem pierwszy sposob bogactw iest / habere quod necesse ẽ proximus quod sat est. f. A vmądrego y bácznego cżłowieká one w niewoli są / á v głu- pie y niecnotliwegõ w powadze / y w wielkiẽ powáżániu / ábowiem ille his nihil premittit huic verò permittunt illæ omnia. g. Ale ie- dnák táko są záwádą y trudnośćią niezbożnym ták pomocą y po- rádą do cnoty pobożnym y cnotliwym. h. Nec facile, & mergũt quorum virtutibus obstat. Res angusta domi. i.

a Ari li. 1. Pol 5.
b Idẽ li. 2. Pol. 9.
c Dẽ. 1. ol.
d Ari. lib. 4. Pol c 8.
e Socra. apud Stobe.
f Sen. Epistola 2.
g Po. Epistola 116.
h Lucreti. libro 8.
i Iuu. Sat. 3.

ROZDZIAL PIETNASTY.

Jácy máią bydź przełożeni / y ktorzy do zwierzchno- śći przypuszczeni / o roskázuiacych (á krotko mowiac) powiedźiáło śię: słucháiacy / záśię y poddáni ad Rẽp: benè constituendã sposobni będą. Naprzod ieśli są ie- dnostáyney bogoboyności / nabożeństwá / pobożno- śći / y w wierze ku Bogu rowni w cnotách / nie názbyt z iednoczeni z cudzoziemcy y z obcemi / ále przyozdo- bieni / y zacnymi w náukách szláchetnośći / szczodro- bliwośći.

Abowiem

ABowiem w ďnym y podobnym nabożeńſtwem omnes mouentur. a. Na nabożeńſtwie bowiem / y bogoboyności żywot záwiſł. b. Ty ktory w zgromádzeniu / á w trwodze ieſtes Bernat święty pobożnie żyć / porządnie / zgodnie / á w towárzyſtwie / w pokorze / y w roſtropności porządnie tobie / w towárzyſtwie / z bliźniemi / w pokorze / y w cichości Bogu. c. Nulla enim adminiſtratio Reipub. proderit, niſi Deus verus colatur. d. Zábobonámi bowiem nabożeńſtwo wykrocone / y wykorzenione bywa. e. A gdźie nabożeńſtwá niemáſz / cnoty wſzyſtkie vſtáią. f. Prawdziwa / tá ſie w prawdźie nie ofałſzuie / y obludźie trwa / y ſtoi .g. Et illud demum eſt bonum & optabile quicquid ex virtutis genitur imperio. h. tey bowiem ſkutek ieſt y effekt in vſus multoruu diffundi. i A ták łátwe pánowánie / y źwierzchnosć / nad cnotliwemi / y bogoboynymi. k. W obcych y w cudzoźiemcách / gdy ieſt rożne nabożeńſtwo / y obyczáie. Zátym pochodzą rożne vmyſły / y ánimuſze. l. Nam aderunt hilarem triſtes, triſtemq; iocoſi: Sedatum celeres, agilē gnauumq; remiſſi. m. Iednegoſz tedy práwá máią bydź ći / ktorzy pod iednym pánem / y zwierzchnością chcą żyć / y trwáć. n.

a Cit. acti-o. in verre. b Plini in lib. 14. c In ſerm. quodam d Augu. Epiſto. 52. e Cip. lib. 4. Epiſto. f Aug 19. deciui. Dei Cap 24. g Id lib. 3. con Gaud. Cap. 15. h Sen Ep. 91. i Era: in E. k Plut. in milit. l Cur. ma. m Hor. Epiſt. lib. 1. n Cur: lib. 11.

ROZDIAL SZESNASTY.

Druga / ieſli nie názbyt bogáci / áni vbodzi / ále w bogactwie y w máietności rowni á w mierze obdárzeni / y vſzláchceni. Abowiem miernosć we wſzelákich ſpráwách nalepſza / łátwiey dobrym / y vczciwym ſpráwom podlegáią / łatwieyſza miedzy rownymi zgodá / mnieyſza nienawiść / rzadkie zdrády / oſzukánia / y zazdrości / beſpiecznieyſze ieſt miáſto. Możnieyſze y bogátſze / obfitosć przeciw nieprzyiacielom / łatwiey wſzyſcy znaſzáią ciężary Rzeczypoſpolitey. Ariſtot. libr. 4. C. 11.

ABowiem rowny z rownym záwſze przeſtáie. a, Siquidem

a Plato de amone.

tale addi-

b Ari Topi. 3. c Pluta. de amici. d Cato ma. e Ariſtot. Poll. 4.

tale additum tali, facit id ipſum magis tale. b. Miernośći y ſkromnośći przeſtrzegáią / (Plut. piſze) ktora záwße przyiaćioły przyiaćielom / miáſtá miáſtom towarzyße towarzyßow zięednaca / y ſpoſobia / miernoſć bowiem właſna / á przynależąca ludźiom ieſt. c. A rowny z rownymi łatwie przeſtáie / y obcuie. d. Media ergo poſſeſio bonorum eſt, optima quia facillimū eſt obedire rationi. e.

ROZDZIAL SIEDMNASTY.

Trzećia. Vpátrowána / y vmiárkowána ma bydź / nie tylko formá / ſpoſob / iáko iákość mießczan: ále też liczbá wielkość ich / iáko też ßerokość / y możność miáſtá / ábo mieyſcá / znoßeni / y zrownywáni máią bydź zobopolnie / ktorzy cnotą / ßláchetnośćią / możnośćią / ßczodrobliwośćią / bogáctwy y máiętnośćią / iedne drugich przechodzą / : A nád to trzebá mieć baczność y ſtáránie / áby więtßa / y możnieyßa cześć byłá / przychylnieyßa tey Rzeczypoſpolitey / ktorą ſtánowić zámyślaß / y w twym to przedśięwźięćiu maß / czcąc / vważáiąc żyli / y zákocháli ſie w niey / trwáłą álbo ſtałą mieć chćieli.

a Ari. lib. 8. Pol. c. 1. b Liuius libro 9. c Plut. de Polit.

ZAwße bowiem dobre wßelkie przedśięwźięćia / y poſtánowienia wßelką Rzeczpoſpolitą dobrą ſtánowią. a. A moc y poważnosć / tá dáleko mocnieyßa ieſt / ktorą ſie poſłußni ßczycą. b. A ták człowiek poſpolity / á do Rzeczypoſpolitey rządzenia ſie biorący / wedlug poſpolitego zwyczáiu żyiąc ſkłániáć ſie / áby śiebie ſámego / do ich przyrodzenia ſpoſobiał / vśilnie / o tym ſie ſtárał y wywiádował / w czymby ſie poſpolity człowiek kochał / y czymby przywiedźiony / y nákłoniony ſnádnie k ſobie mogł bydź do tąd ážby domniemániem cnoty / y wiernośćią / á ſtátecznośćią / ſporządzona / y zmocniona w ſwey mocy zwierzchnośći y w powadze mogłá zoſtáć / y trwáć. c. Nie ma

bydź w

bydź w prawdzie prawá ścisłe stánowione/ á lża łágodniey/ á niżeli zá sie rosłázuią/ y w sobie máią karáć/ y poważność ich ro sciągáć. d Nie mniey ániżeli/ nád nie spolna rozumnemi kárá y władza ich ma bydź zlecona/ ábo rozszerzona. e. Abowiem tákowa potrzebá iest iáko ogniá do Rzeczypospolitey przystepowáć nie názbyt blisko ábyś nie vgarzał/ áni dáleko/ ábyś nie oziebiał. f. A ku dobru pospolitemu/ wszytko ma bydź ściągano/ znoszono/ iáko y vczynkámi/ ábowiem tym wdzięcznieysza bedzie/ gdy nic do prywaty sie swey nie záciąga. g. Hinc amor est alieni, velle bene eius gratia. h.

d *Plato apud Stobe.*
e *Stobeus.*
f *Arist. apud Stobe.*
g *Liui. de i. lib 4.*
h *Aristo Reth: 2.*

ROZDZIAL OSMNASTY.

O rosłázuiacym/ Pánuiacym/ y słucháiaczym/ in genere sie powiedziáło/ ktory/ y iáki ma bydź. Już tu pánuiacy/ y rosłázuiacy/ dzieli sie właśnie in legittimum y nie właśnie videlicet in illegittimũ, według ktorego względu istności/ á ksztáłtu species Rzeczypospolitey dobre są iáko Jednowładztwo/ Monárchya / Arystokrátia / gdzie znamienitszey Rzeczpospolita spráwuią/ y rządzą. Tymokrátia ⁊c. Abowiem nie práwne/ y złe/ iáko Tyráństwo/ Oligárchia/ to iest/ gdy sie kilká możnieyszych spiknie/ ktorzy według vpodobánia swego Rzeczpospolitą poluią/ ipráwie y nád nią przewodzą/ Demokrátia/ tá niewłaśnie & abusiuè ták názwána/ á názwiská/ niegodna iest. Arist: lib. 4. Pol. Cap. 8.

Rzeczypospolitey/ trzy są ksztáłty/ y sposoby/ tyle też od ich odległości y wykrocenia: tákoby ich wykorzenienia/ & euersiones. Należą tedy do Rzeczypospolitey/ Krolewska poważność / zwierzchność/ y tá ktora iest w mocy dobyrch y bacznych/ á trzecia tá ktora szácunku/ ábo z dostátku nazwysko otrzymáłá / ktorą przystoynie może názwáć censuum potestatem.

Ktorą też niektorzy Rzeczpospolitą názywáią y mieć chcą/ z tych tedy wszystkich naylepsza iest krolewska. a. Cunctas enim nationes, aut vrbes, aut primores, aut singuli regunt. b.

a Ari. lib. Ethic: ca. 10.
b Tacitus libro 3.

ROZDZIAL DZIEWIETNASTY.

Pierwey tedy sposob ábo kształt Rzeczypospolitey/ Monárchya/ Jednowładztwo ábo Krolestwo iest; w ktorym ieden spráwámi/ y cnotámi zacnieyszy/ y nayświetnieyszy. Namiestwem ábo wolnym głosem/ obrány według spráwiedliwych vstaw/ y praw ku pospolitemu poddánych dobremu/ y pożytku/ á spráwiedliwie naywyższą zwierzchność otrzymawa.

KRol ma bydź Bożym miłośnikiem/ ábowiem ludźie mniey sie obawiáią iniustum, ábo co niesłusznego pati á principe Si Dei cultorem eum putant, a. Et magis timeat ne quid mali faciat, quàm ne quid patiatur. b. Przynależy mu też/ aby páństwo w obyczáiách przewyszał. c. A niechay też rozumie Rzeczpospolitą bydź nie swoią własną/ ále sámego siebie w Rzeczypospoltey bydź. d. A ma pomnieć/ że iest Krolem/ nie kupcem/ áni przekupniem. e. W náukách/ y vczonych ludziech/ ma sie zákochywáć/ ábowiem bez nich iest okret/ abo łodź bez sterniká: á ptak/ bez pior y skrzydeł. f. A ták roskazano mu/ áby wziąwszy księgi zakonu od káplanow/ one sobie dał przepisáć/ y zawsze przed sobą miał/ á czytał ie pilnie/ przez wszytek wiek swoy/ áby sie vczył/ y vmiał sie bać Páná Bogá. Y przestawáć ná słowie tego. g. A ták gdy Agesiláus był pytan/ iákiemiby cnotámi wodz/ ábo Pan świecki miał/ Odpowiedział: Ná przeciw nieprzyiaćielom śmiáłością/ przeciw poddánym życzliwością/ y łáskáwością w potrzebie/ rádą/ y dzielnością. h. Y Alphonsus; Wielkać w prawdźie rzecz iest/ mowił náprzeciw nieprzyiaćielowi wodzem/ ále też tą większą od wszelkiey y cnoty poddánym wodzem y pobudką bydź. i Ideo non debet præpo. scere, bonis ab abuti, malis vti, nec ad TYRAnnica negori ac consilia viros adhibere, sanctitatis opinione cælebres, vt rectum

a Aristote. Poll. 5.
b Plut. de doctr. pri.
c Pitta. apud Stobe.
d Sene. Epistol 105.
e Cur. li. I.
f Petri Rau. in Epistola.
g Deu. 17. a versus 16 ad fin. cap.
h Stob. sermone 52.
i Pauor. li. 4. de gestis Alph. re

ac pium

ac pium subditi quod agit existimet. k. Niezbedna y obrzydła rzecz tedy iest/ Regem sic donare cœlo áby poddáni (swey máiętnosci/ abo y wolnosci) byli pozbáwieni. l.

k Plut & Philip. l Eras. Apophi. lib. 6.

ROZDZIAL DWVDZIESTY.

Tákie páństwo/ y krolestwo dwoiákie. Zá dwoiákim iego dostąpieniem/ y otrzymániem/ znáyduie/ y pokázuie sie: Jedno wolne/ ktore Krolá wolnym głosem obieráiących: Drugie dziedziczne/ ktore námiestwem własnym/ y potrzebnym práwem/ zá Páná przyznawáć musi: a. Tám te iáko przełożone ták temu/ y więtszym vważeniem/ godnośćią/ zácnośćią/ możnośćią przewyższone/ y przesádzone.

a Aristot. Pollit. 3. Cap. 5. Rhit. 1. cat 8. Boden. 1. lib. Cap. 1.

NAprzod od iż sámeo Bogá postánowione y od niego zátrzymáne. b. Ták obrány Saul/ Dawid. &c. c. Ták Dawid nie stárszego Sálomoná/ ále Adoniaszá syná obrał/ áni Moyżesz syny swe námiestnikámi postánowił/ ále z inszeo pokolenia obrány Josua. d. ábysmy rozumieli/ y widźieli páństwo in populos non sanguini deferendum esse sed vitæ. e. Potym też sedźiowie ludu przed Krolem Saulem/ przez obieránie stánowieni byli f. 2. Abowiem onego przyrodzenie niechetliwym/ y przezdźiecznym & inuitis w trącá/ y podáie tegoż postánowienie/ y námowá práwá á rozmyślna chetliwym podáie/ y okázuie 3. Abowiem on iákikolwiek iákieykolwiek płci/ kondycyey bydź nierozumny/ głuchy/ślepy bonus ábo legittimus zá godneo musi bydź przyięty/ y mány. 4. Albowiem on nie może semper placere y przyietym poddánym bydź/ á tákáni też miłowány. 5. Abowiem chociaż krolmi sie rodzą/ przedsie obieráni bywáią/ stánowieni y potwierdzeni/ iesli zwłaszczá wiele brácicy iest/ ábo też iednym porodzeniem bliznietá/zrodzeni/rowni/ y nierowni we płci. 6. Abowiem tám nie dostátku námiestnikow/ y successorow obawiáć sie trzebá/ á w niedostátku potrzebá tego niesie áby był obran. 7. Quia magis est seruile dominium, electio autem libertatis &

b Deu. 17. 14. 15. c 1. Reg. 10. 24. d 1 Par. 27, 3. Re. 10: Deu. 3. & 34. e Hier. in Epist. ad Tit. Ca. 1. f Palet ex libro Iosue & Iudic.

tatis &

c Tacit. 1. Histor. tatis & virtutis indicium. g. 8. Ponieważ obrány bárziey od krześżony/ y ográniczony bywa práwy/ y skromniey śie rządźi. 9. Latwie śie odradza w Tyránná ktorego veterus Regem facit, habet enim regnum non habetur ab eo: á co chce y zámyśli/ ieżdnostáynie/ y nierozmyślnie czyni. 10. Abowiem bárźiey śie onego obawiáią ideo oditur: tego záśie miluią/ czczą/ wáżą/ szánuią/ y pomocy dodáią/ á v swych bespiecznieyszym iest/ ktorego sámi sobie obráli. 11. Quia ille mutuis insidiis est subiectus eorum qui spe regni ducuntur. Coż vczynil Absolon Dawidowi: co śie ostáło w Angliey ⁊c. A gdźie indźiey/ ieszcze go tego czáśu przytrafia śie. A nie dawno w Moskwie/ y w Wołoskiey źiemi 12. Abowiem potomek/ ábo namiestnik iesli iest máły w leciech/ iuż nie stáie y niemász krolá/ ábo sludzy krolewscy/ ábo niemowiątká/ zá krolá ma bydź poczytány. A ták rządźiciel y pánuiacy

h Plinius Panra. i. Tac. 1. Hi. wszytkiem ma bydź obrány ze wszytkich. h. Optimũ enim quemq; electio inuenit. i. Nasci autem & generari à principibus fortuitũ nec vltra æstimatur. Cooptandi autem & eligendi iudicium integrũ cõsensu enĩmõstretur. Tacit: & Plutar: in Regũ Apoph: mowi.

ROZDZIAL DWVDZIESTY PIERWSZY

Tákie páństwo/ y krolestwo nád insze iest zacnieysze/ godnieysze/ przeważnieysze/ lepsze/ y chwalebnieysze/ obie te tedy/ ábo przełożone/ y przyięte (ma bydź nád inne ksztalty wźięty Rzeczypospolitey.

NAprzod. Gdyż pismá święte nas náuczáią/ ktore práwá/ Krole/ y ich sposoby/ vstáwy stánowią/ y podáią/ po-

a Deu. 17. slusznemi roskázuią bydź/ y nabárziey wychwaláią. a. 2. A-

1. Reg. 9. bowiem Bog sam iest Monárchą/ y iednowladzcą/ niebá y źie-

17 Matth. mie. 3. Abowiem Chrystus Pan iedyny/ y własny/ głową pá-

27. Rom. 3. Tim. 13. nem/ krolem/ y iednowładźcą iest powszechnego kośćiolá swe-

1. Petri. 2. go/ ktory po nim sámym y iedynym głową prawdźiwie iest názwány iednowladztwem. Abowiemy iednowładztwo by nie było/ gdyby dwoie ábo troie iednym rázem/ záraz y iednostáyne miáło Monárchy/ y głowy sobie postánowione. 4. Tákowy był

Adam/

Adam Noách/ potẏ Chaldelská/Perska/ Asyryjska/ Rzymska Rzeczpo: iest tedy naſtárſza 5. Jeſt bárzo przylegla przyrodzeniu/ ábowiem domoſtwo/ y ſprzet domowy pod iednym pánem iednym ſtárſzym/ y Oycem rządzone bywa: iedno ſłońce wſzytkiego świáta y káżdey rzeczy okrągley/ średni ieden punkt/ ábo Centr: káżdy z osobna/ iedną głową ieſt przyozdobiony/ iednym ſercem władáiący: á żórawie/ y pſzczoły/pod iednym krolem/ ábo mátką rząd ſwoy máią y wiodą. 6. Jeſt miedzy wſzytkiemi napożyteczniejſza. 7. Jeſt naſpokoyniejſza 8. Naſpráwiedliwſza/ y ſłuſzniejſza. 9. Jeſt namocnieyſze y możnieyſze: ábowiem ziednoczone 10 Mnieyſze niezgody/ y nienawiśći/ zwády y zámieſzánia 11 Pieknie vmie pánowáć/ ktory ſam: y długo pánuie .12. Ná iednego roſkazánie/ rychley poſłuſznemi ſą/ y pręknieyſza vſługá. 13. Ma lepſze ſtáránie/ y piecołowanie o Rzeczypoſpolitey iako o ſwoy włáſney non vt breui deferendam. 14. Te mądrych ludźi świádectwá wychwaláią. 15 Od wſzytkich poſpolicie obierány bywa vel ad eius ſimilitudinem reliquæ inſtituuntur. Przykłády opuſzczáiąc/ to tylko przydawam: optimarum Reipub: formarum, naylepſze ieſt iednowładztwo / ktore pobożnymi/ y cnotliwemi / á ſłuſznemi prawy okreſzone y ogrodzone ieſt/ á ktorym ſie ſzczyci y tego vżywa/ przyrownywa ſie ábowiem bárzo ſpoſobnie & conſpicue accedit ad patriam poteſtatem. b.

b Ariſt. 3. Pol. ca. 7. Cic. 1. de legib. Plu. de dominio vnius.

ROZDZIAL DWVDZIESTY WTORY.

Przytoczywſzy tákie rzeczy/ o Jednowłádztwie/ przyczyny ktoreby y iákie mogły bydź dáne: Dla czego krole ſą poſtánowieni/ vważaymy teraz.

DWie przyczynie ſą / dla ktorych iáko bacze zwierzchność Krolewſka ieſt vſtáwiona. Pierwſza. Aby ſpráwiedliwość od nich záchowána byłá/ czymby byłá zátrzymána/ ludzka przyiaźń: Bo coby zá żywot był / ludźi ná świecie mieſzkáiących/ gdyby możnieyſzy podle/ y mnieyſze ćiſneli á przez moc podbijáli/ ſobie ie do ſwego poſłuſzeńſtwá/ nie maiąc baczenia/ áni ná żadną zwierzchność/ áni ná práwo. Druga. Aby obywátelom

pańſtwá

páństwá swego ßczesliwości/ y spokoynego życia/ od nieprzy-
iacioł postronnych/ obrońcámi byli. Abowiem potrzebá życia
spolnego ludźie miedzy sobą zgromádźiłá/ á iákoby przyrodzo-
nym nieiákim towárzystwem w iedność złączyłá. Abowiem
tych rzeczy quæ hominum vita desiderat sine alijs parare, & con-
sequi nullo modo possemus. Przeto istius societatis, sunt duo
principia. Ratio & Oratio. Czym od niemych źwierząt dále-
ko rożni iesteśmy/ wßákoż onym przyrodzenie mátká wßytkiego
stworzenia/ dáłá práwá żywotowi/ dostátecznieyßą/ y ozdobę
ßláchetnieyßą/ człowiekowi záśię rozum/ ktory rzeczy potrze-
bnym ku życiu vczciwe^p wynayduie/ zá tym wynáleźione są nie-
zliczone náuki/ ktoremi ták są vtwierdzone żywoty ludzkie/ iż
wielka rożność iest w życiu y spráwách ich z bestyámi sámá te-
dy wymowá/ ktora iest wykłádádem rozumu w náukách y sprá-
wách/ nie tylko tym nas iednoczy ále wielą inßych pożytkow ży-
woty ludzkie spaia. A choćby też żadna nas potrzebá/ do spo-
leczności/ nie ciągnełá/ tedybyśmy przyrodzeniem nie vßli tego
stáránia/ od ktorego do złączenia iest w nas tákowa chęć. A-
byśmy ßukáli towárzyßow żywotem náßym. Napierwße tedy
iest złączenia prágnienie męża z niewiástą co iest ieden dom w
ktorym są wßytkie rzeczy społeczne/ stąd też iest przeniesienie do
drugiego domu: Bo brácia/ siestry/ powinnowáci inßy/ gdy
sie ożeniáią/ nie mogą sie zmieścić w domu iednym/ rozyść sie
muszą w drugie domy. A ták z iednego domu/ vrosły wioski
tanquam propinquorum coloniæ: Potym ze wsi/ poßły/ y ro-
zmnożyły sie miástá/ ktore są obwárowane mury y nádáne prá-
wy/ rożnemi náukámi/ rzemiosł rożnych osádzone; humanum
conuictum gratiorem & tutiorem efficientes.

NPrzeto ieśliby nie były od iednego rządzone tákie zgromádze-
nie/ seruari hominum conspiratio non possit. Bowiem táko-
wa chęć pánowánia/ żeby wßyscy roskázowáć chcieli/ á żaden w
posłußeństwie/ v drugiego być niechciał/ iest też tákowa chęć/
rzeczy káżdey w ludźiech/ żeby łátwie zgwałciłá práwá humanæ
societatis, á iáko in nauigatione & tempestate ad peritum aliquem
nauclerum & gubernatorem confugimus, ták też mamy sie vcie-
káć/ á z spolnością ßukáć dobrze vczonego/ y sprawnego rządźi-
ćielá miástu/ ktoryby Rzeczpospolitą æquo iure administraret.

Bo iáko

Bo iáko nam powiedźiał Eklesiáſtes/ toby nas pewnie nie minelo vbi nō eſt gubernator, diſſipabitur populus. A iáko baczym iż członki náße v ciáłá/ rożne máią moc ſwą z oſobná á ciáło ſámo bywa ſpráwowáne/ iákąs mocą więtßą ktore ieſt ſpráwcą wßyſtkich zmyſłow: ták żeć też ieſt wiele członkow miáſtá/ y mießczan rożnych domow/ ktore iedná zwierzchnosć rządźi/ iednym rozumem Náwet y inße rzeczy wßytkie ktore ſą w tákim porządku/ do głowy ſie ściągáć máią/ á głowá iáko Krol wßytkiey rádźie y wßytkim roſkázowáć ma: co możem obaczyć ná niektorych niemych źwierzętách zwłaßczá poſpolity przykład vkáże ná pßczołách/ ktore nam vkázuią imaginē quādā Reip: Coż ten świát? ktorego częśći dźiwną ſpráwą złączone ſą/ ieſliby nie był rządzon/ á ſprawowā à celeſti numiē vpadby záiſte. Alec podobno y ludźie pierwey qui paſſim more beſtiarū in agris vagabātur. & victu ferino ſibi vitā propagabār, ktoro iedno takich mężow náleźli virtute & cōſilio inſigēs, ktorzyby ie błedne ná iedno mieyſce zgromádźili ex feris ac imānib⁹ mites ac māſuetos reddeſſēt bez pochyby ci wßyſcy tákie° nad ſobą vrzełożyli/ ktorzyby nie tylko był pożyteczny ále cū iuſtitia coniunctā haberet prudētiā. Dlate° roſtropnosć/ ktora nie ma złączenia/ z dobrocią/ abo ßczerością/ chytroscią názywána bywa: á ſpráwiedliwosć/ przez mądrości/ málo może bydź pożyteczna. Przetoż tedy ći ludźie ktorzy nád ſobą niechćieli mieć zwierzchnośći wiele/ podáli ſie iednemu roſkazániu ktorem znáwięcey vfáli nád inße/ ob intelligentiæ ac bonitatis opinionem áby on w dobrey ſpráwie lud rządził. A nie tylko v mężow (iáko mowi Herodotus) ále y v wßytkich ludźi dla dobrey ſpráwy obráni/ y poſtánowieni ſą krolowie. Ani przedtym krolestwo/ (iáko to nam rerum ſcriptores prodiderunt) na ſyny krolewſkie przychodźiło: ále nalepßemu z nich do ßáſunku podáne było/ w ktorym nalepiey rozumieli. R. P. fundamenta, concordiam, inquam & iuſtitiam ſancte ſapienterq; conſeruaturum. A iáko ſpráwiedliwosć/ do záchowánia zgromádzenia ludzkiego/ ktorzy iednego práwá vżywáią/ per ſeipſa plurimum valet: ták też principatus libido ktora humanas leges diuinasq; contemnit, vmyſły ßlácheckie/ miedzy ktoremi/ iáko miedzy żywory zwykła ſie mnożyć nie náwiść/ y ſpor/ do rozmnożenia ſławy/ y możnosci przeſzkadza. Potrzebá tedy krolá

mężnego

mężne/ ktoryby mężnie od nieprzyiacioł bronił Rzeczpospolitą/ one/ ktora iest pod mocą iego. Bo káżdemu człowiekowi lex naturæ iubet & ius gentium præscribit: vt qui se tueri non possit alteri commendet. A onych dawnych czásow/ káżdemu miástu był osobny krol: potym inszych miast w przyległym páństwie dostawszy wielom/ roskázowáć poczęli. indeq; regiones à Regibus vocatæ sunt: ktore Rzymiánie prowincyami názwáli. A dla tego tedy krol iustia & fortitudine, cæteris præstare debet vt coquitate ciues inter se concillet, R P. od nieprzyiacioł vt vi & armis tueatur. A ták iuż może zrozumieć dla czego iest obrány krol/ y czego mu naypilniey potrzebá/ iż nie tylko ma być armis decoratus, sed etiam legibus oportet eum esse armatum: vt vtrûmq; tempus bellorum, ac pacis rectè possit gubernare: á wszák oż. Melius est regnum Regi à Rege optimo, quâm lege optima, Politicorum. 3.

ROZDZIAL DWDZIESTY TRZECI.

O zacności dostoieństwie krolewskiey.

Dla ktorych przyczyn/ imię Krolewskie zda się nam być wielkie/ á práwie święte: dignitas verò eius & magestas amplissima est. Dla tego iż oni broniąc societatis hominum diuinam prouidentiam imitatur, cuius proprium est regere & moderari vniuersa. Godny tedy tego od nas vt dandis conseruandisq; vitæ commodis, naywyższe onego sprawce áby byli zwáni vicarij & ministri, quin etiam terrestres quidam Dei vocentur, ktorym pismá święte zakázuią nam/ quidquoniam trahere. Przetoż ná to mieymy baczenie/ choć widzimy w wielu rzeczách/ iż są ludzie iedni nad drugie/ ále krol/ dignitate & honore, non humano sed diuino wszytkich przechodzi. A nie dziw/ bo ieden mędrzec Pogáński powiádá. Regens naturaliter dignius est recto.

Iákoż y Wergilius/ ktory Rzymiany zowie być pány wszystkiego świátá/ gentemq; cogatam ktoremi náukámi/ chce áby byli przyozdobieni.

Tu regere (monet) imperio populos Romanæ memento.

A ták iesli

A ták iesli wietsza zacność iego / czyláż ßerßa możność / y præstátior virtus: Zaprawdę krolewska będźie maxia & eximia, quæ non vniusmodo incolumitatem sed vniuersam ciuium vtilitatem salutemq; conseruat. Porus Judiyski Krol gdy był pytan od Alexándrá / iákoby go też v siebie rozumiał / Regie respondit znowu go pytał iesliby inácżey: Regie respõdit. Tym iednym słowem zámknął w sobie rzeczy krolowi należące / nam non est vlla tanta authoritas & potestas, quam Regia magestas suo sinu non complectatur. Jáko v inßych narodow / w iákiey wadze bydź imie krolewskie v Jndow zwłaßczá / á Persow quibus erat moris non secus ac diuinum quædam Simulachrum. Regem venerari, zdał sie ten sobie tám zá wielce ßczesliwego / á prawie iáko zá świety znák to sobie poczytał gdy mu sie przydáło krolá widźieć Alexánder wielki to imie sobie miał iáko zá świete. Demetius tákże tylko sobie & Pátricentego non nomen Regis vsurpabat. Wiele innych kśiążąt / y Monárchow / ktorzy sie o to im e stáráli. Sed & Poëtæ celebrant Iouem ipsum, non aliò magis nomine quam hoc: quoniam Rege nihil potest esse inter mortales immortalesq; præstantius.

ROZDZIAŁ DWDZIESTY. CZWARTY.

O vrzedźie Krolewskim.

TEn tedy ktory iest sprawcą Bożym / in principatu: eius munificentiam & bonitatem in administratione rerum studiosè, & diligenter emuletur: non ad libidinem, & auaritiam potestatem transmittendo, ále ad iustitiam & æquitatem: Ktora nas dáleko czyni podobniejße Bogu / ániż párstwo naße. A przeto na tym mieyscu iáko sie zda krolá / nie panem ále tylko sprawcą Rzeczypospolitey zwáć musimy. Ktorego vrząd ten iest / Salutem ciuium & fælicitatem tueri: quæ sita est vsu virtutis, & in rerum vitæ necessariarum oportunitate & copia. Lecz áni dla inßey przyczyny / zdádzą mi sie ludźie / ydź zgromadzeni zgrubego żywota: ieno vt æquo iure vtentes, bene beateq; viuerent: á żyć cnotliwie / nic inßego nie iest iedno cum vitæ ratio communi quædam honestate & iustitia conformatur. A ktore krolestwo w cnoty iáko z

 drogi

drogi proſtey z ſtepuie/ tedy záraz vpada w złe obyczáie/ á ſpráwiedliwość/ z śiebie wyczuca/ ktora ieſt firmamentum ſocietatis humanę. Przetoż to pierwey ná dobrym baczeniu mieli ci ktorzy miáſtá zakłádáli. Czego tez Pláto w Policiey ſwey niezániechał/ mowiąc: o Rzeczypoſpolitey. Toż y Diogenes y Zenon piſali O tym ſie ná oſtátek wſzyſcy o krole piſąc ſtáráli: áby w vczciwośći y ſpráwiedliwośći ciuilē vitā inſtituerēt, ktora ſzcześliwość ieſliby nie byłá/ z cnoty/ á z obopolney miłośći zátrzymána: w kroleſtwie omnino nulla eſſet. A ták krolowi káżdemu nihil eſſet debet antiquius, quam inter ciues animorum conſpirationem conflare: á tákową chećią/ y pilnośćią illos inter ſe deuincere: áby forma R. P. ex partibus ciuitatis inter ſe ritè commiſſis pulchra & virilis conſurgat. A iáko głoſy iákie zgodne ex concentu vario, wdźieczną á miłą Symphonią wydáią: tákże tez ſtáráć ſie o to potrzebá/ áby R. P. ex diſſimilium actionum, ſed inter ſe virtute conuenientium, æquali conſpiratione, animo iucunda & ſuauiſſima oriatur. Ktożby ſie tedy ſpráwom onym zacnym/ Krolá Rzymſkiego Numy nie podźiwował: ktory áby niezgode z miáſtá ſwego wyrwał/ o to ſie ſtárał z pilnośćią: alij Sabini, alij Talij, alij Romani dicerentur. Ale y Solonowa doſyć v ſwych ludźi wźięta/ oná zacna vſtáwá ieſt: ktora przełożonym zákazuie/ & honoribus priuat tákowego qui in ſeditione alterius partis non eſſet vt pote quē nulla de Reipub. ſalute cura videretur attingere. Dla czego tenże Solon/ gdy był pytan/ ktoreby kroleſtwo naylepſze bydź rozumiał: in quo reddit nulla iniuria affecti, non minus quoniam affecti eos vlciſcuntur, qui intulerunt. Bez wątpienia ten mąż zacny/ chćiał lud wſzyſtek ſpoſobić/ nie ináczey iedno iáko członki ćiáłá iednego/ æquè omnia incommoda ſentire, & aduerſis rebus pariter angi. Y Likurgus/ dlátego naywięcey prácował vt omnes parte æqualitatem ſeruarent: ktorą Pláto w kśięgach ſwych w Policiey zaleca vt ita ciuilem concordiam animorum conſpirationem fouerent. Tenże Plato/ bacznie krolá nápomina/ áby kiedy ktorey częśći kroleſtwá ſwego broni/ drugich żeby nie opuſzczał: ále áby w tym naſládował naywyżſzego Bogá/ qui ſimiliter omnibus exorandum ſe præbet. Ani też ten ktory wielu páńſtwom roſkazuie/ ma iedno więcey/ niż drugie miłowáć/ ne beneuolentiam vnius in ſe concitando excuſcitet aliorum

orum odia. Przez co nie iáko ociec/ ále iáko przykry oycżym by ſie im pokazal. Náwet y tego/ Krol ma życżyć miáſtom præter vſum virtutis ad vitæ commoditatem, & iucunditatem vbertatem agrorum, & hominum, áëris, vrbiſq; ſalubritatem, copiam rerū neceſſariarum & affluentiam, otium atq; ſecuritatē. Miaſt tez budowánie ochędoſtwem y ſzláchetnośćią mi bydź/ coby wielmożnośc kroleẃſką okazálo: ále ne ſumptibus ciuitatem exhauriat, A to tez káżdy krol/ ma mieć/ y wiedźieć/ że to iego tez vrząd ieſt/ Kroleſtwo iáko wlaſną krew ſwą/ paterna charitate milowáć: á lud iáko wlaſny potomek ſwoy/ colere ac honorare: á nie inácey z przećiwnego ſzcześćia ich żal odnośić/ iáko ſie z fortunnego ćieſzyć. Et hoc eſt gerere perſonam patris hoc eſt de Repub: bene mereri. Tákowe krole zwáli Rzymiánie parentes patriæ. Z tey przycżyny Cyrus od Perſow byl názwany Oycem. Ale tez nie nágorzey krole ſwe Homerus & Hoërum ſecut⁹ Pláto/ imieniem Páſterzow názywa/ iáko przedtym Bogi páſterzmi bydź názywano. Moyżeſz tákże/ Jákob/ Saul/ Dawid/ y inſzy páſterzámi byli. A ſam Zbáwićiel naſz Pan Jezus Chryſtus ſe ſuo ore paſtorem vocat oues ſuas cognoſcentem,& illis notum. Abowiem iáko páſterzowi/ ták tez y krolowi przyſtoi gregem ſuum paſcere & non vorare, á wſzytko iego kroleſtwa vtilitati & dignitati magis quàm ſuæ voluntati commodiſq; conſulere Ponieważ pożytek ludu/ á pożytki iego/ ſą nie inácey iáko z fortunnego porodzenia by dla bogáctwá páſterzom á Synowſka zacność/ y zdrowie/ ieſt ozdobą Oycowſką/ y oćiechą/ iáka tedy praca temu przypada/ ktoremu ſámemu czuć o ták wielikiem zgromádzeniu potrzebá? Dobrze to Seneká wykłada piſąc do Polibiuſá/ o Ceſárzu/ omnium domos illius vigillia defendit, omnium otium illius labor, Omnium delicias, illius induſtria, omninm vacationem illius occupatio. Dlatego Ceſarz oddal ſie byl wſzytkiemu świátu/ ná poſlugi/ ktoremu czáſu ſwego pánowal/ nie inácey ieno iáko biegi niebieſkie qui ſuos curſus irrequitos ſemper habent: nigdy mu ſie nie godźilo/ ani odpocząć/ ani ſwego nic ſpráwowáć: Dla tego Pláto kroleſtwo twierdźi bydź rzecz świętą/ iż poſpolitego pożytku y cálośći broni. A iáko Bogá rzeczy wſzytkie z tey miáry/ że ieſt dobrą/ naywyſzſzey potrzebuią: ták tez pracey Krol wſzelkiey wſzyſcy vżywáią/ ktory

 wſzytko

wszytko nie dla siebie czyni/ ale dla pożytku ludu swe. obecżny iest wszystkim przychylny/ y łaskawy/ w potrzebach/ iakoby ociec cżeladny/ in dubijs rebus consul, in aduersis Imperator, poddanych swych nie snaski zgadza/ potrzebuiącym pomaga/ nie vfaiące potwierdza/ vdręczone wzmaga/ strácone ochładza: tak barzo/ vt in vna Regis æquitate, & prudentia totius ciuitatis, salus ac fælicitas posita sit. A wszakże godzi mu sie/ zá prace iego mieć zapłate/ z ktoreyby poczciwie/ y znácznie żył. Nemo enim (inquit Apostolus) militat suis stipendijs przetoż godzien podatkow/ minister enim Dei est in hoc ipsi seruiens. Jezus Pan Chrystus/ kiedy był pytan od Licemiernikow/ ieśli sie godzi czynsz dać Cesarzowi/ gdy obaczył pieniądz/ á vyrzał na niem wyobrażenie Cesarskie. reddite (inquit) quæ sunt Cæsaris Cæsari. Ale tákim sposobem máią/ bydż wybierane te podatki/ áby tylko se & suos conseruare possit pro rerum necessitate & opibus subditorum: non quæ ad ludos & scænas: ad spectacula & pōpas, ad commesationem & crapulam, ad corporis voluptates, & alia profundat, ale ktoremiby vpadłe naprawiał/ instaurata muniat munita exornet, ále to odmienność/ czásow z sobą przynosi. Bo iesliby kiedy cieższa potrzebá przyszłá/ ná Rzeczpospolitą iako gdyby kiedy walkę z iakim możnym nieprzyiacielem podnieść/ (belli enim vtscite Lacædemonius quidam dixit non est immensum pabulum & rerum agendarum nerui pecuniæ sunt) tedy máią bydż wietsze podatki/ ale przecie nie máią bydż takie/ ktoreby nie mogły bydż znośne: sed quæ ipsimet ciues aperte intelligant, in communem vtilitatem omninò esse conferenda. A tak we wszytkiem ma mieć krol wzgląd na potrzebę Rzeczypospolitey/ w Rzymie zá Liuiusza rádnego páná/ kiedyby był z vbożał skarb pospolity gdy nie chcieli ludzie dáć żadnego podatku/ rozpowiedział im o wielkich niebespiecznościách miástá; zá czym ie przywiodł do tego/ że ták wielką wielkość nánieśli złotá y srebrá dobrowolnie: quantum nouis tributis, & vectigalibus nunquam omninò coregessit, Antonius Cæsar., nunquam tributum vllum exigi, absq; senatu populiq; Romani consensu, nec absq; eorum authoritate insumi voluit. Rzecz skoro wielkie rostерki y tłumy w miesciech sie wszczynáły/ dla nowych vstaw/ y podatkow/ zkąd byłá Rzeczpospolita/ niedznie wcisniona. A ták ma bydż krol mierny w

wybierаniu

wybieránia pieniedzy/ á opátrzny w chowániu/ ad omnem vicissitudinem, & casum fortunæ. O święty ono list Tyberyuszá Cesárzá/ do stárostw swoich nápisány: ktorzy gdy mu rádzili/ áby podniosł ná swe poddáne niezwykły tribut/ ták odpisał im. Boni pastoris esse pecus tendere, non deglubere: tákże też pożytkow krolestwá bronić/ nie niszczyć/ boni principis erit.

ROZDZIAL DWVDZIESTY PIATY.

Jako sie ma stáráć/ áby prawdziwa wiáre Chrześciáńska powszechna krzewił/ á iey sie trzymał.

Był ten zwyczay świątobliwy y stárodawny v Rzymian/ iż ná ten czás/ kiedy wszytkiemu świátu pánowáć chcieli/ záraz o rozmnożenie chwały Báłwanow swych (ktore zá Bogi sobie miewáli) wielkie stáránie podeymowáli: przetoż in maiorem suæ ipsorum religionis venerationem, przez Biskupy swe/ ludzie wielkiego zawołánia y przez insze kápłany porządkiem záwsze disponebant, festos dies, oracula, Sibillinorum librorum inspectiones, diuinationes auguria, portenta, precamones, gratiarum actiones, máiąc rozmáite czásy ku ofiárom iáko o tym Válleryus Máximus szerzey świádczy. Ale iesliż Pogánie vanæ superstitionis, vsq; adeo fuerunt obseruantes. Záprawdę przystoynieysza dáleko rzecz iest/ áby tákże krolowie Chrześciáńscy prawdziwą chwałę Bożą: ktorey sam Pan Chrystus początkiem iest/ nie tylko w páństwách swych záchowáli. Ale y według możności rozmnażáli. Bowiem iesli Krol quoddam veluti simulachrum Dei videri vult: falsos Diuorum cultus euertat, solius veri Dei, veram religionem authoritate sua introducens. Niechay wie o tym/ że go nie tylko ná to Pan Bog przełożył/ áby ludziom pánuiąc/ świátem sie tylko báwić miał: ále áby też Duchownych rzeczy nie zániedbywał: ne nimium terrena curando, cœlestia'q; negligendo; diuinam in se prouocet indignationem. Abowiem iesli sie teg strzegli pogánowie/ áby kiedy przeciwko sobie Bogow swych (vel ob contemptationem religionem, vel ob ritè peracta sacrificia) nierozgniewali/ iáko dáleko Krolowi Chrześciáńskiemu przystoi sie o to stáráć/ áby tego przeciwko sobie

nie obrusył

nieobruſzył / ktorego & potentiorem appellat, & Imperii ſui ſeruatorem (vti reuera eſt arbitratur.) A tak każdy ma przed oczymá miec / przykład on swięty / Oronicá Sedziego : áby tym pilniey obaczał / iáko P. B. on lud Zydowſki dawßy dla Bałwochwalſtwá w ręce nieprzyiacielſkie / raczył go záś przez tegoż męża swiętego z oney wielkiey niewoley wyrwáć / vt libri Iudicum teſtantur : piękna á przyſtoyna by to rzecz byłá krolom aby byli Iozáphátowi onemu we wßytkim podobni : ktorym tak nápiſano. Ze był Pan Bog z nim przeto nigdy nie chciał eſtąpić z drogi Dawidá Oyca ſwe° / áni ſkłaniał ſercá ſwego ku Baláámowi: ale według przykazánia Bozkie° żył: non iuxta opera Iſráèlis Dla teyże przyczyny roſkazał krolowi in Deuthoronomiõ vt & ſe penes habeat legem ſuam, & huic legendæ ſtudio non intermiſſio incumbat : quo diſcat timere Dominum Deum ſuum, eiuſq; ſtatuta ſeruare : & ne extollat cor ſuum ſuper fratres ſuos, neq; recedat à præcepto, neq; ad dexterã, neq; ad ſiniſtram vt proget dies in regno, ſuo & ipſe & filij ſui in medio Iſráèlis. Przeto nie doſyć na tym krolowi Zakon Boży rozumiec : ale mu go też y ſámemu / y poddánym iego potrzebá chowáć. Jáko ten czynił Jozáphát. Ktory ſie o to pilnie záwße ſtárał / áby ná każdy dzień lud iego przez káplany / y Lewity w przykazániu Bożym wyćwiczony ſpráwował / y rządził. Táćimżeś też obyczáiem záleca nam piſmo krolá Jozyaßá : ktory w osmi lat / wſtąpiwßy ná ſtolec krolewſki / trzydzieści y ieden rok krolował nad Jſráelem. Ten tedy fecit rectum in oculis Domini & ambulauit in vijs Dauidis patris ſui : A gdy iuż był we dwánaſtym wieku żywotá ſwoiego / cæpit mundare Iudam & Ieruſalem ab Excelſis & Lucis, & Simulachris, & ſculptilibus. Przetoż ná ten czás / zkazono przed oblicznoscią iego / wßytkie ſłupy bałwanow / y oltarze ich ſparſitq; illa omnia ſuper ſuperficiem Sepulchrorum illorum qui immolauerant eis, & vſſa ſacerdotum combuſſit ſuper altaria ipſorum : mundauitq; ita Iudam & Iſraelem. A gdy mu iuż było osmnaście lat / poſłał z rady ſwoiey náprzednieyße ad inſtaurandum domum Domini DEI ſui, ktorzy gdy przyßli do Helchiaßá nayweyßego kápłaná / dáli mu srebrá doſtátek / dla ochędoſtwá domu Bożego á gdy ie od nich odbierał nalazł w kośćiele kſięgi zakonu / dánego przez ręce Moyżeßowe : ktore gdy od niego

wźieli/á Jozyasowi krolowi czytáli/ zdrapal nátychmiast odźienie swe/ y roskazal im/ áby szli/ y Páná Bogá prosili zań/ y zá wszytek dom Jzraelow: Abowiem wielki byl gniew páński/ ktory nád nim/ y nád ludem iego wisial/ eoq; inquit non custodierunt patres nostri verbum Domini: vt facerent iuxta omnia quæ scripta sunt in libro hoc. Przeto (táko tam dáley w księgách tych piszą) zgromádźil krol wszystkie stárszé/ do siebie z Zydostwá: á wstępuiąc do domu Bożego/ ze wszytkiemi Káplany/ Proroki/ y z wszytkiem gminem/ roskazal przed oną tlusczą czytáć one księgi: á przystąpiwszy sie do Oltarzá/ padl ná oblicze swe/ y przysiągl przed Pánem Bogiem. Ze miał chodźić zá nim á strzedz/ y chowáć z ludem swem/ ze wszytkiego sercá swego/ y ze wyszitkiey duszé swey przykazánia ie°. Alec iuż dosyć o tym/ ponieważ pelno mamy wszędźie przykládow známienitych/ o krolách swietych/ ktore gdyż chcieli wważyć v siebie krole chrześciáńscy: pewną rzecz/ żeby nigdy tákich przodkow swoich nie násládowáli/ ktorzy nie kiedy źle świátu pánuiąc/ Pánu Bogu y iego świętym/ á stároźytniey wiáry odstępowáli. Niechayże tedy káżdemu będźie zá przyklad/ y przed oczymá záwsze on krol swiety Joziasz/ ktory nie násládując złych spraw onych złośliwych przodkow/ Mánásesá. Achásá. y Azáryaszá/ ad Sacrarum scripturarum auctoritatem suos mores, populorumq; suorum administrationes, abiectis præcedentium erroribus attemperauit. A ták káżdy pan/ y krol ma sie oto stáráć pilnie. áby przez dobre/ á przykládne káznodźieie/ poddánym iego slowo Boże purum sine additamento, nic odmieniáiąc nic od práwey náuki/ Kościolá práwego/ opowiedáne bylo/ á szczyrze wykládne á złych religionisq; falsæ ministros, blasphæmos, & sceleratos dimitant e regno suo extirpent.

ROZDZIAL DWVDZIESTY SZOSTY.

O pokoiu Krolestwá.

To iesli ták będą sprawowane krolestwá/ iż nie tylko chwala Boża/ prawdźiwego Kosciolá w nich zákwitnie/ ále y gdy nie będą przez moc ludźie przymuszeni/ vt serui sed sua sponte, &

 volunta-

voluntate vt liberi: tum Regibus, tanquam parentibus & Pastoribus obtemperabunt. A nie mnieyszego wszyscy stárániá y pilnośći in communi vtilitate & fælicitate augenda & conseruanda vno animo & conspiratione ponent: ieno iáko prácowite pszczoly czynią pilność/ áby subtelne plastry wgromádze skłádáły. A iesli tylko krol studet præesse non etiam prodesse nec pro ratione, sed pro libidine se gerit: ábo tesli tesz poddáni przeciwko moci iego niewdzięcznie przyimuiąc/ vstáwom by sie sprzeciwiáli: pewnie e dissensionibus intestiuis, maximum totius Reipub. naufragium emerget. W tym słucháiąc słow Pánskich tego świádeczstwá wżyć możemy/ ktory powiedział. Omne regnum in se diuisum desolabitur. Abowiem iáko członki v ciáłá vigent, ob eam quam conseruant conuenientiam, ták tesz miedzy krolem á miedzy ludem iego charitate sublata Reipub. status labefactatur: chybáby był vmiárkowány/ y zgodzony/ tedy záraz dobre mienie Krolestwu iákoby nie iákie zdrowie ciáłá przynieśie/ áby tedy iusz w zgodźie/ & beneuolentia tranquilitas regni & fælicitas fundata będźie: o tym napilniey myslić ma/ áby ludźie wyćwiczeni w dobrych obyczáiách/ y w práwách porządnie w pokoiu żyli. Abowiem pokoy ták długo trwáć będźie/ iáko długo práwá/ y mądrych ludźi vstáwy będą záchowáne/ gdy wszyscy powinności swe czynić będą/ zapłáte złym/ y dobrym wedlug zasług ich náznáczywszy. Bo ná tych dwurzeczách. Solon en medrzec chćiał mieć swoie Rzeczpospolitą. Bo iáko spokoyne krolestwo bywa poruszone/ dla postronnych walk: ták tesz bywa skáżone wnetrznemi: Przeto sie wielki spor miedzy ludźmi wszczyna/ y niezgodá (ktorą zowiemy domesticum bellum) ábo ex illatis à potẽtioribus iniurijs: ábo ex iniqua magistratuum & honorum distributione: ábo tesz z niedostátku rzeczy potrzebnych do żyćia. Abo temu wszytkiemu prouale't auctoritas Regia ktora sedycyą wszelką miedzy poddánymi vskromia. Jáko niegdy vczynił on Agrippá/ qui dissidẽtem à Senatu populum Romanũ in vrbem & concordiam reduxit. Alec tesz niemniey niezgody rodźi/ vćiśnienie ludźi gwáltem/ winámi/ y vstáwámi nieznośnemi: z ktorą tesz ták mogą postąpić iáko sie cũ scelerata illa Catilinæ coniuratione postepowálo/ przetosz krol ma zostáwić ná ten czás locum clementiæ, kiedy słusznie/ y zá niewolą vmysły poddánych swych przeciwko sobie

widźi

widzi obrażone: o tákowey to mądrości & ciuilis disciplipline krolowi potrzebá / áby vmiał zá biegáiąc zgodzie zámknąc drogi contentionū atq; seditionū radices extirpare: ktore naprzod cicho á potym iáwnie vkázuie sie : záprawdę że to iest náyzacnieysza spráwá krolewská: Abowiem omnium malorum grauissima est seditio serpens & latens pestis: Ktora siedząc w vmysłach ludzkich zgodne myśli rozprasza / y rozpárza / á káżdą społeczność żywotá / y towárzystwá gładzi.

ROZDZIAŁ DWVDZIESTY SIODMY.

O ćwiczeniu Krolewskim.

Cwiczenie krolewskie / bydź ma tákie / ktoreby záwsze do cnoty / y spráwiedliwości ciągnęło. Ale ktoż nie baczy / iesli sobie wspomni / one niepożyteczne / á prożne niektorych Krolow studia ? ktore żadnego owocu dobrego / áni sławy nieprzynosiły. Przywiodę ná pámięć Krole Pártskie / ktorzy w ostrzeniu strzał / nie tylko roskosz swą kłádli / ále sie też y z tego chełpili Attálus Philomater rzeczony / wszytko stáránie swe w zbierániu ziół iádowitych pokłádał. Aesopus krol Mácedoński lichtarze y świecki robił : drudzi záśie málowániem / drudzy muzyką / drudzy Komedyą y Trágediámi / scenicaq; arte sie zábawiáli. Przeto sie też z Domiciáná náśmiewano / ktory cáły dzień z laską żelázną włożnicy swey muchy gonił. A Sárdánápalusá wzgárdzono / ktory miedzy niewiástámi kądziel przządł. Ale niepodobnaby też to rzecz / y nieznośna byłá / áby Krol po ciężkich pracach ochłodzić vmysłu swego niemiał lżeyszemi y roskosnieyszemi zábáwámi / y sporáwámi / ieno vt non languescat ignauia sed vt redeat ex remissione ad labores alacrior. Augustus Cesarz / po południu piłę rad grawał. Chwalą niektorzy w Krolách śpiewánie / śmiechy / y trefne powieści / ále Wirgiliusz Picusá syná Sáturnowego wychwala z myślistwá / y ćwiczenia około koni ták mowiąc.

Picus equum domitor debellatorq; ferarum &c.

Ale tákowe ćwiczenie / Cyrus Krol Perski nád insze miłowáł: ktoreby siły w ciele mocniło / y coby do náuki woienney było pożyteczno

 żyteczno

żyłecżno. Abowiem wyſtrzegáć ſie chćiał proznowánia/ ktore
ma z ſobą zániedbywánie/ potrzebnych rzeczy/ á záwżdy boiaźń/
y w wielkiey beſpiecżnośći iákąś differentią rodźi: O cżym pi-
ſze on Poetá.

Otium Reges prius & beatas
Perdidit vrbes. &c.

Ani też bywa poſpolićie prawdźiwe odpocżynienie w prozno-
wániu/ ále w zwycżáiu cnoty/ y prácey: A iáko niedbáły oracż/
ták krol proznuiąc & ſibi & alijs eſt inutilis. Ma bowiem też má-
ło ſypiáć/ áby mu ſen nie pánował: ále ktoryby (iáko zwykł był
mawiáć Ageſiláus) negocijs gerendis deſeruiat. Nuż tedy A-
gámemnon/ y Eneaſz/ ktorego naywiernieyſzy záwżdy Achátes
náśládował iákoby nie iáka praca kiedy inſzy odpocżywáli/ o-
ni cáłą noc cżuli/ ſtáráiąc ſie o zdrowiu y o pokoiu ſwoich. Po-
ćierpienie też gorącá/ y źimná/ nie tylko ie chwalą w krolu/ ále mu
też záwżdy potrzebne być powiádáią/ nie ináczey ieno iáko wſtrze-
mięźliwość od pićia/ y iedzenia: Nullum eſt enim Bacho & Vene-
ri cum Pallade Muſisq; commercium. A pijáńſtwo ktore Phili-
powi Oycu/ Alexándrowi ſynowi/ Antyochowi/ Miturdáteſ-
ſowi/ Dionizeuſowi pánowáło/ hániebną ſromotę tym wſzy-
tkiem v ludźi cżyniło. Abowiem in vna eademq; ſede cum Ma-
geſtate morari & conſiſtere non poteſt. Te tedy oſobliwe rzecży
ſą/ ktore chęći krolewſkiey do dobrego ſie máiącey przeſzkadzáią.
Ale ábyſmy też to wſzytko zgromádźili/ w cżym Krol ſtáránie y
ćwicżenie pokłádáć ma/ z ſtąd naprzod pocżniemy co mu in Deu-
toronomio roſkázuią. Naprzod. Abyſmy ſie vcżyli zakonu ś.
od káplaná/ od ktorego exẽplar voluminis legis accipiat illudq;
legat. Przykazánia páńſkiego/ áby ſtrzegł/ y do pobożnego ży-
ćia lud ſwoy przywiodł. Druga. Cżytáć y vmieć moralẽ Phiãm
quæ vitiorũ eſt expultrix vitæ magiſtra. Trzećia poznánia prá-
wá poſpolitego niechay niezániedbywa: ktorymby rozumiał at
quid vnicuiq; tribuendum ſit. Ale y Naturalis Philoſophia z wie-
lu błędow vmysł wyzwala/ y ocżyśćia. Náoſtátek. Ćwicżenie
y cżytánie w Hiſtoryey/ ktore ſą vitæ humanæ ſpeculũ & exemplar
przez ktore ludźie zacne przyimuiemy iáko do goſpody/ á biorą-
ce ſobie na przykład illorum quaſi vtimur familiaritate & cõgreſ-
ſibus

sibus, Scipio/ ktoremu nazwisko byłá dáłá Aphryká/ słupámi własnych przodkow swych/ niepomału sie powiedział bydź poruszonym do cnoty. Lecz dáleko więcey Historyie pobudzáią: ktore nie są Simulachra corporũ sed imagines animorum: Przetoż y Krolom nie tylko pożyteczne/ ále y roskoszne iest czytánie Poetow: ktorzy nam w swych Księgách/ iákoby ná tablicách máluią spráwy meżow zacnych/ przeto Homerusá Alexánder záwżdy miał w ręku/ á Virgiliusá Augustus dziwnie miłował. Pismá też o rządzeniu Krolestwá/ y o spráwie woienniey/ iáko są pożyteczne/ tom przedtym powiedział/ wszákoż iáko wiele czytáć/ ták wiele słucháć/ widzieć/ y czynić ma ten/ ktory chce parare prudentiam, ktora gdy należy in actione experiẽtiæ & memoriæ alumna. Tymi nárácżey rzeczami bywa zgotowána: iáko mowi o mądrym Vlissie prudẽtissime Homerus (vtar autem verbis Horatij) Qui mores multorum hominum vidit & vrbes. Ale też bezpochyby potrzebna krolowi/ wszytkiem rzeczom iákoby nieiákie condimentum & ornamentum eloquentia: ktora w vmysłech ludzkich ták bárzo pánuie: że nakłániáiących wiedzie kędy chce/ y skąd chce odwodzi: ábowiem nie záwżdy mocy ábo grożby ma vżywáć/ ále ráczey ratione & suauisione. Poniewasz że káżdey rzeczy do roskázowánia/ lepszey/ y zacnieyszey niewidzimy/ nád copiosam loquentem sapientiam: ktorey też y wielcy meżowie do spráwowánia rzeczy vżywáli. Pátrzay iáko Homerowe książętá Eloquentissimi in cõcione versantur: A nie tylko sie Marsem/ ále y naukámi báwią ktore nieśmiertelności sławę wieczną krolom zá sobą niosą. Ale też to niesłusznoby było/ áby Krol we wszytkich náukách záwsze miał bydź exercitatus, ále miał bydź/ ile mu czásu zeydzie/ nic nie vymuiąc od spraw Rzeczypospolitey/ tymi ná ten czás niechay myśl swą báwi: áby optima vitæ præcepta & exempla (iáko pszczołá) ex omnibus delibet: ktoremiby był do dobrego żyćia/ y do dobrego postánowienia Rzeczypospolitey wycwiczon: Bowiem wszytkę pracą swą y ćwiczenie powinien oddáć R. P. studiorum autem finis non in quadam inani rerum contemplatione ponendus, sed ad actionem (vt docet Plato) referendus erit.

Jáki krol ieſt/ tácy y poddáni zwykli bydź.

KRolá ktorego ná ten czás chce instituere niechciałbym áby go kto in aliquo vel auaritiæ vel libidinis crimine nálazł. Abowiem iákaby to ſromotá byłá ták ſzkárádnie ſię vpáść przed wſzyſtkiemi/ od ktorego poddáni iego wſzyſcy/ omnis iuſtitiæ, tẽperantiæ, pudoris, continentiæ petunt exẽpla. A miałżeby ſię tego wſtydáć qui alijs pudori & debet. Bowiem ná iego obyczáie y żywot ktory widzie/ wſzyſcy ták pátrzáiące czáſem zá iego pobożnym życiem/ bárzo prędko záſtárzáłe w złośćiách ſpráwy ſwe ludźie zwykli odmieniáć. A częſtokroć widźimy/ że co przełożeni czynią/ toż y poddánym ich nátychmiaſt ſię podobáć muśi. Záprawdę tákowa moc ieſt Krolewſkiey zacnośći/ w vludzkich vmyſłách(iáko o tym dobrze mowi Plato)że quales in Republica principes ſint, tales ſoleant eſſe reliqui ciues. Abowiem ktore honore, gloria, dignitate amplificatos videat: Ich ſię obyczáiow dźierżą/ á iákoby te ná ſobie máluią/ áni chcąc innego náſládowáć/ iedno to coby ſię ich przełożonym podobáło. Iáko o tym mowi Eklezyáſtes qualis Rector eſt ciuitatis tales habitãtes in ea. Káżdy tedy może obaczyć/ co ſobą noſzą mores krolewſkie/ ábo regentum ktorzy ſámi corrumpere & corrigere ciuitates poſſint. Ani to tylko złe ieſt co oni wyſtępuią/ ále też y drugie pſuią iáko też kiedy co dobrego vczynią/ tedy zwyczáiu złego/ w poſpolitem gminie popráwuią. Wſzákoż cnoty ſwe y wyſtępki/ quæ animo cõceperunt in ciuitatẽ infundentes: więcey przećie ſzkodzą ſwemi wyſtępkámi/ niż ſą pożyteczni przykłády dobremi. Ani też to może bydź/ áby oni ktorzy ſą in oculis omnium ſzkárádość grzechu iákiego/ zmyſłániem pokuty zátryli. Abowiem ludźie ná krolá iákoby ná iákie mieyſce wyniosłe/ y ná wſzytkiem ſłońcu będące oczy obráczáiąc omnia curioſe, & diligenter inquirunt, quid agat, quid dicat, quemadmodum viuat & in illius animum quaſi per rimulas inſpiciunt. A co więcey/ y ſáme ściány pálacu iego iákoby mowić/ y wſzytkie ſpráwy/ obyczáie krolewſkie wydawáć/ táiemnice opowiedáć/ á iáwnie roznośić ſię zdádzą: iż áni żadne rzeczenie/ áni vczynienie ich dłużey ſię táić nie może. A záiym wſzyſcy

niemnieyſzy

namnieyſzy w nim wyſtepek pilnie obaczywáIą/ y rozbieráIą. Symonowi Ateńieńſkiemu pijáńſtwo/ Scipianowi/ oſpáłość Rzymiánie wyrzucáli: y Pompeius iż ſie pálcem w głowę dra pał ab inuidis mordebatur: przetoż ieſli wſzytkie znáki wyſtepkow elui non poſſunt ále verrucæ promitentes in facie y ſzkárádne inſze zmázy/ tákie ktoremi pátrząiący wrzok/ bárźiey ſie obrażą niechay bedą omyte. Wſzákoż ci ktorzy chcą ſłużyć dobrze Rzeczypoſpolitey nunquam popularem aniram aucupantur: ále ták oby-
cze ſwe/ y żywot ſwoy vmiárkywáiący/ áby oſtąd żadney chwały ábo chluby nie obźierżeli ále żeby inſze do cnoty przywodźili. A ták ná ten czás/ niechay ſie pożyteczymi ſwym poddynym krolowie ábo regentowie bydź rozumieią: kiedy po nich iuſtitiam, fortitudinem, continentiam, publici coli & exerceri cognouerunt.

ROZDZIAL DWVDZIESTY DZIEWIATY.

O obyczáiach Krolewſkich/ y iákich ma bydź.

Iż powiedamy że nam krolá potrzebá bene moratum: co znácą obyczáie/ mamy to teraz wyłożyć. Obyczáie zową przyrodzenie/ ktore zádze vmyſłu/ ktore choćiaż ſiebie (quoniam voluntariæ non ſunt) chwały y gáńby nie máią: wſzákoż niektore z nich vi ſua laudantur & reprehenduntur cum habeant aliquam virtutis aut vicij ſignificationem. Te tedy affectiones animi ſpoſob náſzego żywotá/ ták bárzo wyrázáią: że tákowy bywa cuiuſq; vitæ modus vt illius affectus eſt animus. Przeto chcemy mieć obyczáie krolewſkie ob reuerentiam poważne ſed facilitate conditos: ktoremiby humanum ſtudia complectantur ac teneant. Bowiem oprocz ludzkośći powagá ábo ſtátek acerbitatē incitatur: á ludzkość kromia powagi parit contemptu. Aiáko on Kleomenes Lácedemonſki krol dicente quodam bonum Regem omnino mitem & comem eſſe debere: odpowiedźiał dum in contemptū non veniat, Przetoż te dwie rzeczy krolowi poddáni iego powinni oddawáć/ cześć/ á miłość/. Bo gdy ták zacną oſobe ná ſobie z Bozkiego przeyrzenia nośi/ habet veneratione iuſtā. A iż ieſt podobny przyrodzeniem tym nád ktoremi ma zwierzchność/ iż ieſt też poddány Bogu: bez wątpienia manſuetudinem humilitatem fæ-

licitatem

ficitatem & benignitatem ma mieć/ áni sie ták podnośić/ vt hu-
manum fastigium excedat: áni vniżáć/ vt despicietur. Przetoż
żadna rzecz przedsey pychy nieprzynośi/ iáko szaleństwo/ z ktorey
sie rodźi arrogantia, potym ex arrogantia odium: nád ktore nie
może bydź człowiekowi/ á zwłaszcza/ krolowi nie brzydliwszego.
A też poddáni/ skromniey czásem niewolą cierpią/ sub mansue-
to principe & humano. Wszákoż iabym rzekł/ że to iest rácżey
wolność/ á nie seruitus dobremu Pánu/ obedire & parere eius
voluntati: Źli zásię przełożeni/ iáko sie zda imitantur malos fi-
ctores: ktorzy ná ten czás nie máią Colossos artificiosè fieri kie-
dy ie máluią/ z wyniosłymi goleniámi/ z rozszerzonymi wárgá-
mi: ták też Tyrannowie nō vitæ institutis: ále spuściwszy brwi/
oczymá krzywemi/ przykrym poglądániem/ srogim głosem/
groźnymi słowy/ y sprosnymi obyczáymi reuerentiam captant: á
wewnątrz w nich iest/ animus male informatus, & falsis opinio-
nibus deceptus: vitijsq; corruptus: niewiedząc nic o cnocie/ vera
dignitate nudati ad simulationem descendunt. Ale dáleko wię-
czey obseruantiam petunt dobrzy krolowie: bo ktorym pánu ą
morigeros & obsequentes reddunt, moderatione animi & constā-
tia: áni są bojáźliwi ob suam grauitatem, ani molesti, ob excel-
lentiam ingenij & virtutum, przetoż ludzkość y wdźięczność (iá-
ko mowi Waleryusz) penetrat ingenia barbanorum. Abowiem
ad facilitatem potiùs: quam ad asperitatem morum nati sumus,
Nie hoyność/ nie pychá/ do miłości nas ciągną (infida enim
est omnis corruptella) ále mowá łágodna/ cicha/ facilitas morū,
fides & integritas: tákowymi zapráwde/ y tym podobnymi rze-
czámi/ iákoby złotymi łáńcuchámi/ łácznuchno sie damy po-
wiązáć. Słusznie Cyrusowá y Artáxerxowá mátká powiedźiá-
łá/ że krolewskie słowá máią bydź bissina, to iest suauia, ac iniu-
cunda, áby sie ták offerat vltrò venientibus, fugiat in compellan-
do difficultatem: asperitatem in cōpressu: sit benignus in audien-
do, petentibus comiter humaneq; respondeat, atq; omni tumore
depresso, summa facilitate loqui sit, & audire paratus. Bo-
wiem ktory do siebie trudny przystep miewa: non magānimū se
Regem non optimum gubernatorem declarat: sed deridentis alios
aut contemnentis effert iudicia: Philip Krol poddány swym był
bárzo miły/ ob facilitatem morum: Bowiem wszystkich ktorzy

do niego

do niego przychodźili/ łáſkáwie przymował. Ale Demetrius nienawiſny/ ktoremu iedná bábá/ gdy iey wyſłucháć niechćiał/ ták powiedźiáłá: ponieważes ták trudny/ nierządźże iuż wiecey námi. O iáko wielmożny Tytus Veſpezyan/ ktorego kochániem ludzkim názwano było/ mawiał: Non oportet quanquam à Rege mæſtum diſcedere. Niech tedy niechay Krol/ ábo zwierzchnosć wśćiąga gniewu ſwego/ ktory mentem è ſua ſede diſturbat á iáko powiádáią/ że mátká v pſczoł żądłá nie miewa: ták też Regem furoris expertem eſſe oportet, ktory gdy komu pánuie rádźiwym mu ſie oney náuki Philoſophá Athenedorá dáney Auguſtowi Ceſárzowi trzymáć: ktory roſkazał/ áby w ten czas gdy ſie gniewa/ nic nie mowił/ áni czynił/ ażby obiecádło pierwey przeczytał/ áby ſie tego nie dopuśćił/ czegoby potym żálowáć miał. Nienawiść y obmowki śćierpieć Nulli vnquam obfuit. Przetoż y krolowi poddánych ſwych priuatas vindictas recipere in ſe dla záchowánia ſpráwiedliwośći decet. Jákie perpeſſio iniuriarum zaleca nam Cæſarem: Abowiem nihil eſt magis humanum quàm odia remittere & ſimultates deponere, á w pomśćie z przyrodzenia bydź łáſkáwym. A ták káżdemu krolowi przynáleży/ nie dawáć wiáry nigdy adulatoribꝰ, áni ich do śiebie przypuſzczáć: abowiem ći wſzyſtkie nieprzyiáznośći będą do niego nośić: á z ſkądby był od ludźi wzgárdzony. Bo ći (iáko mowi Auguſtin) laudem ſuam tanquam oleum vendicant ſtultis; dla tego y Ageſiláus Lácedemonſki Krol pochlebcow/ niemáiącey iáko meżoboyc roſkazał ſie ſtrzedz. A dźiwna to rzecz ieſt/ że temu/ ktory ieſt ſtupidus miło czáſem/ że go przed nim sámym zá mądrego á czyſtego meżá vdawáią: & ex Terſite Achilem faciunt. Dobrzeby ták z tymi poczynáć/ iáko nie kiedy Alexánder wielki z Aryſtobuluſem Hiſtorykiem poczynał: ktoremu gdy kśięgi de rebꝰ ab eo geſtis począł czytáć/ wyrwawſzy mu ie z ręku/ w rzekę Hidáſpem wrzućił/ á obroćiwſzy ſie do niego ták rzekł/ godnieyſzybyś ty ſły człowiecze tego án z twe kśięgi/ w ktoryches chcąc mi pochlebić/ o mnie ták wiele naplotł czemu żaden człowiek nigdy wiáry nie da/ Przetoż y Diogenes orationem blandam, non ex animo proficiſcentem, ſed ad gratiam compoſitã názywał/ melleum laqueum quod blandè amplectens hominem iugulet. A nie dźiw (bo iáko Antyſtenes mowi) Melius eſt incidere in coruos

F quàm in

quàm in paraſitos. Te tedy ſą rzeczy/ ktoremi ſie animi effectiones quas natura ipſa commendat do ludzi podáią. Przecież Krolowi nigdy ſie nie godzi fraudem facere, dolos moliri, & fallacijs delectari, áni mu też przyſtoi bydź inuidum; obtrectatorem, inuerecundum, & impudentem, á co więcey y iſtis ablactantibus impoſtoribus ſtipatum: ktorzy oto blanditijs & aſſentationibus, perniciem Regum ac Regnorum ſecùm ferunt. Druga że pochlebcy hac occaſione freti deferunt & calumniantur bonos præſertim cum ipſorũ opibus inhiant. 3. Principes ex leui cauſa in ſubditos poſſunt concitare & plebem armare contra principem. 4. Piſze Athenens Hiſtoryk ieden Libro 6. Cap. 6. omnes qui fuerunt in Cypro Tyrannos delatorum eiuſmodi genus vtile exiſtimaſſe vnde ſub Tyberio adulatores muneribus & honoribus affecti, non enim Regium ſed Tyrannicum videbatur. 5. Quia delatores abuſi principis vel patiẽtia vel ſtulta credulitate ad coniurationes vel proditiones facile labuntur, nullus enim adulator in amicitia præſtat. 6. Quia ſuſpitionem principi inijcit quod ipſe ſit ſuſpicans.

ROZDZIAL TRZYDZIESTY.

O cnotách Krolewſkich/ y przymiotách iego.

TE tedy o ktorycheſmy mowili żądze vmyſłu ieſli rozumem będą ſpráwowáne/ á k temu ſtáteczne będą ſame przez ſię dobre/ á co więcey nomina virtutum ſortientur, z ktorych honeſtæ voluntates, y wſzelkie inſze dobre ſpráwy pochodzą. Przecież Philozophowie/ o tym doſyć nápiſáli/ o czym też y niżey będziemy mieć: my tu tylko dotkniemy te ktore krolowi nawięcey bydź rozumiemy. Pierwſza tedy tá ieſt. Pietas & Religio, wſzytkich cnot y Krolęſtwá fundáment Pánu Bogu y ludziom bárzo miło. Abowiem ktory czyſtym á nie obłudnym ſercem Páná Bogá chwali ten ſie z nim niektorą táiemną świątobliwością iednoczy. A ludźie widząc nabożnego/ rozumieią go bydź P. B. miłego: nec ſuſpicantur aduerſi quicquam illi poſſe contingere quem cæleſte numen tuètur & protegit. Dlategoż y Alexander ſuperſtycyą zażyti był chwalic: iż łatwie przez nię in animos hominum illabi rozumiał. A też nieinákſzem ſpoſobem ći co ludziom prá-

wa pierſ

wá pierwey vſtáwiáli ludźie in vnam ſocietatem conuocauerunt, illisq; leges impoſuerunt, ieno cultu & religione Deorum, Ale też ma káżdy Krol ſtrzedz tego/ áby nie dopuſzczał obłudnych y rożnych reliy: ktore w Krolestwie wielkie zámießánie czynią: diuerſisque curis hominum animos & Rempublicam diſsipant: ále żeby byłá iedná wiárá święta y prawdźiwa ktorey broni y záchowywa Kośćioł Chrześćiáńſki/ ktora ieſt najáśnieyßa nád ogień. A ták náśládowáć ma Dawidá ktory nam pokazał w ſobie Regium religionis exemplum, vt prouideat Dominum Deum in conſpectu ſuo ſemper: á żadna rzeczą inßą/ áby nie był poruſzony. A máiąc nabaczenie vſtáwicznie imie Boże/ nec hoſtes, nec caſtra, nec acies, nec mortem, nec ipſa deniq; inferna pretimeſcat: Na beſpiecznym mieyſcu/ ten ieſt záiſte ktory w obronę Bożą zá ſwym Nabożeńſtwem przypadł. A ták ná ten czás niech będźie doſyć o bogomyślnośći. Druga cnotá krolewſka ma być. Prudentia dux & princeps omnium virtutum, ktora nic inßego nie ieſt ieno proſta drogá w ſpráwowániu wßelkich rzeczy: verſatur enim in bonis deligēdis, reiciendisq; contrarijs: ſtąd Cyceronowi rzeczona ieſt z opátrzenia mądrośći/ quaſi à prouidēdo prudentia. Tá roſkázuie: áby ſie nieporządnie nic nieſpráwowáło/ ábowiem krnąbrnośći (ktora peruertit iudicium) comes eſt pænitentia. A gdy ſie dobrze námyśliß/ roſkázuie ábyſmy z tym nie mießkáli: ábowiem ten ktory oblatam occaſionem dum licet non accepit gdy będźie chćiał idoneā oportunitatē nō habebit á toć ieſt (vt dicitur) lentè feſtinare: Przetoż Prudenciey doſtáiemy ingenij ſolertia & DOCTrina vario negotiorum vſu & multis rerum experientijs. Janußá krolá Włoſkiego poetowie dla mądrośći bifrontem malują. Bo Krol iáko Homerus mowi ná przeßłe/ y ná przyßłe rzeczy ma ſie oglądáć: Abowiem ten qui præteritis futura cōnectit is rectè præſentia adminiſtrat. Dlatego Pitágorás vpominał/ áby káżdy o dwoch oſobliwie czáśiech rannym/ y wieczornym miał ſtáránie. Przetoż dwie ſą rzeczy/ ktore ſą przećiwne tey cnoćie/ vpor/ y niewiernosc: bowiem te/ z nią ták walczą/ iáko Palás z Marſem/ y z Wenerą/ quoniam furor mentem erroribus implicat. Venus animi vires debilitat. Trzećia cnotá ieſt męſtwo/ ktore wielkomyślnoſc powagá y ćierpliwoſć zdobi. A toć to ieſt oná Wulkánowá zbroiá/ w kto-

iáiw kto-

ſá: w ktorey bedąc Achilles/ y Eneaſz/ nieprzyiacioly ſwe/ á my wſzelákie nieſzczeſcia/ náiázdy zwyciężamy. Bowiem krolewſki żywot/ ktory iáko ná gorze ſzerokiey ieſt poſtánowiony multis fortunæ telis propoſitam cernimus: ktory ieſli ſie leka za nic zgołá nieſkoi. A wyſoki y możny vmyſl/ áni ſie w ſzczeſliwych podnoſi/ áni w przeciwnych fráſuie: przeto káżdy krol/ ma ſie záſtáwiác zá ſpráwiedliwą rzecz: náoſtátek/ y zdrowie położyć/ kiedy tego potrzebá nieſie nie tylko dla ſiebie/ ále też y dla ſwych nie ma zbraniáć/ bowiem w tym naywietſzą ſławe meſtwá bydź powiádáią: wſzákoż ſie nie trzebá wielſzey rzeczy ważyć nád te/ ktoreyby mogl zdoláć. Cierpliwoſć záſie niniey ſzych rzeczy fouet animi robur: aby ábo nie byl/ vciśniony wielkoſcią ſpraw/ ábo vſtáwicznoſcią przelomion. Czwarta cnotá miernoſć ieſt Prudnntiæ cuſtos, pudoris comes, libidinum inimica voluptatum moderatio: tą ſami siebie zwyciężamy tą chciwoſcią rozumowi miárkuiąc oddawamy. Coż tedy ieſt turpius nád niemiernego krola ábo Páná/ záprawde miernoſć to gwalci co ludźiom nawiecey charum & ſanctum eſt. Troiáńſka bitwá/ ktora od Poetow áż po ten czás ieſt ſlawna/ y Greckie ſzkodliwe roſterki/ záli nie ſámá libido diſſeminabat? Ani żaden ieſt ták niewſtydliwy/ ktoryby od tego smial żądáć rzeczy nieſluſzney/ ktoreg miernego & ab omni ſe libidine continentem agnoſcit. Przeto krol ktory chce bydź miernym exerceat ſeipſum in laboribus: ne ab honeſto, quibuſcunq; ſtimulis voluptatum abducatur: Ma też mieć ſtátek y ſtáloſć/ ták w mowie/ iáko y wſpráwách/ by ſnáć do iákiey wzgárdy/ y ſromoty/ v poddánych nie przyſzedł.

ROZDZIAL TRZIDZIESTY PIERWSZY.

Ieſt ieſzcze nád to doſyć innych ſpoſobow ábo przyczyn do zátrzymawánia y záchowánia iednowładztwá/ cześcią Generálne/ o ktorych potym/ cześcią Specyálne/ ktore nie do wſzyſtkich kſztaltow bywáią przyſpoſobione/ z ktorych inſze krolowi należą y ſłużą/ bądź z rodzonemu ábo dziedzicznemu bądź obránemu/ inſze ſámym poddánym.

Naprzod

NApierwod wstępuiący ná páństwo/ piersiámi mátki swey nie mámek szkodliwych máią bydź wychowáni y odchowáni: w pijáią w się bowiem cnoty pod czás/ & vitia cum ipso lacte materno. 2. Máią bydź wyćwiczeni w boiáźni páńskiey qui est initiũ omnis sapientiæ. 3. Máią bydź przełożeni im ludźie dobrzy vczćiwi y vczeni ktorzy ich mądrości & Politica prudẽtia wiernie doctrina & vita instruant. 4. A contagione aularum Gynecceorumq;. napilniey y nabárźiey ma bydź oddalony y odłączony Popiąte. Rad Electiones, Sądow / Praw/ Vstaw Krolestwá / słucháć y vczyć się ma. 6. W náukách / sztukách / w szermowániu / y w inszych ktore do pokoiu y woyny należą/ ma bydź wyćwiczony y sposobiony. 7. Krolestwá /páństwá/ miá. Miástá / Municye rozmáitych ludźi y Książąt obyczáiow doświádczáć iemu y obieżdżáć bárzo rzecz iest przystoyna y potrzebna. 8. W obierániu y przy obierániu zás Páná y Kroлá/ wzywániem imienia Páńskiego pietate, vnitate prudentia, communi bono, conueniatur, tractetur, on bowiem krole podáie y vstáwia y okázuie. 9 W lećiech podeszły nie ma bydź obierány dla żądzy y affectuum violentiã popędliwośći / prudentiæ absentiam, contẽptus facilitatem. 10. Ma bydź możny w bogáctwách/ zacny w familiey / dobrze przychylny krolestwu narodowi / y práwu. 11. Ma bydź animo & corpore bellator. 12 Obránemu nienázbyt wielka moc/ władza ale práwnymi vstáwy y práwy ográniczoná y okrzeszona ma bydź dána. 13. Jáwnie ma bydź ogłoszony y obwołány przysięgę odpráwić y oddáć/słucháć/ odebráć. 14. Potym/ rádá dobra poważna mądra/ ma mu być przydána/ áby práwá/ officia, iudicia, aliasq; consuetudines cognoscat, według nich się sam spráwował y żył/ á drugich do tego wiodł. 15. Niec więcey álbo gorszey sobie ma przywłaszcząć władzey álbo mocy/ á niżeli iego przodkowie záżywáli/ álbo mu dána iest. 16. Jeśli summam suam potestatem stricte seruet, nec iura maiestatis alijs socijs premittat pro libita iákowe są 1. Seymy składáć/ y Seymiki ábo ziazdy pospolite vchwaláć 2. Ostátni dekret y sentencyą sobie záchowáć 3 Woynę vchwalić y podnieść/ ábo przymierza stánowić. 4. Winnego osádźić álbo wolnym vczynić. 5. Mynice bić y kuć. 6. De Regio Titulo nikomu niepozwaláć. 7. Vrzędy ábo dignitárstwá rozdawáć.

 Rozdział

ROZDZIAL TRZIDZIESTY WTORY.

O rozdawániu vrzędow y Dignitarstw.

GDyż tedy to nieśie żywot ludzki / iż wszytkim rzeczom żaden zdoláć nie może propter rerum varietatem & multitudinem, potrzebá nam tu inszych pomocy y rátunku szukáć: ktorymbyśmy wierze á cnocie vfali. Owszeki y Pán Bog wszechmogący choć może / á wżdy nie wszystkie rzeczy sam przez śie czyni: ále przyrodzeniem iáko instrumentem / & rerum causis tanquam pedisequis ad conseruandum vniuersitatis ordinem vtitur. Dla tego Moyżeszowi rzeczono / prouidem viros potentes & timentes Deum: in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, aut quos virtutis studiosos & vsu rerum peritos agnoueris. A tak krol káżdy ma wielkie stáránie y pilność czynić / w poznániu y wobieraniu ludźi dobrych y mądrych bez bráku: ktorzyby publicis honoribus digni sint & videátz. A naprzod niema przedawáć żadē krol przełożeństwá: ne quæstui Resp. sit, bo ten ktory kupił vrząd / ius pretio, non æquitate definit, á też przymusza wieść / ktory przedawa záwżdy wielkie wystepki kupiącego: czym śie on Seuerus Septimius, záwsze brzydźił / mowiąc: ego non patiar mercatores potestatum, quos si patiar damnare non possum, erubesco eum punire enim hominem qui emit & vendit. Druga / ważnieysze iuż bogáctwá ma ten á niżli cnotę. 3. Przynośi y wnasza wzgárdę vrzędu. 4. Lex Augusti decreuit, vt qui largitionibus factis magistratum aliquē ambijsset per quinquennium ab ijs arceretur: ani też ma dáwáć zá zasługi / bo to iest podobne przedániu: táki káżdy do swego pożytku administrationem rerum transfert, qui præmio sibi deberi magistratum intelligit. Ani też swemu powinnemu niegodnemu / bo táki rad hárdźieie. Ani też do swey rády / niech niebierze timidos, álbo humiles, ktorychby sobie ludźie niemieli zacz: by snać tácy aut potētiæ alicui9 metu iniusti: aut ex animi imbecillitate insolentes non euadant, sząd to iest rzeczono. Asperius nihil est humili, cum surgit in altum: Ani też ma dáwáć niedostáteczynym / áby ich do tego niedostátek nie przymuśił: żeby ráczey nedzy swey áni źli Rzeczyposp. służyli / y w iákomstwo pestem R.P. perniciosissimam nie wpádli. Ale podobno rzeczesz: iesli bogátym

tym ktol vrzedy rozda/ in aliꝭs pecuniarum ſitim, & gloriæ cupi-
ditatem excitabit. Ja mowie co naleyßze záwżdy wybieráć: ex
duobus malis, id quod minimum eſt eligendum, á rádze/ áby záwz-
ße bogatße vbożßym ná vrzedżie przekładáć/ dla tego/ iż ma-
gis abſunt à ſtudio pecuniarum, czym vrzedy ſwe vczćiwiey odz-
práwowáć mogą. A Attenczykowie lege Solonis cenſum ſpe-
ctarunt, iáko y Rzymiánie y Auguſt Ceſarz żadnego do Se-
natu y rády nie przypuśćił/ niſi qui vicies ſeſtertiorum in cenſum
retuliſſet, á ktorym záś/ opes ad cēſum defuiſſent, on ſam ſupple-
uit. Rácye podałke. 1. Ne tenuitas & inopia Senatoriam digni-
tatem labefactâret 2. Ne cæteri ſuis opibus ellati illos contem-
nerent. 3. Ne munera præſertim à legatis exterris acciperēt. W
Kálcedoniey chwálono one vſtáwe: ne indigentes magiſtratum
gererent, verum ſi boni ciues eſſent eorum ægeſtati publicè ſubue-
niretur. A wßak z tácie niechay zá dobre ma/ ktoreby ſobie do
rády brał/ y ktorzy ná małe przeſtawáiąc/ chćiwośćią by ſie łá-
komą zbrzydźili. Jákowe przedtym powiádáią bydź. Ku-
ryußá/ Fabrycyußá/ Phocyaná/ tákże też vżywáiąc Plátono-
wego przykazánia/ nie daway tym przełożenſtwá: ktorzy ćie o
nie proßą/ albo zábiegáią: ſeno volentibus, ac ſæpe recuſanti-
bus. Przetoż ten ieſt wielkiey mądrośći znák/ poznáć do czego
ſie ma czyie przyrodzenie: á ták niechay nō agreſtes & duros ho-
mines, ſed ciuiles & humanos do Senatu ſwego bierze: ſapientes
iuſtos, niechay nád prowincyámi Gubernatory czyni: fortes
& prudentes, Hetmány diligēter, & induſtros, Podſkarbie om-
ni auaritiæ & libidinis ſuſpitione carentes Sędźie/ conſtantes, &
ingenij minimè varios Stároſty y woyſkie/ bo coby to było rá-
dźić de Religione cum irreligioſo, de iuſtitia cum iniuſto, de bello
cum meticuloſo: de permutationem cum mercatore de gratula-
tione cùm inuido? de humanitate cū immani, ktorych tego wßy-
ſtkiego nie mieśie przyrodzenie. W tym dobrze vpominaią lu-
dźie mądrzy: áby rożni/ rożne vrzedy ſpráwowáli: áby nie mie-
li myśli ná wiele rzeczy rozdzielonych: á ták by nō ſufficerent mu-
neribus: Sokrates y Pláto/ nie każą vrzedow odmieniáć quoni-
am rerum magiſtra eſt experientia: álbo też dla tego/ quia ieiu-
næ muſcę acrius ſurgūt quā Saturæ. 2. Quia mutatio Senat⁹ ſplen-
dorem abſcurat. 3. Impericulum conijcit dum arcana à remotis
promul-

promulgantur. 4. Rerum præteritarum ignaris ſumma
gubernacula committuntur. ále by tęż to podobno kto chciał
wiedźieć/ ieſli przełożeńſtwo lepiey dáwáć ludźiom poſtronym
niżli ſwoim. Owßem ieſli ſwoich miłośći/ wierze/ ſtátecżno-
śći/ vitæ integritate & prudentia Krol nie wątpił: ich ſpráwy y
náuki/ rádźiłbym mu záwżdy vżywáć/ niż cudzoźiemſkich/ áby
ták nie dał nienawiśći/ & offenſionis anſam ciuibus, gdyby ſię
więcey zdał wierzyć cudzoźiemcom niżli ſwym. 2 Abowiem obá-
wiáć ſię trzebá ne exteri & aligenę, redditus extraregnū, ſępè adſub-
ſidia aliorū efferant & extradant ijs. qui Regna bello molliuntz, tū
quod populo ingratiores de proditione magis ſuſpecti & negle-
ctis domeſticis ſuos promouere videātur & ſæpenumero ſatagūt.
2. Bowiem zebrawſzy bogáctwá deſiderio patriæ tacti, munere
decedunt antequam ſit opportunum, nec retineri poſſunt niſi ſti-
pendijs & poteſtate aucta: A ieſli lepſza ſię im kondicya tráfi/ o-
puśćiwſzy pierwßego Páná/ do drugi go ſię vdáią: hunc quoq;
relicturi, ſi res dubiæ & periculoſæ interueniant 3 Czego tęż
Bodinus lib. 3. cap. 9. y Arniſæus in Pol cap. 15. y innych śiłá
wychwaláią Polakow przedśięwźięćia/ quod neminem in Sena-
tum aut conſultationem publicam admittant peregrinum. Co tęż
y v Rzymian tákowy zwyczay był záchowány piſzą: Scribento-
wie á naprzod Liuius libr. 23. mowi. Romani veteres non mo-
do perregrinos, ſed ne ſocios quidem ipſos in Senatum admitte-
bant, ac bellum quam pacem eam maluere, in qua peregrinum Se-
natum & Coſſ. Romæ eſſent viſuri. Abowiem napewnieyßa to
rzecz ieſt/ ilekroć od Monárchow w Rządzeniu Rzeczypoſ. y w
rządźie przeſádzeni bywáią Obywátele cudzoźiemcámi/ wielkie
niezgody nienawiśći/ y woyny zátym idą y bywáły. Co pięknie
vkázuie nam opiſuiąc Antymách: lib: 2. Theor. 2 w ktorym
mieyſce kłádźie/ on doſyć żáłoſny przykład ktory ſię przydał
tribus lanigenis (quam etiam in prouerbium abijt) Veſperæ Sicu-
læ gdy zwłaſzczá w máłym czáśie wßyſcy áż do iednego Fráncu-
zowie w Sycyliy zámordowáni byli/ dla tey miedzy innemi przy-
czynámi/ że Kánclerſtwo dał Krol Sycyliyſkie Fráncuzowi ie-
dnemu. Przyczyny krotkie/ nád to przydam ex Iuſti Lipſii no-
bilis ad Cap: 4. lib. 3. Poli. 1. Quia indigenæ haud facile con-
coquunt in ſua Rep. plus aliquid credi aut tribui alienis: inde li-
uor quæ-

uor quæſtus & auerſio quædam animorum. 2. Quia raro illi morum ingeniorum & totius Reip. periti: ad conſilium autem de Repb. dãdum caput eſt noſſe Rempub. 3. Quia vt maximè iјs peritia inſit vix affectus aut fides. 4. Quia vſu compertum eſt conſilia externa ſemper ferè eſse infauſta. Ale iuż teraz poniechawßy tego dla przedłużenia/ zda mi ſię żebym podobno nie nagorzey te rzecz teráznieyßą zámknął/ Platonowymi ſłowy: ktorych ták vżywa w ſwey Policyey/ o prouinciæ Reſq; pub. infælices, in quibus Archilophetes, Giges, & Glauci conſultorum funguntur officio, potrzebá tedy krolowi rády/ y choćiayby podczas byłá tákowa/ principis Solertia, vt ſeipſo meliorem ac prudẽtiorẽ, quem cõſulere poſsit habeat neminẽ, wßákoß iednák bez ſenatorá y rády nigdy niemoże być/ zły bowiẽ bez rády y ſenatu poſtępek ábowiẽ poddáni/ gdy bez rády ábo nád ráde y vſtáwy Senatu dekretá bydż vpátruią y znáią/ tedy lekcze poważáią/ y zá nic nie máią/ ábo timidè ac molliter magiſtratuum iuſsa exequutur, co záraz ſtąd pochodzi/ że Princeps ſuſpitionem ſuperbiæ, niedbálſtwá/ priuati arbitriј iniјcit, záczym praw/ vſtaw/ y rády wzgárdá/ y Sedycye rozmáite náſtępuią: świadczy przykład Krolá Hieroná z Sycyliey/ ktory gdy impotenter dominaretur, á Senatu y rad ſwych przynamniey niechciał vżywáć/ zábity ieſt/ świadczy przykład Iuliußá Ceſárzá/ ktory nietylko in Conſulatum ſed & dictatura, nigdy do rády ſię ſwey nieſkłániał/ ſkąd wielkie nienawiśći odnioſł/ náoſtátek/ y ſámá hániebna śmierć/ świadczy przykład Romulußá y Tárquiniußá pyßnego/ ktorzy częśćią zámordowáni/ częśćią z Páńſtwá wyrzuceni ſą/ świadczy náoſtátek świeży przykład tákże/ Krolá Fráncuſkiego Ludowiká XI. ktory/ gdy ſam cùm ſua pernitie, gdy wßytkim chćiał rządźić/ á koniec y ſkutek nieſzczeſliwy iuż baczył. Károluſá Syná ſwego ták roſkazał ćwiczyć/ y chćiał mieć/ vt literas neſciret, tylko te ſáme słowá/ áby wiedźiał y znał: vt alienis conſiliјs potiùs quam ſuis ſapere. ac res gerere conſueſceret. Náoſtátek y oto ſię Princeps ma ſtáráć pilno/ áby tákich też w ſwey rádźie nie miewał/ iáki był Aman zazdrośćiwy v krolá Aſweruſá/ przećiwko Márdocheußowi: ábo iákie miał Roboám Krol ſyn Sálomonow: ktory in eius perniciem approbarunt inſolentiam iuuenum ſtulta conſilia. A iáko mowi Eccleſiaſtes ne conſultes cum eo cui ſu-

ſpectus es, nec inuidentibus tibi conſilium aperias: ále frequentes virum pium quem noris obſeruantem præceptorum Domini Dei ſui.

ROZDZIAŁ TRZIDZIESTY TRZECI.

Poſły wyſłáć / y przyimowáć. Jákich Krol ſam poſłow potrzebuie / y iáki ma mieć wzgląd ná Cudzoziemſkie.

TRzy rzeczy ná tym mieyſcu obaczymy Pierwſza. Jákie ma Krol vczynić ſtáránie w obierániu poſłá. Druga. Jákiby miał bydź / áby ták był w káżdey rzeczy biegły & ingenuis moribus heroicisq; virtutibus ornatus. Trzecia. Jákie v wſzyſtkich krolow ma bydź ná poſły baczenie: ktorym wſzelki pokoy ná wſzyſtkie ſtrony záchowan ieſt. Gdyż tedy Krolowi ábo Principi potrzebá bywa / około woyny / ábo około przymierza vel de conuentionibus ac comeatibus. Z przyległemi pány tráktowáć potrzebá mu záiſte tákowych ludzi / ktoreby zlecíwſzy im tákowe ſpráwy / á podawſzy im animi ſui ſecreta, miáſto ſiebie ſtał. Bowiem ſámemu wyiácháć do cudzey ziemie / dla wielu przyczyn / áni beſpieczno / áni też przyſtoi: przetoż potrzebá tu maturo conſilio vti: iákoby ſpráwne / á godne ná to wybierał. Bowiem tákowa rzecz Regis gloriam ac Prouinciæ conſeruationem, prouincialium omnium ſalutem zá ſobą nieſie. Niechayże tedy tákiego obiera / ktoregoby cnoty zálecáły: nie máiąc wzglę du áni naſtárczyſtnośc domu iego / áni ná vrodę / áni ná poſługi długie / bo to wſzytko parum habet momenti do tákowey ſpráwy / ktora multum habet periculorum; niſi ſpectata comes adſit virtus. Ale tákowe dwie rzeczy zálecáią: Naprzod wiárá / ktorą ma Pánu ſwemu nienáruſzoną trzymáć: potym miłość / ktorą y Pánu y Oyczyznie / tey ktorey ieſt Synem / ſzczerą powinien oddáć. Abowiem fides bywa poſłáńcowi tanquam Anchoræ. Ktorą vmocniony iuż nullos aduerſantium ventorum flatus extumeſcit, áni też proſperiore aura moueatur. A miłość / to záſie w nim ſpráwuie: że áni Oyczyzny ſwey / áni PANA w ktorym ſie kocha / niechce obrážáć / y owſzem ſie o to ſtára / áby iego

ſtawe o

stawe v wßytkich tym więcey rozmnażal. Mamy tego piękny przykład w Fábrycyusie/ ktory gdy był posłan od Rzymian do krolá Pirusá/ nie mogł go áni prosbą/ áni grosbą/ áni też dáry nákierowáć / ná to/ áby był iáką zdrádę przeciw oyczyźnie swey okazał/ dobraby też rzecz záprawdę byłá. áby Krol longa rerum experientia sagaces castos & circumspectos, ná ten vrząd obierał: by snać prostacy/ nie dawßy sie podeyść cauilosis sermonibus, sromotnie á ßkodliwie w iáki labirent nie wpádli. Jáko sie to było nie kiedy przydáło Q. Mutiusowi/ ktory będąc posłem z Rzymu do Kartáinczykow/ posłáli mu do wybierania dwie tablicy / ná iedney znák pokoiu/ ná drugiey niepokoiu wyráziwßy lecz on chcąc godność swey Oyczyzny záchowáć/ ktorą oni chytrze chcieli zelżyć: wziąwßy z reku ich obiedwie/ prosił ich áby też sobie wybierali / tę tylko ktoraby sie im podobáłá iemu zostáwiwßy. Przetoż trzech rzeczy trzebá posłowi. Naprzod optimum atq; exactissimum iudicium. Potym facundiam dicendiq; gratiam. Náostátek in culpatos probatosq; mores. Pospolicie ludźie mowią że znáć Páná ná słudze: wßákoż nie záwżdy to sie trafia. Bo y krolowie igñaui & imperiti miewáią czásem swe posły strenuos, eruditos, ingenij promptitudine præstantes, Zamykáiąc przypomnie iáki ma bydź wzgląd ná cudzoziemiskie posły v krolá/ káżdy tedy Krol ma sie oto pilnie stáráć/ áby im był pokoy záchowány wßedzie/ y powßytkiem páństwie iego/ chociażby też oni czásem/ y co nie kumyśli przynośili. Abowiem nie tylko sromotę v wßech ludźi odnieśli/ iesliby co przećiwko práwu pospolitemu z nimi poczynáli: áleby też y gniew tego à quo mittuntur nie pomáłu ná sie porußyli: zá coby sie podobno krzywdy (ktora in illos ex oratoribus redundat) mśćili. Czego też wiele mamy przykłádow/ nie tylko w stárym Zakonie/ ále y v Pogan. Amonczykow krol skoro vmárł/ syn iego Hámnon po nim ná Krolestwie dźiedźiczył. Dawid dowiedźiawßy sie o śmierci iego/ posłał posły swe do syná/ chcąc go w smutku iego ćießyć. Hámnon zá rádą złych ludźi/ one posły sromotnie vczęstowawßy wygnał: czego sie Dawid (zebrawßy woysko przećiwko ie°) mśćić niezániechał. Tákże Rzymiánie skoro sie dowiedźieli/ że Laertes Veentow krol posły ich pobił. Nie tylko lud ie° poráźili/ ále y miasto z gruntu wywrociwßy spalili. Nákoniec

máią ſie tez y poſłowie otó pilnie ſtáráć y ſtrzedz te by ſnać ſwÿ złym záchowániem pánow/ ábo ludzi v ktorych bywáią niegniewáli niechay máią przed oczymá co Perſkiego poſły v Amintá Mácedońſkiego krola potkáło. Abowiem ſkoro obaczył Krolewſki ſyn Alexánder po nich bezmierne wſzeteczeńſtwo. Prosił ich do siebie ná biesiádę á w tym młodzieńcow nádobnych kilkánaście w odzienie biáłogłowſkie przybráwſzy/ kazał gołe miecze pod ſzáty ich zákryć/ oni poſłowie rozumieiąc ie zá pánny/ bo ich ták głádkość/ y vrodá vdawáłá/ ſkoro ſie winem nád miárę popili/ rzucili ſie do nich pro expēda Venere: w tym młodzieńcy wſzytkie iáko bydło pobili. Krol tedy Perſky dowiedziawſzy ſie wſzytkiego/ co ſie z iego poſły działo/ námniey ſie tym nie obruſzył. Przetoż poſłowie po potrzebách Pánow ſwych mieſzkáiąc máią vczciwy y ſpokoyny żywot wieść by ſnać y ſromoty pánom nie wyrządzili/ y ſámi zełżywości nie podieli. Náoſtátek niechay ſie ſtrzegą/ áby tám gdzie bywáią pochlebſtwá żadnego po ſobie/ y falſzu nie pokázowáli. Bowiem dosyć ná tym máią/ ieſli to wſzytko quæ ad ſui principis gloriam conſeruandam faciunt fideliter, ſtrenuèq́ procurrant.

ROZDZIAL TRZIDZIESTY CZWARTY.

Y práwá ſtánowić/ odmieniáć/ y odrzucáć. Abowiem dáleko lepiey/ y dłużey kroleſtwá trwáią/ zá dobremi práwy/ y wolnościámi/ á niż zá mocnymi á obronnymi zamki/ á miáſty.

SAmá rzecz pokázuie że nic prędzey ſie nie mieni/ áni vpadá nád kroleſtwá: ktorych Krolowie częſtokroć iedni drugim. (iáko ſzczeście przyniesie) vſtępuią. Wſzákoż tu poſpolicie bywa: vel propter inordinatam magiſtratus adminiſtrationem: vel propter effrenem populorum licētiam. Przetoż dobrze tákowym rzeczom/ onego wieku krolowie y inſzy przełożoni wſzelákim poſtánowieniem praw zábiegáli: áby ták ſwawolą onę ludu ſwego in officio retinerent. A ták y tego wieku Chrześciáńſkim pánom inſzey rády nieradziłbym ſzukáć: nád tę ktorą on Orator Iſokrátes w kſięgách ſwych podáie/ ták mowiąc. Si quæ leges erunt aut conſuetudines ciuitatis parum rectæ; eas tolle ac muta;

atq; inprimis da operam vt eas optimas excogites. Quod si minus poteris, quæ apud alios bene costituta sunt imitare. Przetoż morbis imminentibus krolowie niechay z dobrymi práwy záchodzą. Abowiem dáleko obronnieyßé prouinciæ swe przed nieprzyiaćielem ßtáwią. Kiedy ie dobrymi rządem obwáruie / á niżeliby zamki / y miáßtá niedobyte (ktore przećie zá czásem vpádáią) po wßytkich páńßtwách / zákłádáć y budowáć mieli. Bo á coż to zá pożytek / ßtáráć śie miáßtu tákiemu o pokoy / od poßtronnego nieprzyiaćielá : á w nim alere ciues incompositos, ktorzyby tám po swey woley nie mieli wzgledu áni ná práwo / áni ná żadne przełożonych swych vstáwy. Záprawde dla tego sámego præstant munitionibus leges : iż oni tylko abarceant mala, á ći záśię ná to bona conferunt. Abowiem lud wßystek / w nieiákim porownániu obyczáiow dobrych záchowuią neq; permittunt vnumquemq; suo viuere modo : y owßem vsiłuią człowieká ad id vitæ genus reuocare, coby było virtuti conforme. Przetoż ná ten czás / naprzod poczęto pisáć práwá / kiedy naturæ lex obscurari cœpta est. Zá czym Pan Bog przez Moyżeßá sługe swego nayświetßy zakon raczył dáć : ktorymby w nas ono przyrodzenie niepráwośćią świátá tego skáżone náprawić mogł. A nie bez przyczyny wesło to w przypowieśc : bonas leges ex malis moribus procreari. Bo y Rzymiánie widząc / że śie iednego czásu v tych ludźi ktorych / iuż Pány byli bárzo do nierządu miało. Posłáli nátych miaśt trzech do Grecyey / Postumiußá / Manliußá / y Sulpiciußá / tám gdźie Solon y Likurgius condebant leges : áby ich práwá do Rzymu prześnieśli / áby ták nie tylko expositis armis, ále adhibitis legib⁹ loca om̄ia imperio suo parētia tutarētur. Przetoż y tych wiekow Krolom potrzebá wybráć przykład ták świątobliwy od Pogan by śie też / y sámi o práwá dobre ßtáráli / ktoremibyśmy quod æquum esset rozeznawáli á co iniquum wyrzucáli / á coby też perpetratum káráli Náośtátek bacżymy to sámi że sine legibus krolowie / nec iustè iudicare, nec benè viuere possent. By inác (ták o pe spolićie bywa) prauis affectibus ducti, sua vitia, virtutum nomine non conuestirent. Wßakże tego niechce o dobrych á práwie o Chrześćiáńskich Pániech rozumieć : ieno o tych ktorzy to illecebris voluptatibus volunt sibi ipsis licere quod libeat. Tákowi wiec o sobie rádźi mowią nos sumus. Ius & Lex & cum Poëta. G 3 Sic volo

Sic volo, sic iubeo, sit proratione voluntas.
A ták tedy káždy Krol práwá/ ktorekolwiek sam podawa/ ma ie tež chowáć. Abowiem iniuste præcipitur, quod à præcipiēte nō obseruatur. Jáko Zaleucus Locrensis vczynił: ktorego gdy syn dla cudzołostwá práwem tego był pokonány/ iž iuž miał dlatego oczu postrádáć: ná ten czás miásto wßytko dla zasług Oycowskich/ chcąc synowi wßystkiego przepomnieć/ prosili áby go z tego wypuścił: on przedśie vstáwom swoim dosyć czyniąc/ wyrwawßy sobie pierwey iedno oko/ synowi drugie kazał wyłupić/ powiádáiąc: že dosyć ná tym mamy/ gdy iescze obádwá možemy pátrzyć. Godnaby y to iescze rzecz byłá krolom/ áby on srogi vczynek T. Torquátá Máncius̈á rozbieráli/ y vwažáli. Ktory syná swego własnego/ iž przeciwko rozkazániu stoczył bitwe z nieprzyiacielem/ zdáiąc ná śmierć okrutną ták przed wßytkim woyskiem mowił/ Synu miły ty nie máiąc wzgledu áni ná osobe rádźiecką/ ktorą teraz ná sobie nosę/ áni ná Máiestat oycowski/ nád zákazánie moie wažyłeś śie czynić z nieprzyiacielem: przywiodłeś mie do tego punktu przy ktorym ábo Rzeczpos. ábo krwie swoiey muße zápomnieć. Sed nos potius nostro delicto plectemur, quàm R. P. tāto suo damno, nostra peccata luat á zátym przydał. I Lictor deliga ad palum. Stráßny záprawdę przykłád/ále młodym ludźiom zdrowy. Przetož práwá niechay bedą krotkie & dilucide: ktoreby osobliwie Pána Bogá y ludźi gniewáć broniły y hámowáły/ á ták bez pochyby modestæ, iustæ, vitæ, duces erunt.

Ani tež krol ábo pan ma práwá nißczyć/ y psowáć/ dla swego požytku tákie/ y te/ do ktorych przychodźi. Abowiem widząc to Arystoteles gáni Juliußá Cesárzá/ ktory dla páństwá y krolestwá swego prágnąc/ dobrze śie w nim vgruntowáć/ práwá niektore połomał/ słußnie tedy Aryst: go gáni. 1. Co tobie niechceß/ áby czyniono/ tego tež nie maß drugiemu czynić. 2. Co zá skutki są/ często pokázuią tákowych ludźi złe bydź exitus iáko śie máło co wyžßey powiedźiało/ y zátym idący rozdźiał w sobie ma. 3. Honestas, dignitas, magestas semper proponenda est vtili 4. Vtráca wiáre y kredit vpostronnych. 5. Regni principium à periuro non potest habere fælicem processum. 6. Non sunt facienda mala, vt eueniant bona. 7. Fides totius Reipub: est firmamentum.

Rozdział

Ginie / vpada / wniwecz śie obraca tákie Jednowladztwo / gdy przyczyny powiedziáne y opiśane giną y vpadáią. Abowiem przeciwnych rzeczy / przeciwne skutki / y effekty Generalne / wszákże iest / ieśliby krol tákim niebył / tákowyby miał być obieran / y ostáć śię. Przytrafiá śię pod czás.

NJestornośc y niezgodá w obieraniu y przyimowániu królá / ták o gdy z rożnych / ábo rownych y zgodnych w poczcie / y w liczbie ábo mnieyszych ále możnieyszych ábo nie bedących obecznie są vota & suffragia. 2. Gdy ieden z możnieyszych / sam śię ná krolestwo podáie y stánowi / á ták / iuż śie przemienia w Tyráństwo. 3. Gdy strona mocą / zacnością / spolna á zgodna / iedná krolá chce / druga niechce / y nieprzyzwala nań / á ták śię rozrywa y niestorne bywa. 3 Jdnowładztwá y Oligárchyey / á ieśli záśie przeważy ta strona nieprzyzwaláiąca / tedy śie ostawa y odmienia Jednowładztwo w Demokracyą. 4. Gdy możnieyszy śię w vrzędy krolewskie / dignitates & Titulos immiscent, ktorzy ieśli są virtuosi álbo cnotliwi tedy degenerāt in Aristocratiam, ále ieśli tylko nobiles sint á bogáci / tedy śie ostawa Oligárchya. 5. Gdy krolem gárdzą / á nobiles se vel bonitate, potestate, libertate, Regem æquare dicunt, tákowym krol ma odpowiedzieć iáko niekiedy Leonides iednemu mowiącemu / oprocz krolestwá / żadna miárą niemász nic nád nas / odpowiedział. Nisi vobis fuissē melior, nō essē Rex: tákowy skromnym słowem á sentencyą repellit conuitiū, á swoie dostoieństwá obronił y ochronił. Abowiem gdźie krole ciuium suffragijs obierání bywáią / iuż tym sámym publicisq; calculis Princeps, ábo Monárchá osadzony iest zacnieyszy y lepszy nád insze że ná krolestwo wźiety y przyięty iest. a 6. Gdy krol iednego tylko / (y temu sámemu / á nie wielom wespoł / vrzędy dignitárstwá rozdáie) y w nim przełożonym czyni. 7. Gdy z rázu gwałtownie / á niepomálu y lekko / poddanym vrzędy y dignitárstwá odeymuie. 8. Gdy poddánym práwá y wolnośći ktoremi śię szczycą / łamie y psuie: dignitarstw &

tarstw & officia merita non confert, ále ráczey ich dobrá/ máietnosci/ álbo iáwnie/ álbo też innemi fortylmi bierze/ álbo nieznośne ciężáry y vstáwy vchwala/ y iemi obciąża/ vt paulatim debilitentur & consumantnr. 9 Gdy Krol nimia vtitur licentia, cõuitijs vel plagis contuēliosè tractat subditos, iáko Turek/ Moskwá. 10. Krolestwo wniwecz obrocić/ y znieść nabárziey prágnie/ krol nie wstrzymawáiąc datam fidem, przysięgą osobliwą/ ábo iákimkolwiek sposobem potwierdzoną/ á ci wszyscy/ ktorzy do tego królá pod iákimkolwiek prætextem, świątobliwości y pobożności wiodą/ y ku temu rádzie vsiluią/ są nád insze/ nawietszymi nieprzyiacielmi krolowi/ ktorego krzywoprzysiężcą czynią: krolestwu/ ktoremu krolá zbáwić y znieść chcą: znaszáią bowiem zobopolny obowiązek krolowi/ y poddánym buntow/ y rostyrkow wodzámi/ pokoiu turbatorowie/ świętego posłuszeństwá nieprzyiaciele/ krolestw y páństw wszystkich pestis pestilentissima są/ ktorzykolwiek/ y kedykolwiek są/ wiáry bowiem nietrzymáiąc Bogu/ sámego siebie zdradza. b. Gdziekolwiek raz kto krzywoprzysiągł/ temu wiáry potym/ choćby per plures Deos przysięgał/ trzymáć nieprzystoyna rzecz iest/ y niegodzi sie. c. Zaden bowiem nie wierzy iedno temu/ ktorego wiernym bydź rozumie y mniema. Ideò perditissimi est hominis & amicitiam dissoluere & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credisset. d. Ma bowiem bydź tá y nieprzyiacielowi záchowána e. A iesliby wiárą/ ábo iáką mową/ kreditem nie stálá Rzeczpospol. opibus ábo bogáctwy nie będzie stálá. f. Ma też bydź wiárá/ choćiay y nie z zbożnym trzymána. g. Abowiem nie z zbożnym/ żadnego miéysca bespiecznego niemász. Ambrosius.

ROZDZIAL TRZYDZIESTY SZOSTY.

CO iesli ták będą/ y tákim sposobem/ iákochmy tu wiele z pismá ludźi mądrych y bácznych á świádomych zebrawszy podáli: Krolestwá y Páństwá będą rządzone/ by namniey w tym wątpić nie trzebá/ iż dawne onych Poetow Sáturnowe látá wrocą sie do nas/ zá ktorego iáko powiádáią/ nullum auaritiæ, nullum improbitati locum, inter homines fuisse: ále sámá szczyrość á wiárá miedzy ludźmi/ iákoby napięknieysza Pánná dla zu-

zupełno-

pełnośći świętych obyczáiow mießkálá: ktore gdy śię pokazáły/
á miástá wßelką złośćią poplugáwili: wyrwawßy śię od nas/
iákoby z błotá do niebá skąd byłá wyßłá/ wroćiłá śię. Przetoż ná
on czás kiedy káżdy suo iure fruebatur, áni śię ludźie zdrádą py-
chą/ łákomstwem nie báwili: záwße źiemiá obfićie wßelką ży-
zność bez pracey dawálá. A nie bez przyczyny/ bo iesliż Páńska
reká ießcze ná źiemi przemießkiwálá: bez pochyby wßystkich rze-
czy hoynie im vżyczálá. A stąd vczeni ludźie aurea illa tempora
vocauerunt. Ale tu podobno będźie mie kto pytał/ iákáby też
byłá zá te pracą krolowi zapłátá nagotowána. Jedni mowią/
że ma podátki/ ktore on od poddánych swych wyćiąga. Ale
mym zdániem hoc præmium tantis laboribus non eſt par. Dru-
dzy zásię iáko Philozophowie mercedem laudis & gloriæ. W
prawdźie magus eſt gloriæ ſtimulus ad virtutem, á ktoryby Krol
ná co inßego miał wzgląd fit iniquus Tyrannus, iedno że mamy
rozumieć non defuccata & ficta gloria: ále de ſolida & vera quæ
virtutis & honeſtatis eſt coēs. Wßákoż tá sławá ießcze niedosyć
czyni/ zá ták wielkie/ á niewymowne prace krolewskie: á co wię-
cey/ nie może być wieczna y bárzo prędko ginie. Bowiem pēdet
ex opinionibus hominum. Przetoż Krolowie Chrześćiáńscy
qui ſe in aliam vitam generatos intelligunt, nie w Páńſtwie nie w
godnośći/ nie w bogactwách/ nie w tey márney sławie y pom-
pie te° świátá nágrode zá prace swe pokłádáć máią/ále w onym
wiekuistym błogosłáwieństwie/ przybytku niebieskiego. W kto-
rym z Pánem Bogiem (eius enim in terris miniſtri & vicarij
ſunt) po dokonániu tego żywotá/ ſempiterno æuo fruitieri prze-
mießkiwáć będą. Záprawdę y oni stárego wieku Pogáńscy lu-
dźie baczyli to dobrze/ choć iákoby przez sen ießcze P. B. prá-
wdźiwego niepoznawßy że tákowa zapłátá/ á nieinakßa miálá
potkáć wßytkie przełożone. Abowiem ciuitatum rectores in cō-
cilio Deorū collocabunt adhuc cū cœleſtibus res humanas admi-
niſtrantes y powiedźieli że Minos Syn Xántá krolá Kreteńskie-
go záśiadł w táiemney rádźie z Jowißem Bogiem ich naprze-
dniyßym. Osobliwie Hesiodus pißąc Rodzay wßytkich Bo-
gow swych łączy ie z krolmi & regendarum Vrbium officia illis
attribuit. Ale iuż nie báwiąc śię dłużey/ nie zdáni śię ábym mogł
lepiey ten pierwßy tráktat o Jednowładztwie zámknąć/ iáko o-

 ktorey śię

nymi pociesznymi słowy Piotrá świętego Apostołá/ ktoremi ták do przełożonych mowi. Pásćieſz iuż tedy mili krolowie te trzody ktorey ſię wam P. B. do czásu zwierzyć raczył vt cũ venerit princeps pastorũ, Rex regũ Ies⁹ chr: imarcessibilẽ gloriæ coronã percipiatis.

ROZDZIAL XXXVII.

Monárchiey z ktorey ieſmy powiedźieli ex Diametro quasi in omnibus repugnant y przećiwne ieſt Tyráńſtwo/ ktore ieſt iednego złego/ á nie bacznego męzá/ ábo iáwnie/ ábo zdradą przećiw práwu poſpolitemu/ według ſwego vpodobánia/ ku dobremu ſwemu prywatnemu/ podśiádłe/ á nie długo trwáiące Páńſtwo.

Kroleſtwá/ Bog/ y niezbożnym podáie w ręce. a. y. b. Tyran ieſt tákże lew ryczący/ y niedźwiedź łáknący/ Kśiążę bezbożne/ wodz potrzebuiący/ mądrośći wielu tłumiąc/ ániſzcząc/ przez potwarz. c. Sed væ tibi inquit Propheta, qui prædans nonne & ipse prædaberis,& qui spernis, nonne & ipse sperneris, consummaueris deprædationem, deprædaberis, cum fatigatus desieris, contemnere, contemneris. d. Tyran ieſt krzywd/ y niesprawiedliwośći mátką. e. Est animal maximè noxium inter immitia, inter mitia adulator. (Tenże o towárzyſtwie/ y o poſtępſtwie)tyránná bogboyne/ y pobożne náleść bárzo trudno ieſt. f.

Is terret plus ipse timet sors ista Tyrannis.
Conuenit; inuideant claris fortesq; trucidant:
Munitis gladijs veniant, septiq; venenis
Ancipites habeant artes trepideq; minantur. g.

Trudno wynaleść to/ y baczyć áby ktory Tyran miał być towárzyſki/ ábo ſie ſtárzeć. h. Przewyżſza kárá/ od ktorego tylko niezbożni/ á od tego y niewinni karáni bywáią/ y giną. i. Hoc tamen habet lucri quod vitam rursus omnibus debeat, k. A ták zwiki był ma wiác Ludowik 12. Krol Francuſki: lud poſpolity ábo gmin Páſzą Tyrannom być/ y Zolnierzow Tyrannos antẽ & milites dæmonum in Annalibus Franciæ.

Rozdział

ROZDZIAL TRZYDZIESTY OSMY.

O Tyránnie/ y okrućieństwie iego.

JAko wßeláka rzecz dobra/ złe y przećiwnie sobie łácniuchno poznawamy: ták też widząc cnoty w práwym krolu/ łacno Tyrannową złość obaczymy. Bowiem krol pospolitego pożytku y ßczęśćia broni/ & Reipub. salutem suis commodis ac vtilitatibus consulit, átym páństwo do pożytku swego/ y do chćiwości. Pierwßy: Krol stado swe páse: Tyran pożyra. Krolowi vitæ modus est ratio. Tyrannowi libido, Krol paret: Tyran imperat legibus. Krol iest spráwiedliwy. Tyran niespráwiedliwy: Vczćiwość ktora z pożytkiem złączona iest/ krolestwo záleca. Tyrranniden verò turpitudo estitiosa, krolestwá cnotą dostępują/ y cnotą zachowáne bywáią/ á owo wydźieráią y gwáltem niezmiernym trzymáią/ krolestwá od krola/ łáskáwośćią ábo mansuetudine, iákoby tutissimo firmissimoq; prædio tuetur & fouetur. A ono od Tyranná timore ob crudelitatem satis infido satellite custoditur: ktora imperiosam nazbyt & intemperantem záchowu ac acerbitatē simultatis, & odiorū est plena, y dla wietßey niebespieczności infinitis propè suspitionibus quassatur. A coż był zá żywot Arystyppußow: quem etiam parietes suspitione periculum territabant. Coż tákże Alexándrys: ktoremu y żoná podbyrzána byłá. Tákże Dionisiußá/ ktory y włosow swych bálwierzom golic dáć nie smiał/ tákći záwżdy Tyrannom/ omnia sunt suspecta atq; sollicita, áby oná powieść prawdźiwa byłá metum allere Tyrannidem. Bo ći ktorzy chcą áby się ich báno/ potrzebá też/ áby się y oni báli tych/ ktorzy się ich boią. Czego my tu mamy iáwny przykład ná páństwie Moskiewskim/ Tureckim y Wołoskim/ krolestwu Polskiemu przyległym. Jácy tám pánowie pánuią/ á iáka miłosc v poddánych máią: to tám iuż zá złym zwyczáiem poddánych idźie: dla ktorych/ złey á niepobożney spráwy/ Bog áni w nich/ áni w pánach ich/ porządku żadnego mieć niechce. Jáki żywot wiedli ći pánowie/ co zá náßey pámięci zeßli. Co opußczáiąc dla przedłużenia/ wroćmy się do onych dawnych przykładow/ ktore nam dowodne pismá vkázuią/ ten Dyonisius to nam dał znáć/ fulgente illo gladio paratu

Democlis ceruibus impendente: ktory powiedział żywot Tyrannow być ſzcześliwy. O czym ták piſze Horátius.

Diſtrictus enſis cui ſuper impia
Ceruice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborunt ſaporem:
Non auium, Cytaræque cantus
Somnum reducent.

Ale też ták piſze o Tyranie Job S. Sonitus terroris ſemper in auribus eius, & cum pax ſit ille ſemper inſidias ſuſpicatur. Bo oni nie dawáią ządnemu wiáry: tãquam pauentes & timidæ belluæ. Zadnego rekowánia nieczynią/ áni ſie nigdy vſpokoią przeco nikogo nie miluią. Bo iákoż kogo máią milowáć ći/ ktorzy ſie wſzytkiey ſpołecznośći chronią? Bowiem muśi to być/ áby wſzyſcy mieli w nienawiśći okrutniká: w ſzákoż mu bárziey żaden ſzkodźić nie może/ iáko nieprzyiaciel iego. Bo Tyrannowie tych ſie towárzyſtwem brzydzą/ ktorzy y o vczćiwych rzeczách mądrze rádzą/ y w dobrych śmiele káżdego vpominaią: ne aut moniti rationem ducem & honeſtatem ſequantur: ábo wiecz/ żeby dla ich cnoty nieżniſzczálá ich złość/ ábo też zá ich dobroć podeyrzáwną v śiebie máią/ iż oni populo ea quæ voluerint opinione virtutis facile perſuaderent. Dla tey podobno przyczyny/ Nero on okrutny Ceſarz Rzymſki/ Seneke dal zábić: tákże Dyoniſius był ſrożſzy niż przyſtało/ przećiwko Platonowi. Ale zás może człowiek zły/ dobrego milowáć: ktorych niezgodne obyczáie vmyſłow nigdy nie łączyli. A ták Tyránnowie/ ktorzy ſie iedno ſobie zdádzą być vczćiwemi y wolnymi/ poſpolićie ſobie ſzukáią hárdych pochlebcow: zá ktorych rádą y nawodem/ vwikłáwſzy ſie w złośćiach ná dobre ludźie powſtáią. Ale go też nadobnie nam Solon opiſał/ powiádáiąc: Tyrannidem locum eſſe amænum verum exitum non habere: quæ Labyrinthi more Tyrannos in mille viarum circuitus & erroris inducit. A tego Tyránná te ſą owoce/ ktore ex philantia (to ieſt zbytnim w ſobie kochániu) y z podeyrzenia przychodzą: opum direptiones, rapinæ, ciuiũ oppreſſa libertas, grauis ſeruitus, ciuitatum, legum perturbatio, & rerum omnium mutatio: ábo (vt rectiùs dicam) euerſio, vxorũ & liberorum ſcupra, ſuorum impunita ſcelera, aliorum exilia &

cædes.

cædes. Náostátek Tyrannowie/ludźi mądrych wyganiáią: dla tego/ iż oni wiedząc ná nie złosci ich/ mogliby snadź poddáne ich przeciwko nim wzruszyć. Przetoż boiąc sie ciuium concordiam, quasi caput suum semper coniurantium potentiores oderunt: aut suis conatibus auersantes, aut dominationem fugiẽtes, & multitudine tribulorum, aut morum asperitate, populum in timore, & obedientia continent. Dla tego pod niemi są miástá zniszczone/ spustoszone/ abiectæ, & quasi omni ciuium nobilitate viduatæ: ktorych ludźie z oney stárodáwney wolności/ w ktorey przed tym zá przodkow iego dobrych żyli: teraz pod Tyránnem srogą niewolą cierpią. Ale proszę cie/ coż zá pożytek z sobą przynosi/ kiedy intemperantia weźmie w człowiecze kázdym gore? Słusznie záprawde Tyránny vczeni ludźie názwáli immanes belluas, humaniq; generis pestem & faces, iáko Caligulæ Merona Domicyaná/ y wiele inszych/ ktorych przedtym pánstwo Rzymskie/ miewáło/ w ktorych tákie było okrucieństwo y srogość/ iżby mogł z Sálomonem dobrze á bespiecznie mowić. Leo rugiens & vrsus esuriens, princeps impius super populum pauperem. Są też tácy y niektorzy qui Regiam dignitatem, simulatione virtutis vmbrare conantur: bo zmyślnie nadożeństwá swe odpráwuią/ áby mniemánie dobre odnosząc dla stáreczności swey/ w wadze v ludźi byli/ hoyność miłuią: nie dla tego/ áby sie w cnoćie kocháć mieli: quàm auaritæ studio, & sui conseruandi cura. Przetoż sie pilno strzegą/ ne iniuriæ fiant, ne contumeliæ inferantur, ne iura violentur. A z kázdey winy namnieyszey srogo karzą/ nie ták to czyniąc dla spráwiedliwości/ iáko vciskáiąc wolność poddánych (álbo wiecz iesli sie godźi mowić) áby tą drogą quasi iussu legum in aliorum fortunas inuadant. Nád to podátki wielkie vstawiáiąc/ magnam conseruandæ Reipub. curam & diligẽtiam præseferre nituntur: ále gdy ie wybieráć poczynáią/ iż znośne być nie mogą/ táwnie sie do ludźi podáią. Przetoż práwnie z ludźmi postępowáć á nic z spráwiedliwości/ áni z miłosierdźia poczynáć: iest to nic inszego iedno iniquitatem & Tyrannidis acerbitatem retinere. Náostátek/ też to iest niemáłe okazánie zmyślney cnoty/ iż máiąc kázdego sławe podeyrzáną nikogo niechwalą: máietności poddánych wydźieráią/ viros eneruant, conspirationem metuunt: vstáwicznemi pracámi poddáne swe męcząc/ wieccy cu

 dźoźiem-

dzieciom/ niżli swym vfáią. Alec dáley niepotrzebá inßego znaku pátrząc/ ktorymbyśmy mogli poznáć Tyranny: iedno gdy widziemy/ iesli ktorzy mocą pánuią. Ná ktore przez Proroká P. Bog ták nárzeka. Væ vobis pastoribus, qui pascebatis vosmetipsos gregem autem meum nō pascebatis: ktorzy áczkolwiek biczámi gniewu Bożego są: wßákoż P. Bogá czásu swego/ zlitowawßy sie nád ludem swym/ capita superborum cōfringet. Ani to może być/ áby ten mogł być dług we zdrowiu fortunnym chowan/ in cuius perniciem omnium animi concitati sunt. Non est n. bonus regni custos timor. A iáko mowi/ Ennius quem metuunt oderunt, quem quisq; odit perijsse cupit. Ani iest inße ießcze zeßcie Tyrannow/ iedno ßkárádá / śmierć/ álbo od swych/ álbo wżdy comprobato omnium consensu, ktore wßyscy poddáni ich y wßyscy inßy národowie/ tanquam pestiferum genus & inhumanum ex hominum communitate, & ex humane naturæ finibus expellendos exterminandosq; proclamant. Alexander ktoregom nie dawno wspominał od żony Theby zábit: in Phalarim toga Agrigentinorum multitudo impetum fecit. Przetoż tácy wßyscy okrutnicy iesli ludzkiey niesławy iesli swych nienawiéci iesli żywotow swych złe przygody lekce poważáią: niechay wżdy pámiętáią ná one słowá/ ktore w księgách mądrości nápisáne są: quia non secundum voluntatē Dei ambulastis, horrende & citò apparebit: exiguo enim conceditur vita, potētes autem potenter tormonta patientur.

ROZDZIAL XXXIX

Gdyż tedy Tyran iest álbo lew okrutny/ álbo liská chytra / dwoiáki też sposob ma do zátrzymawánia swego páństwá / á powagi. Jeden gwałtowny/ ktorego istności/ sposoby á obyczáie są gwałtowne.

Weże á ludzie cnotliwe/ zacne/ możne/ nißczyć/ tłumić/ á ich powáżności vmnieyßáć z. Mordowáć y zábijáć poważnych / śmiáłych / wysokiey myśli ludzie / ktorzy ábo vsługowáć álbo pochlebiáć (ábo sałßem nárabiáć vt ita dicam) niechcą. 3. Niedopußczáć mießczánom iáwnych á pospolitych zjázdow y zgromádzenia/ Cechow/ towárzystwá/ y biesiad. 4.

Znieść

Znieść ßkody/ náuki/ ćwiczenia pobożne młodźi/ żáczymby/ ániś muße y ſmyſły były iákoby niewolne. 5. Zgołá nic niepozwaláć mießczánom/ czymby w bogáctwá ábo w pyche ſię vnieść mogło. 6. Roſtyrki krzewić miedzy mießczány: áni ſpołkowánia towárzyſtwá dopußczáć/ áby ſię ná iedno nieżezwolili á ſobie ſámym vfáli/ y zwierzáli. 7. Mießczány nieznáiome przyimowáćy ſpoſobiáć/ á fámiliey y domow nie ćierpieć. 8. Cudzoźiemcom niegodźi ſię chronić/ ſed ſemper in protabulo eſſe dla zdrad. 9 Spoſobiáć mießczány y przyniewaláć k niewoli/ pokorze/ á vniżność. 10 Spiegi/ pochlebce/ & ſuſurrones chowáć/ ktorzyby mowy y vczynki mießczan/ odnaſáli y opowiádáli. 11. Pauperes reddere ciues vel publica onera eorum ſumptibus ꝑficiēda, ábo podátki częſte ná nie vchwaláiąc 12. Woyne wieść z ſąſiády/ áby ſwoich ku boiáźni przywiodł/ áby śiebie ku obronie ſámych/ knicmu ſię vćiekli/ adimat otium illis, perdat opes, á ná oſtátek y ſtárożytne domy 13 Zadnemu z nieprzyiaciol nie madowierzáć. Quia talium amici rarò viri boni. 14. Zonom/ niewolnikom/ y poddánym/ wßelkiey wolnośći pozwolić/ ne & hi ſint inimici. 15. Kocháć ſię w pochlebcách y w niezbednych/ oni bowiem mentiendo, ſi omnia patrando, conſeruare Tyrannū apti. 16. Záprzyiacioły niemieć możnych/ ále podłych y cudzoźiemſkich ludźi/ à quibus minus periculi. l. Tyrannis enim ad opprimendos imbecilliores, nihil aliud deeſt, præter honeſtam ſpeciem, & occaſionem. m. On bowiem záśię obawia ſię gminu y poſpolſtwá. Solitudinem, dworzan niebytnośći/ ſtráży obecnośći/ áni zbroynych okolo śiebie/ áni też niezbroynych rad widźi. n. Vżywa w potrzebie przyiaciol/ iáko workámi pełne záchowuie/ y záwiera: niepotrzebne odrzuca/ to ieſt/ bogáte mordnie/ vbogimi wzgardza/ o. máwia. Jáko on Nero zwykł. Quicquid excelſum eſt cadat. p.

l *Ariſtot. lib. 5. Ca. 11. Pol.*
m *Pla. Epiſto. 5.*
n *Phal apud Stobe.*
o *Laer. libro 6.*
p *Seneca in Octauia.*

ROZDZIAL XXXX.

Drugie chytre/ gdy piekńie/ oblůdnie vmie zmyśláć ſię bydź dobrym á pobożnym Krolem/ á tylko poſpolitego dobrá/ á pokoiu y zdrowia poddánych opátruiąc y onim ſię ſtáráiąc/ tákowy tedy bądźie ſię zdał. 1. Ktory dochody kroleſtwá y po-

dátki

datki z potu poddánych zebránie/ nie ná zbytki y rozkoszy obraca. 2. ktory sie zmysla y powiáda bydź gotowym do czynienia ze wszystkich dochodow liczby. 3. Ktory sobie przekłada/ ále ostrożnie/ ich pobożność y wiárę/ w wielkim stáraniu y pieczołowániu bydź. 4. Ktory sie bydź zda poważnym z ludzkością & familiaritate morum. 5. Ktory áni sam czyni/ áni dopuszcza od swoich dworzan/ krzywdę poddánym y obciążenie czynic. 6. Ktory potáiemnie w prawdzie iest/ iáwnie przecie sie nie zda bydź/ luxuriosus, libidinosus: aut voluptuosus. 7. Ktory łáski szuka/ ták v bogátych ták y vbogich. 8. Ktory áni słowy nec plagis eos ignominiosè tractat. 9. Ktory z dworzan/ áni nagle/ zwłaszcza iednego godnością obdarza y wsadza/ áni prędko zrzuca. 10. Ktory dobrze zásłużonym/ sam obecznie zapłáte y vpominkámi nádáie/ złych zásię przez inne karze/ áby onych miłości przeciw sobie dostał/ tych nienawiści sie ochronił. 11. Ktory miástá zdobi publicis ædificijs, mury/ portámi Łaźniámi/ theatris, &c. áby sie zdał miłośnikiem tey Rzeczypospolitey.

ROZDZIAL CZTERDZIESTY PIERWSZY.

Giną/ á wniwecz sie obracáią Tyrannowie/ áni są długo wiecznie trwáiący: choćiaż są od Bogá rozga y kára postánowieni/ przecie iednák y one sáme/ związáne y skruszone/ do ogniá wrzucone będą.

Abowiem spráwiedliwość Bozka/ tákowych nie może znośić y ćierpieć. 2. Abowiem z swego miłosierdźia/ swoich z niewoley ich chce wywieść y wyswobodźić. 3 Abowiem dla niespráwiedliwości przenoszone bywáią krolestwá: y páństwá/ od Rodzáiu do rodzáiu. 4. Abowiem żadna rzecz gwałtowna/ nie trwáła/ á ták zá dźiw to sobie máią/ gdy Tyran sie stárzeie/ a. páństwá y mocárstwá bowiem okrutne/ przykre á nieznośne/ ráczey á niżli trwáiące. b. Aż żaden pan nie iest wieczny/ iáko tym mniey gwałtowny. Demest. in arg. lib. Abowiem nie iest rzecz przystoyna honores diu tenere, temu ktory nośić y rządźić iemi nie vmie. c. Et qui sceptre duro sæuus imperio regit: Timet timentes, metus in authorem redit. d. Sicut enim huius est misero vitam donare, felicem perdere. e. ták też. Ad ge-

a Plutar:
b Salu. de
c Plin. iun. in Pang.
d Senca in Ædipo.
e Seneca in Her. furē.

Ad generum Cereris sine corde & sanguine pauci, *f Iuuenna. Sat. 10.*
Descendunt Reges & sicca morte Tyrrani. f.
A náostátek sie przydáie/ y przytráfia iáko mowi Seneká.
Vidi cruentos, carcere includi ducas, & impotentis terga pleboia manu, scindi Tyrann. Ibidem.

ROZDZIAL CZTERDZIESTY WTORY.

Pierwszachmy iuż Rzeczpospolitą opisáli/ y odpráwili. Druga zá tą idzie/ Arystokrácya/ ták názwána/ to iest wielu á niż iednego/ máło iednák cnotliwych / według praw ku dobremu pospolitemu/ y pożytkowi spráwiedliwy rząd.

TAki przedtym był pod wybránymi/ y przednieyszymi miedzy ludźmi. Abo Sędźmi Żydowskiemi. a. Táki potym postánowiony od sámego Chrystusa Páná/ iest w Kościele bożym: gdy dwánaście Apostołow iednym Duchem dáry/ vrzędami/ pobożnością/ świątobliwością/ y mocą/ á powágnością rowne/ nie Pány ále rządźce y sprawce wysádził. Tákiey teraz ktore wolne miástá/ Cesárskie Páństwá: tákowa Wenecka Rzecpospolita. b. V ktorych wielkie nagrody z cnoty pochodzą/ y zacnoty dawne/ y vstáwione bywáią: v nich tákże optimi quoq; viri Rzeczpospolitą rządzą. c. Oportet enim optimater non propter officium, sed virtutis causa admirationem sui parare, vt etiam immutata fortuna iisdem laudibus digni censeantur. d:

a Ioseph. libro 1. de antiquit:
b Bodi. 6. Cap. 4.
c Pitag. apud Stobe:
d Arist. apud Stobe.

ROZDZIAL CZTERDZIESTY TRZECI.

Tá Rzeczpospolita po pierwszey naylepsza/ y pochwały nagodnieysza iest/ à primas obtinet. Dobra bowiem iest/ ktora/ z piąci tych skutkow/ ábo przedsiewzięcia / seu bonis ciuibus præstantssimum habet Sa-

bet. ſą tedy/ iáko Cnotá/ Szláchectwo/ Bogác-
two/ vdátność/ wolność/ moc ludu/ z ktorych pier-
wßa Rzecpoſpo: drugie zátym idące/ podleyße/ y
mnieyße/ oſobne káżde/ máią. Ariſt. lib: 3. Cap. 8.

TV wybieráni/ y obieráni bywáią naylepßy ci/ ktorzy áni ob-
winieni/ ábo nágánieni mogą być/ áni z przyrodzenia źli/
ánizápálczywi/ áni domowemi złymi przygodámi vwikłáni. a.

a Cic. pro Sex. Wßytko ſpolną rádą/ powáżnością/ mocą/ potężnością/ mą-
b Guiciar. drze odpráwowáną/ y vmiárkowáną bywa b. Tu nieiáka
Libro 2. ieſt gorliwość/ y náſládowánie cnoty/ ieſt więtßa potężność/
prędkość/ y ſpoſobność do Rzeczypoſpolitey pożytkow vpátro-
c Tacitus wána Sociatis ſcilicet laboribus: c. Tę Peryánder nachwale-
lib. 1. Anna: bnieyßą vznał/ w ktorey gdy wßytkie rzeczy/ y ſpráwy zá rowne
rozumiáne y poczytáne bywáią. Virtutiq; quod melius vitio au-
tem quod deterius definiatur. Abowiem od tey rządu/ y zwierzch-
chności źli/ á niezbedni/ odrzuczeni/ y wyłączeni ſą. Bo Pitta-
cus. Solon, & Socrates naobronnieyßą opowiedzieli ktora cno-
tliwe ludzie w ſobie zámyka/ nayßczeſliwßa w ktorey rządzcy y
d Plut. in wodzcowie ſocietate coniunguntur. d. Te Zeno náypięknieyßą
conuiui: 7. y nayprzyſtoynieyßą/ ktora nie złotem/ kleynotámi/ nadrożße-
Sapi. mi vbiorámi/ ábo ßátámi/ ále inhabitantium virtutibus ſplen-
e Stob. ſermone 41. det. e:

ROZDZIAL CZTERDZIESTY CZWARTY.

Aryſtokrátia záchowána bywa/ y trwáiąca/ częſcią z pánuiących/ częſcią y ſłuchiących y poſłußnych.

GDy Roſkázuiący ábo Pánuiący/ wybieráni bywáią wzgle-
dem tylko ſámey cnoty/ ktora ieſt kßtałtem/ y ſpoſobem A-
ryſtokrátey. 2. Gdy ciß ludzie ſą ſpániálemi/ á nie obrzydli-
wymi albo ohydzeni v ludu ábo poſpolſtwá. 3. Gdy ci nieupá-
truią prywatnego pożytku/ ále poddánych/ y poſpolitego ßuká-
ią. 4. Gdy wybráni miedzy ſobą/ y ſámi z ſobą ſą iednoſtáyni

yzgá-

yzgadzáiący ſię. 5. Gdy trwáią y ſtoią w gránicách mocy / y powagi ſwoiey / y z niey niewykraczáią / áni wolnośći záżywáią więtßey. 6. Gdy ſobie rownych miedzy poſpolſtwem nie zánie-dbywáią. 7. Jeſli miedzy poſpolſtwem á obywátelmi cnotami przechodzą / potegą bogátßy / y ßlachcicowie. 8. Jeſli ſtárßy w zwierzchnośći wybráni / obierání bywáią wolnymi głoſy / nie przez loſy / áni namieſtwem. 9. Jeſli mierny pocżet ieſt przez nich / áby ták niemogli innych niſzczyć á tłumić. 10 Jeſli mieſzczánie y obywátele / nienázbyt ſą bogátymi / nie zazdrośćiwi / áni pyßni ábo hárdzi.

ROZDZIAŁ XXXXV.

Odmienia ſię Aryſtokrácya / w rożne nieiákie kßtałty / á práwie ginie y wniwecz ſię obraca / gdy nie tylko ná ſame cnote / á poſpolitego dobrá y pożytku wzglad máią.

Mowieni 1. Jeſli też ná bogáctwá zacnośći pátrząią / tedy ſię látwie odmienia y przeinácza w Olgárchyą. 2. Jeſli cnote á wolnośc rázem vpátruią / tedy w Tymokrácyą. 3. Gdy śiłá godnych od godnośći odłączáią / y ich mijáią / iniuriæ autē impatiens natura humana eſt, virtutis comes inuidia naſcitur. a. 4. Gdy ſię máło naydźie miernych / ále ábo owßem bogáci / ábo vbodzy / ći y weſpoł / y przećiw vrzędowi / y mágiſtratowi powſtáią / y turbátormi ſą. 5. Gdy pánowie / ábo zwierzchnośc wielkich ludźi / y zacnych / nie według godnośći ßánuią / y wáżą. 6. Gdy miedzy mieſzczány ábo obywátelmi / ieden ták możny y potężny będźie / ktoryby y inne mieſzczány y nawet ſam vrząd ábo mágiſtrat zniſzczyć / & opprimere valeat 7. Kiedy wybráni ábo zwierzchnośc z łakomſtwá / ábo poſpolite / ábo też mieſzczan y obywátelow dobrá łupią y drapią / á ſobie ie przywłaßczáią. 8. Kiedy ieden ná drugiego / ſpráwy y potrzeby wkłáda / & ita omnes negligentes efficiuntur. 9 Gdy máłe porządki do odmiennośći Rzeczyp ſię máiące / lekce powáżáią y zá nic niemáią. 10. Jeſli podła ßláchtá / obywátelom ábo mieſzczánom krzywdy czyni y wyrządza / tedy beſpieczny y látwy ieſt rozruch / & ſeditio in ciuitate, 11. Praw ſtárodawnych odmiána ábo zni-

a *Ariſtot. Polli. 5.7.*

ßczenie

ßczenie y zepsowánie. 12. Przyległych ábo pogránicznych miast rożny ábo przećiwny rządzenia sposob y kßtałt. b. Potior itaq; bonis dignitas, siue vita quàm vita sine dignitate. c. Honor autem malis exhibitus in eorum commutatur ruinam. d. Báczných/ dobrych á godnych ludzi contempt ieſt bárzo niebeſpieczny R. P. e. Etsi non sint admodum potentes, præsidij ad videndum, in virtute satis est. f.

b *Aristot. Politi.* 5. *Cap.* 7. c *Cas9 Patri. Maxi. libio* 3. d *Greg. in Psal.* 7. e *Demost. in Epistola* f *Cicero* 5. *Tuscu.*

ROZDZIAL XXXXVI.

Tákiemu sposobowi á kßtałtowi przećiwna ieſt Oligárchya/ ktora ieſt niewiela/ ále z zacnośći/ bogactw/ y potegi/ nie z cnoty wysádzonych y obránych/ prywatnę niepospolitemu pożytkowi/ kwoli otrzymáne Páństwo y władza. a.

a *Pla. Pol. Aris. Pol.* 3. *Ca.* 7. 8. *&* 5. 6. *Patri. lib.* 1. *de Regō Tit.* 3. b *Aris. li.* 5. *Cap.* 1. c *Arist.* 1. *Rethor ad Theod c.* 8 d *Petric. Polli.*

Niewielu władza ábo moc z tąd vrosłá że własne/ y owßem nierownymi y niesłußnymi bydź sie rozumieli/ ktorzy iákożkolwiek/ y z iákieykolwiek miáry byli nierownymi. b. Abowiem paucorum Reipub. status finis est diuitiæ. c. A vstáwiczny stan miástá/ musi bydź nierowny y niesłußny/ miedzy sobą rownymi. d.

ROZDZIAL XXXXVII.

Tákowey Rzeczypoſp. dwoiáki ieſt ſkutek y effekt postánowiony. Pierwßy ßláchectwá/ ktore ieſt ábo przyrodzone/ ábo mieyſkie/ przyrodzone ieſt ábo z cnoty/ ábo z rodzáiu/ naylepße ieſt z tych mießáne. Mieyſkie ieſt/ iedno z mniemánia y pochlebstwá ludu pospolitego/ gdy bogátße rozumieią y máią zá ßláchte: Drugie zá pieniądze dostáne/ drugie z stárożytnośći domu y Familiey bogátßych/ ktore zwyczáyne & patritia est, drugie ieſt y pochodzi z mátki ßláchćianki. Mieyſkie iednák/ to prawdziwe ßláchectwo nie ieſt.

Onego

GO Nego ktory z przyrodzenia iest spániálszy y vrodziwszy/ dostáteczniey wychwalamy. a. y szlachetnieyszym iest/ od ktorego rodzáiu przodek sie poczyna: Spániáley ánimuszu on iest/ ktory do cnoty bárziey z przyrodzenia iest sposobnieyszy/ y tey sie trzyma. b. Dobro domie szláchectwá/ to iest/ ktore nas od przodkow cnoty odrodząc y przeináczáiąc sie niedopuszcza. c. A on zacny/ on szláchetny/ on w ten czás zupełnym szlachectwem obdarzony y oszláchcony m sie być niech rozumie/ cũ designatur seruire vitijs & ab eis non superari. d. Abowiem/ áni ci spániálymi y vrodzonymi są/ ktorzy z dobrych á z zacnych zrodzeni/ y przodek swoy wiodą/ ále ktorzy bonitatem & probitatem profitentur. e. Quodam verò flagitijs, paternas obruerunt imagines. quidam ignobiles, nati fecere posteris genus: In illis non seruasse, quòd acceperat maximum dedecus: In his quod nemo dederat fecisse maxime laudabille. f. A ták.

a Pitag. apud Stob. b Sene. de vita beata c In Histo. Saxoni. d Chriso. supra Mat. e Max. ser mo. 63. f Sene lib. 1. cõtrouersiarum 6. controuer.

Nil iuuat admota per auorum nomina cælo:
Inter cognatos posse referre Iouem. g.
Nam genus ad prociuos & quæ non fecimus ipsi:
Vix ea nostra voco. h.

g Ouid Epi. 11. Her. h Idem li. 3. Metha.

Ale dáleko lepiey y przystoyniey stáć/ ániżli vrodzić sie szláchcicem. i. A nieprzystoyna/ nieznosna/ á brzydka te rzecz iest/ gdyż to coby miáło sie dochodzić y nábywáć/ przez pieniądze bywa otrzymano. k.

i Ausonio k Cicer. 2. Offic.

Quid genus prociuos strepitis? & primordia vestra, Autoremq; Deum spectes nullus degener extat, ne in vicijs peiora fouẽs proprium deserat ortum. l. Wszelka tedy vmysłu zmazá ábo sromotá/ ták okazálszy y známienitszy w sobie wystepek ma. quanto maior qui peccat habetur, Seneca.

l Boëtius metro. 6. Libro 6. 3.

ROZDZIAL XXXXVIII.

Drugi zá tym idacy cel/ sa bogáctwá: prawdziwe tedy záśiádły y záwisły nie ná dobrách pieniadzách máietnośći/ ále áni tez ich mienia/ ále vżywánia prawdziwe y káżdemu z osobná dostátecznym: bez

 ktorego

ktorego one áni dobre áni złe/ przez śię mogą bydź názwáne/ Socrates apud Stobeum de Temperantia Max. Serm. 12.

BOgáctwá záiste są ku przeszkodźie/ ieśli ktorzy ich pobożnie nie vżywáią. a. Tákowe dobro przynáleży mieć/ iákowe by áni máiącego w zdrádę ábo w śidłá nie vwikłáły: áni też rzeczy potrzebnych w niedostátku nie obćiążyli. b. A ten naybárziey bogáctwá zażywa/ ktoryby námniey ich niepotrzebuie. c. Abowiem wiecey mieć prágnie/ ktory wiecey y áż názbyt ma. d. Gdyż dosyć dostátku iest/ nic wiecey nie prágnąc áni mieć. e. A dáleko lepiey przynależy/ człowiekowi pieniedzy á niżeli pieniądzom człowieká potrzebowáć. f Coż bowiem po bogáctwách: ktore nas łáknącymi y prágnącymi czynią. g. Ale dźisieyszego wieku.

Quantum quisque sua nummorum seruat in arca:
Tantum habet & fidei: h. ábowiem
Non propter vitam faciunt patrimonia quidam.
Sed vitio ceci. propter patrimonia viuunt. i.

Ale dobráby swoie gdyby vmári bogacz/ z sobą by pobrał/ si ad petentis vocem cùm viueret tulisset. Abowiem z ćemśkie rzeczy w szelkie chowáiąc vtrácamy/ á vdźielániem ich záchowuiemy. k. Dla czegobysmy vdźieláć ich niemieli pecunia puluis terræ est. Biádá tedy tobie/ ktory Bogá zá proch przedáiesz l. Strzeżcie sie śidłá tego diabelskiego/ ktory ludźie in Dæmones mutat. m. Contemne ergo tesaurum malorum calamitatis viaticum, improbitatis suppeditionem. n. Odrzuć żądze á chćiwość/ á bogátym będźiesz. o. Arystyppá onego náśláduiąc rády/ ktory gdy młodźieńcá obćiążałego pieniądzmi podkał/ odrzuć choć przyćięższym iest/ á weźmi ile znieść możesz. p. Ták Anákreon gdy mu Polikrates kilká Tálerow dárował/ po kilká dni y nocy niespokoynych/ wroćiwszy śie do niego/ oddał iému mowiąc. Odi munus quòd vigilare cogit. q. Zwyczay był v Lácedemońskich krolow/ że zwykł był żołnierz dobrze zásłużony y zacny przed krolmi chadzáć. gdy tedy iednego czásu/ niektory dobrze śie przećiw nie-

przyia-

a Metr. apud Diog. Libro 2.
b Plato apud Stobe.
c Sene. Epistola 14.
d Idem Epistola 116
e Quintil. decla. 13.
f Max. li. 9.
g Cur. lib. 7.
h Iuuenna. Sat. 3.
i Idem Sat. 12.
k Greg. in Hom.
l Chriso. in Episto. ad Corin. Ho. 24.
m Idem in Episto. ad Corin. Ho. 40.
n Ant. ser. de diuit.
o Seneca.
p Laer. lib. 2. Cap. 8.
q Sto. ser. 91.

przyiacielowi záchowuiąc/ á niezmiernymi skárbámi wzgárdzał/ dziwuiąc sie & de vtilitate victoriæ quærentibus odpowiedział. Generosæ mentis est, virtutis honore teneri potiùs quā pecuniæ. r. A gdy Hetman Cesárski Básiliußowi wielkiemu łágodnie á zdrádliwie rádził/ y zwiedziáć vmyslił/ áby dla łáski sie záprzał/ obiecuiąc mu Cesárską łáskę/ miłość/ towárzystwo/ á wielkie bogáctwá. Básilius mu odpowiedział/ tákowe rzeczy nieprzynależą Chrześciáńskiemu człowiekowi/ ále płochym á lekkim ludziom/ y tym podobnym/ ktorzy ná tákowe obietnice sie spußczáią. f.

r Pluta. in Lacon.

f Intripartita Histo. lib.7.c.36

ROZDZIAL XXXXIX.

Záchowánie trwáłość á stáłość tákowey Rzeczyp. chociaż iest Tyráńska/ ma iednák do zatrzymánia swego/ słußności/ y przyczyny/ y sposoby.

NAprzod. Jesli oni ktorzy rządzą obecznie/ á w w mieście máią bogáctwá/ máiętności wielkie á ßerokie. 2. Jesli z Rzeczypospolitej dochodow swey godności y potegi popieráią/ y ná pożytkách mieyskich zákłádáią. 3. Jesli niewiele ßláchcicow możnych y bogátych w Rzeczyposp. cierpią. 4. Jesli z tymi/ ktorzy możnymi są/ obłudnie á chytrze w towárzystwie żyią. 5. Jesli nienázbyt ich máło iest á niedostáteczni/ ktorzy rządzą y pánuią. 6. Jesli drugim możnym/ ábo iákie vrzędy dáne bywáią/ ábo obietnicá/ vel spes in imperium succedendi fiat. 7. Jesli Vota do obierániá vrzędnikow/ ábo rády sobie záchowuią. 8. Jesli vrzędniki ábo rádá/ záwße do nich odnoßona bywa. 9. Jesli nie názbyt wielkiey mocy/ ábo wolności poddánym pozwaláią. 10. Jesli schadzek wielkich y społkowánia mießczánow niedopußczáią. 11. Jesli sie stáráią/ áby v postronnych dobre mienie/ mniemánie y miłość mieli. 12. Jesli we krwi/ przyiácielstwie/ obowiązki miedzy sobą mocnie trzymáią/ áni sie z poddánymi mießáią. 13. Jesli w vstawiániu praw máią też wzgląd ná podłe y nießláchetne. 14. Jesli podátki y dostátki mieznosne vstawiáią ná tych/ ktorzy ná vrzędách są/ áby ná vrzędy nie wßyscy sie pieli/ ábo też ich sie niedokupowáli. 15. Jesli niektoś

niektorym qui censum ferre possunt á sposobnymi są / vrzędy dopuszczáne bywáią. 16. Iáko Demokrátya liczbą ábo pocztem mieszczan / ták tá rządem záchowána y zátrzymána bywa. 17. Długo trwáiąca będźie / ieśli powiát ábo kráina będźie obrána w rowninie y w polu / áby konni y iezdni zbroyni / y pieszym ogli bydź záchowáni / á sposobne wyżywienie mieć. 18. Ieśli iáki plugáwy z windak z rzemieśla bogátym będźie / ktoryby dostátkowi wszelákiemu podległ / á ieśli przed czásem od plugáwych 10 bot swoich się wstrzymawał / ná vrząd ma bydź wźięty. 19. Máią też bydź niektorzy z pospolstwá do rády wzywáni / álbo ieśli wszyscy náto máią bydź wezwáni: naprzod / trzebá się we wszystkim dobrze námowić y rozmyślić. 20 Ma bydź pospolstwu moc dána / álbo áby potwierdźiło / ábo co odmieniło / ále áby nie wszystko przeciwnie czyniło. 21 Chociayby pospolstwo delibrowáło iednák do konkludowánia sobie moc y władzą máią zátrzymawáć. 22. Może bydź władza dána pospolstwu winnego wolnym vczynić / ále niezdawáć. 23. Oni máią w wielkich vrzędách niegdy publica honera subire, iákowe są kośćioły / muty / & publica ædificia własnym swym groszem budowáć æpulum populo instruere &c. 24 Więtszą kárę y winę ná bogátego / á niżli ná vboższego máią vchwaláć y stánowić / si se mutuo lædant. 25. Dziedźictwá / union / puszczan / oby się nie godźiło / ábo testámentem / ábo dárowizną oddaláć: sed iure agnationis & cognitionis máią bydź dopuszczone. 26. Iednemu oprocz / y nad iedno / nie máią bydź więcey imioná ábo dźiectwá dopuszczone y dáne.

ROZDZIAL L.

Ginie / y vpada / tá Oligárchia / zwłaszczá ze dwu przyczyn / krzywda / y niezgoda / Aristote libro 5. Pol. Cap. 6.

NAprzod. Gdy osoby znáczne / potężne / á vrząd ná sobie trzymáiące / z pospolstwem się wádząc / krzywdę czynią. 2 Gdy nowe práwá / ciężary podátky / gwałtownie / a nagle vstáwiáią. 3. Kiedy práwa y kará názbyt są rożne / Szláchćicom

á nie szlá-

á nie ʃláchetnym/ á vbogim. 4. Gdy ábo od poſtronnych/ ábo od obywátelow možnieyſzych/ krzywd/ y vciſkow/ nie dobrze obronieni bywáią. 5. Gdy poddánym hárdźie roſkázuią/ y nad nimi pánuią/ á ie iákoby zániewolniki chowáią/ y máią. 6. Jeſli ſie poddáni vſkarżáią á zámyslá;ą z ſtrony pomſty. 7. Jeſli niezgody/ rozruchy/ miedzy potężnymi ná vrzedźie będącymi powſtáią. 8. Gdy ſie iedni buntuiąc przeciw przełożonym/ y powſtáwáiąc wádzą. 9. Gdy ći / ktorzy Rzeczpoſpolitą rządzą/ máietność ſwą hoynie y roſkoſznie żyiąc/ ſtrácą/ potym biorąc á krádnąc Rzeczypoſpolitey dobrá/ ták y poſpolitego człowieká/ turbátormi / y rozruchow ſą/ wſzytkich autormi/ áby ták ſwoie nie cnoty pokrywáli. 10. Gdy Kollegowie ábo ći co ná vrzedźie w Rzeczypoſpolitey siedzą/ ſobie nie vfáią/ a ták przeciw ſobie oſády y obrony gotuią/ y zaſtáwuią. 11. Jeſli dla prywatney pomſty ieden drugiego rad by z vrzedu poſtradał/ y złupił. 12. Jeſli ieden nád drugie ſie wynoſi/ á drugim mnieyſze vrzedy rozdawa/ y náznácza. 13. Si augeātur ſucceſſu tēporis qui digni ſunt ad magiſtratū &cēſū ferre poſſūt & tamē negligūtur, vel etiā nimis multi aſſūmūtur, tū oritur aut diſſenſio, aut Poligarchia. a. 14. Nie dobrze bywa gdy vbogich dźieci w robocie/ bogátych záśie/ w roſkoſzách wychowánie biorą. Abowiem omnium vitiorum nullum neq; deterius neq; fædius, ea confuſione quam potentes coniurati ſæpe inducunt cum pœnas Reipublicæ nolunt pendere. b.

a *Ari. lib. 5. Ca. 6.*

b *Ari lib. 2. Pol. c. 8.*

ROZDZIAL LI.

Skład dla rożnego/ tych własnośći roſtworzenia/ y przyſády / ábo dla rożnych ſpoſobow/ y miar/ bogáctw/ y potegi/ cztery kſztałty własnośći/ y ſpoſoby znáydowáne/ y wyliczáne bywáią. Ariſtotel: libro 4. Cap. 5. & 6.

Pierwſza ieſt/ w ktorey doſtátki/ ábo bogáctwá vrzedom podle/ á ſzczupłe náznáczone ták áby wielom ktorzyby iedno ſtátkowe mieli & Reipub. vacare poſſint. Káżdemu mieſczáninowi go-

nowi godźiło/ y dozwolono było wstepowáć do teyże dostoynośći ná ktorey sámi są. 2. W ktorey bogáctwá ábo dostátki są więtsze/ & electio est penes Oligarchios. 3. W ktorey iescze więtszey máietności vpátruią/ y wzgląd więtszy ná nie máią/ ták áby też bogátszy iákoby iuż námiestnikiem wstepowáli á nie obieráni bywáli/ zámknąwszy obocem/ droge do tákiey zwierzchności y godności. 4. W ktorey iuż nieznośnych/ y nawiętszych bogactw przystąpi záchowánie/ y vmiárkowánie/ á vpátrowánie ipsorum census, tákże iedno bogátszym znośny y słuszny sie zdał być. Ktorzy też dźiedźicznie nástepuią/ y wszytko wedlug mocy swey czynią/ z vpodobania rządzą nic nie dbáiąc/ áni pátrząc ná práwá. A tá miedzy wszytkimi nagorsza iest. A bowiem inuidia necessario potentiæ est comes: vnde ille recto cõsilio ducitur, qui in maximis rebus elegit quid inuidiæ est obnoxium. a. A możnych nieumieietność/ niewiadomość nagorsza y nasrozsza iest. b. Poniewaz ná sycenie okrutność zá sobą widźie/ Páństwá zásie potentiæ coniuncta szaleństwo c. Male enim viam suam potestas alienis iniurijs experitur. d. Abowiem niemász nic ták trwálego stálego/ á potężnego/ ktoremuby niebespieczeństwá nie trzebá sie obawiáć/ choćiasz y od niepotężnego á podłego. e. Aták niech żaden ile może być nie doświadcza áni probuie sie z tákowymi: z ktorych vrosł/ powstał/ y wzbił sie. f. Zadne bowiem páństwo/ áni władza/ sztuka/ á nie cnotą nábyte/ nie może długo trwáć/ y stáć. g. Ideo melius est posse minus honestè, quàm plus turpiter. h. Panowánia bowiem chćiwość iest bestia pessima. i. Nie mamy tedy więcey prágnąć/ y mieć quàm quod iure possumus. k.

a Tacid. apud Plut. b Plato de somno bono c Pittacus apud Stob. d Plin Iu. libro 8. e Curti. libro 7. f Seneca Epistola 91. g Curtius libro 10. h Ambro. i Augusti. libro 3. de ciuitate Dei Cap. 14. k August. cõtra gau.

ROZDZIAL LII.

Odpráwiwszy dwá ksztalty Rzeczypospolitey/ zostáie nam o trzećiem mowić/ á to iest o Tymokrátiey. W tákowey tedy Mieszczánie/ ábo obywátele iedną wolnośćią sie szczycący / zárowno według cnoty / á dobrá pospolitego/ rząd/ á zwierzchność otrzymawáią/ ták iednák áby práwu więtsza moc/

y powa-

y powagá zostálá / á według Spráwiedliwośći wszytko spráwowáli.

Naylepszego tedy miedzy ludźmi nád wolność nie mász a. Wolność/ a swoboda/ bowiem z cnoty nazwisko otrzymálá/ niewola od złośći. b. A wolnym ma bydź poczytány/ y mány/ ktory zá żadną żądzą sprosnośći nie vdáie sie. c. Nieoszacowáne dobro/ á mienie iest swobodnym á wolnym bydź. d. Jest bowiem wolność potestas viuendi vt velis. is viuit vt vult qui recta sequitur, qui gaudet officio: cui viuendi vita considerata, atq; præuisa est. Ktory ani praw/ zwłasczá/ dla bojaźni y srogośći sie obawia/ ále według niego sie rządźi/ y spráwuie/ ktory naybarźiey coby zdrowego/ á dobrego było vpátruje/ ktory nic nie czyni/ nic niezámyslaią/ iedno z chęci/ á dobrowolnie/ cuius omnia consilia, resq; omnes quas gerit ab ipso proficiscuntur, eodemq; feruntur. A nie mász żadney rzeczy/ ktoraby v niego przemagáłá/ iedno iego wola/ y rozsądek/ zá ktorymi sámo szczęśćie idźie/ y násláduie. e. Niezbytnia tedy wolność iák w członku osobnym/ ták w mieśćie nie w co innego iedno w niezbytnią niewolą sie odmienia/ y przeinacza. f.

a Diog. apud Lært: libro 7.
b Epic. apud Stobe.
c Cic. 4 ad Her.
d Sene. Epistola 76.
e Cicer. in parado. penulti.
f Plato libro 8. de Republica

ROZDZIAL LIII.

Sa tedy Demokrátiey/ pospolicie ták názwáney/ Kształty y Sposoby / iesczе y náyduią sie czterzy. Naypierwszy iest / gdy wszytkim iák mieszczánom/ y obywátelom/ ták y komornikom/ według práwá/ rządźić/ y spráwowáć godźi sie/ á coby sie większey liczbie/ y wielom vpodobáło/ to mocno trzymáć przynależy. Wtory w ktorym wszyscy/ ktorzy w bogactwách/ y dostátkách większą ośiádłość máią/ do rządu przypusczeni bywáią/ á temu/ ktory ośiádłośći zás nie ma/ ábo ią vtráćił/ ná vrząd wstąpić sie nie godźi. Trzeći iest kształt Rze-

czypoſpolitey/ w Demokrátiey poſpolſtwá/ w ktorym wßyſcy mießczánie/ przez żadney rożnośći/ vczeſtnikámi bywáią vrzędow Rzeczypoſpolitey/ ktorzykolwiek iedno nie ſą w dobrey ſtawie nárußeni/ aut aliqua macula ignominiæ & infamiæ notati.

Czwarty ſpoſob ieſt Demokrátiey/ w ktorey iednáko idzie wßytko/ co w pierwßych/ tylko ſie w tym odmienia/ iż w niey żadnego práwá nie máß ná ktoreby ſie mieli oglądáć/ ći ktorzy ná ſobie vrząd trzymáią/ ále tám poſpolſtwo pánuie/ y co ſie iemu zda/ to má bydź od wßyſtkich trzymano.

Ariſtoteles libro 4. Pol. Cap. 4.

Conſiliorum multitudo congregata imbecillior eſt, ſtultiore animo, ſummo imperio prædito. a. Poſpolity człowiek bowiem tákowy podobny ieſt niewolnikowi. b. A kto ſie tákowemu poſpolitemu człowiekowi ſpodoba Ten mą dnym necesse eſt vt diſpliceat. c Jeſt bowiem ták nieſtáteczny/ odmienny/ á záwikłány poſpolitego człowieká rozſądek/ vt quod conſtanter velit, aut nolit nie látwie może bydź zrozumiány. d. A ták powiádáią go bydź rozruchow wſzelákich mátką/ y wędzem. e. A iego rádá/ y zdánie pełne błędu. f Nam in eo conſilium non eſt, non ratio, non diſcrimen, non diligentia, ſapientesq; ea, quæ populus feciſſet ferenda, raró laudanda dixerunt. g. Albowiem/ ábo ćicho/ ſkromnie/ & humiliter poſłußnym ieſt/ ábo hárdzie nádeR roſkázuiąc pánuie. h. Vpominam tedy ſtrzeßćie ſie tego/ cokolwiek ſie człowiekowi podoba/ mowi Senecá. i.

a Eurip. in Andro:
b Ari. Ethic. lib. 2.
c Plut. de educã libe.
d Demoſt. 1. Olynth.
e Chri. ſupra Matt. Homilia 1.
f Augu li. 1. de Ciui. Dei.
g Cice. pro Planco.
h Liu. Dec. 3. lib. 2.
i Seneca Epiſt. 7.

ROZDZIAL LIV.

Ten tedy czwarty ábo oſtátni ſpoſob y kßtałt Demokrátiey quaſi ex Diametro ſprzećiwia ſie prawdziwey/ á dobrey Demokrátiey/ á ieſt nie tylko dobrych

ále tęż

ále też y wszytkich złych naygorsza/ á názwisko własne otrzymáłá/ y zowią ią Ochlokrátia/ niezmierna á wykrocona pospolitego człowieká moc y władza.

GDy bowiem ábo ieden/ ábo wiele/ ábo wszyscy/ y siłá rázem rządzą/ władzą y zwierzchnosć máią. Záczym poydźie te sześć sobie bydź przeciwne/ w Jednowładztwie/ ieden ku dobremu pospolitemu/ y pożytkowi spráwiedliwie: w Tyráństwie/ ieden do prywatnego swego pożytku wyciska/ ściąga/ y wiedźie/ w Arystokrátiey wiele cnotą oszláchconych/ w Oligárchiey wiele bez cnoty/ tedyć też w prawdźiwey Demokrátiey wiele álbo wszyscy z cnoty y wolnosci/ w Ochlokrátiey wiele ábo wszyscy bez cnoty/ sámey tylko wolnosci/ y swobody zwierzchnosć/ y vrząd otrzymawáią/ tá przeciw przyrodzeniu/ przeciw wszytkiey cnocie/ przeciw słusznosci y spráwiedliwosci/ przeciw prawdźiwey wolnosći iest: y przeciwia sie Sorti enim omnes dignitates committuntur, viuere ex legibus æstimatur seruitus. a. a Cicero. paradoxis penul.

ROZIADZL LV.

Tey właśnie/ y tákowey Rzeczypospo. przynależy.

NAprzod. Niedołężne/ nie dostáteczne raczey/ ániżeli pospolitego przestrzegáiąc pożytku/ wzgląd mieć. Powtore zwierzchnosć wszelaką znaszáć. a. 3. Porządek wszelki zgłádźáć/ á z swey woley wolnosći niezgodney nábywáć. Poczwarte. Wszystką nagle/ á wśćiekliwie iákoby spráwowáć/ y odpráwowáć. 5. Wybiwszy sie z poddáństwá/ okrutnie/ y hárdźie pánowáć. 6. Podobna iest bráciom osobą sie niezgadzáiączym ktorzy y w máietnosci swych/ gospodárstwie vrząd/ stáránia/ władzą sługom swym podáią/ zlecáią do reku/ y powierzáią. b. Tákowa byłá niegdy v Atteńczykow pod Peryklesem. Tákowa w Rzymie/ à Seditione Grachiana, áż do Sylle y Máryuszá. c. Tá iest bellua & Tyrannis multorum capitum.

a Secund. Anabapt. b Aristot. Pol. 3. ca. 7. & 8. Plutar. de Reip. formis Osor. lib. 6. de Regis insti.tuti. Patrici. lib. 1. de Reg. tit. 3. c Bodinus Methodus Hist. ca. 6.

 Rozdzial

ROZDZIAL LVI.

Dobra záśie Demokrátia/ ábo Timokrátia/ ſtáwa/ y záchowána bywa. Jeſli práwá tákie vchwalone bywáią/ ktoreby wſzytkim w rownie ſłużyły/ y przynalezáły: Rzeczypoſpolitey zwyczáiu/ ſtárania/ żadz/ y wolnośći broniły. Ius enim quod in æqualitate Analogica conſiſtit eſt præcipua cauſa hanc conſeruans. In æqualitas autem contra Analogiam corrumpens. Ari. libro 5. cap. 2. Ethicorum.

NAprzod bowiem vpátrowáć trzebá/ áby rowni/ ábo przednieyſzy/ ábo mnicy/ ábo nie więcey w vżywániu byli ániżeli drudzy/ y ſobie wſzytko przywłaſczáli. 2. Nabárziey y owſzym namawiány y nápominány ma bydź poſpolity człowiek/ áby miernośc cnoty/ y wolnośći przekłádáli/ y lepiey poważáli/ ániżeli miernośc ſláchectwá/ bogáctwá/ doſtoienſtwá ábo y ſámey wolnośći/ á ſwobody/ ábowiem ták będą ochronione/ y zniesione/ niezgody/ nienawiśći y záchowána będźie miłość/ y zgodá w Rzeczypoſpolitey. 3. Magiſtrat ábo zwierzchność nie ma bydź loſámi/ ále wolnymi głoſy/ y wotámi rownymi wſzytkich/ áni nád práwá obierány/ hoc enim peſſimæ Democratiæ eſt, cui ſors peſſimos dat. 4. Ma bydź pilnie wſzczeſność/ á miernośc wymyſlona/ áby rożność zniesiona byłá miedzy mieſzczány/ ſlachtá/ y możnieyſzy máią bydź zrownáni z drugiemi/ áby wſzyſcy iednemiż mieſzczány/ y rownymi ſobie byli. 5. Rzadko ſláchtá/ y możnieyſzy (chybaby od wſzytkich/ ábo od nieyſzey częśći wźięci/ y wyſádzeni byli) ná zwierzchność/ ábo vrząd máią bydź bráni/ y przełożoni. 6. Z przełożeniem wyſadzeniem zaſług/ y zapłaty do poſpolitych rad obierania vrzędnikow/ y zwierzchnośći ſądow/ y inne ćwiczenia do záwiádowánia obrony/ y rzeczy do woyny należących do ſłuchánia liczb máią bydź vżywáni vbożſzy á nabogátſzych záśie żadne winy nie máią bydź vſtánowiáne y vchwaláne. 7. Nie látwie máią bydź dopuſzczáne oſobne municye/ zamki/ miáſtá/ ábo ich częśći. 8.

Przyzwo-

Przyzwoita rzecz ieſt/ mieć vrzędy odmieniáiące / vt patet in nonnalis ciuitatibus Regni Polon. áby iedni nie wßytko byli/ y chocia ż/ ieſliby nie mogło bydź w przednich wiecz w mieyſkich áby ták odmiáná byłá miedzy pánuiącymi/ á ſłucháiącymi . 9.
Nie máią bydź doſtátki vpatrowáne w vrzędnikách/ ábo ná zwierzchności będących/ wielkie/ áni mierne/ áby ták wßyſcy godniey mogli iey doſtawáć. 10 Máieſtat ábo zwierzchność nikogo niema wzgárdzáć/ ále czcić y ważyć/ iednák przeſtrzegáiąc ſwey władzey/ y powagi/ ták bowiem będzie ſam ßánowány y czczon. 11. Cechy/ ſchadzki/ towárzyſtwá/ goſpody/ y ſpolne ćwiczenia/ mießczánom máią bydź dopußczone/ y náznáczone.
12. Má ſię zá wßę przyczyniáć liczby mießczan/ iednak przecie nienázbyt częścią tych zwłaßczá qui nati ex vno parente ciue częścią obcych przyimuiąc. 13. Vrząd żadnemu álbo zwierzchność niema bydź częſto zlecány y dawány. 14. Sędzie máią bydź ze wßytkich obieráni. 15. Vrząd ma mieć/ y zoſtáwić wßelką ſobie władzą/ nád wßelkim poſpolſtwem/ we wßytkich ſpráwách tùm iudicandi, tùm deliberandi. 16. Pieniężne winy nie máią bydź dzielone ábo rozdawáne/ ále ná potrzeby murow/ miáſtá/ kośćiołow/ ßpitalow oddawáne/ obracáne y wydawáne. 17.
Sądy poſpolite y iáwne nie máią bydź częſte/ áni też o márne rzeczy y plotki ſkárgi bydź: ále ráczey ná tákowych ſrogie winy vſtáwić/ ktorzyby ſię ważyli o ládá plotki przed vrząd iść y ſwárzyć z ſobą. 18. Rządkie niech będą ziázdy qui mercede conuocatur áby ták y ſkarb/ ábo y możnieyßy nie nißczeli. 19. Lud poſpolity áby nie był vtrapion y nißczon od nędze/ ále ráczey poratowan/ ábo z dochodow poſpolitych vel mittatur in prouincias & prædia colenda, vel opera ipſis conficienda dentur, tylko áby iedno mogli ſię z tąd żywić/ ábo bogátßy cokolwiek náznáczáć ſwoich dochodow/ ná pewny czás máią dla nich: ábo też vmieráiący oddaláć y náznáczáć/ vel vſum fructum donent, dominiũ nihilominus ſibi reſeruando, vel etiam aliquando aut per ſortem, vel ſuffragia eligantur pauperes ad aliquod officium/ ſkądby wyżywienie ſłußne mogli mieć/ ábo też áby ßáfárzmi nád dochodámi poſtánowieni byli. Ták te rzeczy w ſwey mierze y właſnośći záchowuiąc. 1. Dobrzy będą zwierzchności otrzymawáć.
2. Iáwnie z niewoley będą poſłußeńſtwo oddawáć. 3. Ani
wybráni

wybráni w nienawiśći v poddánych y słucháiących będą. 4. Magistratus non excedet officium, gdy liczbę będźie miał ze wszystkiego oddawáć.

ROZDZIAL LVII.

Odmienia y przeinácza się Demokrátia.

NAprzod. Abo w Oligárchią/ zwłaszczá gdy Cechmistrzowie y Woyski/ ábo pochlebcow swąwolą/ ábo też swoią władzą/ ábo powagą niezmierną/ ábo ze złośći/ y niecnoty odnaszáią potężnieysze/ y bogátsze do pospolstwá/ áby ták wzbudźiwszy niezgodę/ á zámieszánie miedzy nimi/ potym łatwiey/ á niebeśpieczniey od nich potłumieni/ y zniszczeni byli. 2. Abo w Tyrástwo gdy. 1. Pod woyski máią władzę nád żołnierstwem/ y woyskiem wszytkiem. 2. Gdy iednemu z nich wietsza moc/ y władza bywa daná. 3. Gdy pospolty lud beśpieczny/ bárzo dowierza/ y spusczá się ná tákowych podwoyskich tanquam defensoribus. 4. Jesli wietsza część mieszczan/ ábo wśiami/ folwárkámi się báwi: ábo rzadko w Rzeczypospolitey záśiádywa/ łatwie/ y beśpiecznie ieden zwierzchność otrzymawa. 5. Abo w Demokrátią. Niezbedną/ y złą. 1. Gdy vrzędnicy/ ábo zwierzchność/ przez losy obieráni/ ábo nieświádomego/ áni nie vmieiętnego pospolitego człowieká/ vpodobániem wysádzeni bywáią/ bynamniey wzglęedu ná cnotę nie máiąc/ y tey nie vpátruiąc. 2. Gdy sam pospolity człowiek niestátecznośćią sobie się sprzećiwia/ & nouitatem expetit.

ROZDZIAL LVIII.

Ma záśię zguby/ y zniszczenia swego przyczyny/ właśnie Oligárchia/ ábo Arystokrátia/ záchowuiące/ y zátrzymawáiące/ przećiwne.

PIerwsza/ gdy ná pospolite/ y iáwne ziázdy/ á Seymy pod winą wzywáni/ y zwoływáni bywáią potężnieysi/ á drugim wolny/ dopuszczony bywa przyiazd/ y bycie/ á obecność zácżym

y stąd

yſtąd pochodzi/ iż rzadko bywáią niedoſtáteczni/ á bogátßy/ y potężnieyßy ſobie ku dobremu/ wßytko rządzą/ y ſtánowią. 2 Gdy ſię toż przytráfia/ y dżieie/ przy obierániu vrzędu/ y zwierzchnośći. 3. Gdy ſię tymże kßtáltem záchowuie/ gdy ábo práwá máią bydź ſtánowione/ ábo popráwowáne/ ábo też inße iáwne Sądzone ſądy/ á zwłaßczá odpráwowáne bywáią cryminały. 4. Jeſli potężnieyßym/ y bogátßym tylko ſtáránie bywa zlecone/ około cáykauzu/ á władza im dána bywa do vżywánia ſtrzelby/ y woiennego ryßtunku. 5. Jeſli o dochodách poſpolitych/ y ſpiklerzách/ piwnicách/ záwiáduią y ſtáránie máią potężnieyßy. 6. Jeſli ćiß w poſpolitych/ y iáwnych ſpráwách ku woynie/ y pokoiowi należących/ y ſłużących/ bárźiey y częśćiey wyćwiczeni/ zápráwowáni bywáią. 7. Jeſli w przymierzách záchodzących/ ábo záßłych potwierdzáiących/ tylko ná tych ſámych obecznośći przyſłußa ſtáwa y záwoyta rzecz ieſt. 8. Jeſli w wyſyłániu poſłow/ ábo obcych przyimowániu lekki wzgląd bywa ná vbożßych/ y niepotężnych/ ále wßyſtko od bogátych/ y potężnieyßych odpráwowána. 9. Jeſli zákazánie ieſt áby vbożßy dźiedźicom ſwym domá wychowánie/ y ćwiczenie dawáli/ á przy tym/ záraz do rzemioſł ſpoſabiáli/ bogátßy záśię w ſwych cnotách/ mądrośći/ dźielnośći/ w rycerſkich ſpráwách ćwiczyli/ áby ći ſpoſobnymi/ owi záśię nieſpoſobnymi do rządzenia byli. 10. Jeſli bogátßy często inne do lekkich ſpraw/ y poſług/ ábo chytrze/ y obłudnie okázowániem łáſki/ ábo zápłáty námawiáią/ ábo przymußáią/ áby ich zá ſługi/ y niewolniki przyimowáli/ onych záśię władza/ y poważność rosłá/ y wzmagálá. 11. Jeſli w hándlách/ kontráktiech/ ná ſpowinowáczenie/ ziednoczenie/ przyiaćielſtwo/ á obowiązek/ więkßy wzgląd vpátruią mocnieyßych/ y bogátßych. 12. Jeſli dobrá poſpolite wydawáne/ á dźielone bywáią bez wiádomośći/ mießczan/ y obywátelow. 13. Jeſli do oddawánia liczby magiſtra geſtitus nie przypußczány bywa/ y wzywány poſpolity człowiek.

ROZDZIAL LIX.

Rząd poſpolity ábo Politeia oſobnie ták rozdźielo-

na/ y opisána/ według kształtu rożnego Rzeczypos: nieprzyznawamy. Zwłaszcza/ ieśli opisána/ y wy: dzielona ták będzie/ áby wszyscy rowni miedzy so: bą/ byli y miáni (iák w cnocie/ták y wszczodrobli: wości) iáko rozumie/ y dzielności wykłáda. libro 5. Cap. 7. Aristotelis.

NAprzod. Poniewaž nigdziey tákowa rowność/ y mierność nie byłá widziána y náleziona. 2. Jeśli wszyscy będą ro: wni w wolności/á tylko cnotliwi/y z cnoty będą obierani te pra: wdziwą Demokrátią može nazwáć. 3. Abowiem stosowá: nia/ y vmiárkowánia złych Rzeczypospolitey z Oligárchiey/ y Demokrátiey powstawa: świádczy Arist. lib. 4. cap. 8. & 9. 4. Wielkie bowiem się przytrafiáią stosowánia/ y vmiarkowánia Rzeczypospolitey/ ktore iednák nie máią kształtow rożnych w sobie: mogą bowiem dobre y złe sobie rownymi. Abo nierowny: mi/ zmieszáne być rożniey vmiárkowáne. 5. Abowiem mie: szána Rzeczpospolita/ nazwisko ma otrzymáć/ według przemá: gáiącey częśći/ gdy bowiem tu przeważy/ y przemoże wolność nád cnotę. Demokrátia raczey/y słuszniey ma być nazwána. 6. Nád to Arist. cap. 9. pisząc powiáda/ że niestánie/ y vmiárko: wánie Oligárchiey/ y Demokrátiey/ skłáda się ze trzech sposo: bow. 1. Kiedy z obu sposobu práwá/ obierane/ ábo wyięte bywáią/ coby się zdáło/ y przynależáło godne ku zátrzymániu/ y záchowániu Rzeczypospolitey. 2. Gdy Demokrátiey/ y O: ligárchiey wykroczenie/ ábo niedostátek odłączywszy/ śrzodek bierzemy tych rzeczy ktore obá stany stánowią/ á do nászey przy: sposobiáią/ y stosuią. 3. Skąd iest/ gdy ze dwoygá/ dwoiey R. P. y postánowienia praw w ieden stan R. P. iedney spoia: my/ y ziednoczamy/ tyleby były Policiæ rożne postánowione.

ROZDZIAŁ LX.

Łatwie poznáć/ ieśli słuszny á pewny się stał skład/ y pomieszánie/ iákichkolwiek kształtow/ y rządow Rzeczypolitey zpiąci przednich znákow/y sposobow.

Pierwszy/

Pierwßy/iesli tákowe iest pomießánie/ktoreby nie mogło być rozeznáne/ ábo snádź wątpliwe. Jeśliże iest Oligárchia ábo Demokrátia tákże też się ma rozumieć o drugich. 2. Gdy rzeczpospolita cáła/ simul inspecta & considerata oczywiście vkázuie / y wystáwuie obie one rowne. 3. Jesli odiąwßy iedne część/ y strone Rzeczpospolitey / druga strona/ áni iest Demokrátiey / áni Oligárchiey podobna / áni też stáła y bespieczną trwáć/ może bez drugiey strony/ y części. 4 Jeśli postánowiona Rzeczypospolita niepotrzebuie/ ábo innych kßtałtow/ sposobow/ y własności / ábo obcych rátunku/ áby ták w cále mogłá trwáć/ y stać. 5. Jeśli postánowiona/ y sporządzona podoba sie mießczanom/ y obywátelom/ ták áby ią wążyli/ czcili/ y ßánowáli & diuturnam esse cupiant.

ROZDZIAL LXI.

Powiedźiáły / y opisáły się do tąd krotko dosyć w prawdźie przyczyny/ stánowienia/ wykroczenia/ á zepsowánia / iákieykolwiek Rzeczyposṗolitey osobney/ wyliczymy/ y zbierzemy też tu tákże przyczyny/ ktore wßytkiem R. P. służą/ y przynależą/ áby ták z stąd łatwiey zrozumiano było/ coby w káżdey Rzeczypospolitey sporządzeniu/ y záchowywániu nabárziey/ y napierwey chronić się/ á náśládowáć miáło/ y godziło. Pierwßa miedzy wßystkiemi iest/ zániedbywánie/ nieuważenie/ á wzgárdá Bożych/ á ludzkich praw/ przeciw Bogu pobożności/ nabożeństwá/ á Bogoboyności : bliźniemu miłości/ á własnego zdrowia / záczym nieposłußeństwo / niesprawiedliwość / y rozruchy.

Bo gdźie niemáß bowiem pobożność/ nabożeństwo/ ku Bogu wiárá y społkowánie narodu ludzkieg / á sámá nayzacnießa cnotá/ sprawiedliwość áby beła zniesiona/ potrzebáby tego niosłá a ą co porządnie á dobrze wßytko sprawuie co do pobożności należy / ktory vmie záchowywáć/ co do sprawiedliwości przystoi/

a Cic 2. de natura deo.

vt Co[...]

b Greg. libro moral. c Aug. ſupra Ioann: d Hieron. in Epiſtol.

vt collatus in proximos miſericordiæ riuulus Iuſtitiæ fonte ducatur. b. Miłość/iedno ſerce/iedná myśl bráci wielu ſpráwuie. c A zniewaženie, ktorégokolwiek przykazánia wielką krzywdą ieſt. d.

ROZDZIAL LXII.

Zá temi idące ſą: ktore z pierwſzych iáko godnieyſzych/ á gruntownieyſzych pochodzą/ y moc máią ábo im przeciwne ſię ſtawáią.

NAprzod Zyſk y zazdrość/ lichwá ták około własnych ták y pospolitych dobr. 2. Ządza á chciwość pánowánia doſtoienſtwá y godności; ábo tych ktorỹ przyſtep do zwierzchności y godności zámkniony ieſt y od niey odſądzeni ſą/ ábo ci ktorzy drugim zaygrzą. 3. Krzywdy á záiątrzenia y Záiuſzenia miedzy ſobą á nieſpráwiedliwa obroná. 4. Boiazń/ zła/ qui diuturnitatis cuſtos eſt, ábo gdy poddáni ábo z poſpolſtwá ſię obawiáią ſámi ſiebie zobopolnie ábo możnieyſzych y Zwierzchności/ ábo ktorzy ſię boią/ áby niepodieli iákiey lekkości/ ſzkody/nieſławy/karánia zá złości ſwe rozruchy y bunty w R. P. ſtroią. 5. Gdy ſtan ábo część iedná wynoſi ſię nád drugą hárdźie y potężnie każąc. 6. Abo gdy ieden z nich chce ſię wynieść ábo dla ſpráwy iákiey dobrze odpráwioney y poſłużoney. dźielności ábo dla ſwey potęgi/ władzey/ y godności/ z práwá poſpolitego ſię wydźiera/ y wyłącza. 7. Gdy możnieyſzy wzgardzáią inne/ y ie tłumią/ á niſzczą/ wſzelkiemi ſpoſoby/ ábowiem pychá wſzytko pſuie/ y wniwecz obrácá. 8. Gdy dopuſzczone y łączone bywáią rożne narody/ y práwá. 9. Gdy lekcy/ y ſproſzni/ á plugáwi przełożonymi/ y ná zwierzchności ſą głupi/ młodźi/ niezbożni/ lichwiarze/ łakomi/ pijánicy/ złey ſławy/ żadną áni powagą/ áni godnością obdárzeni/ á przyozdobieni. 10. Niedbálſtwem przełożonych/ y vrzędu ktorzy dobrá poſpolitego nie vpátruią/ ále ſwey prywaty ktorzy obcym pánom poddáńſtwo/ y przyczęge oddawáią/ & qui liberis tanquam aliquando ſucceſſuris carent. 11 Gdy Magiſtrat ábo zwierzchność/ ábo nie záwiáduie/ ábo lekce poważa máłe przyczyny do odmienności R. P. ciągnące. 12. Niezgodá możnieyſzych y

ſzych / y poteżnieyſzych / ktorzy ábo dla / ábo przećiw Rzeczypo-
dostoynośći / ſtáłośći / powſtáią / ábo dla oſobnych y prywá-
tnych ſpraw / y nienawiśći / buntow / y roſterkow wſzelákich /
przyczynámi ſą. 13. Wynioſłość tych ktorzy kiedy Rzeczy-
poſpo: dobrze ſłużąc / ią czym znácnym obdárzyli / y przyozdo-
bili ſzczęśliwym iákimkolwiek ſwym poſtępkiem ábo vczynkiem
doſtátkiem ábo porádą / gdy innym áni chcą bydź rownymi á-
ni podleyſzymi. 14. Jeśli wiele nieprzyiaćioł máią w ſąśiedz-
twie / á poteżnych / ktorzy ábo gwałtem ábo zdrádą corrupto-
rum pecunia mieszczánom / y obywátelom zdrády / y śidłá pod
nimi czynią. 15. Jeśli nie mogą áni czáſu woyny y pokoiu /
rzeczy do żywnośći należących / z ſwego Páńſtwá wyżywienie
mieć / ábo nie ná dobrym mieyſcu miáſto / ábo powiát leży / po-
wietrza dobrego / wody drew etc. niemáiąc ále gory y láſy bory /
ſąśiedzkie ſzkodliwe. 16. Jeśli łatwie z iednego miáſtá ná dwo-
ie rozdwoić śię y rozerwáć mogą / iáko gdy ie dźielą wody pá-
gorki błotá / ábo inſza przyczyná y ſpoſob do rozerwánia śiebie /
y rebelizowánia / á iedni drugich tłumić / y niszczyć / okázána
y ználeźiona bywa. a 17. Dotych y tym podobnych przyczyn przy- a Ari. lib. 5. Pol. C. 1. 2. 3. 4.
tráfiáią y przydáią śię obwieszczenia / y opowiedánia / Bozkie
Kośćielne kápłáńſkie nápominánia widzenia / y cudá rozmá-
ite zgubę záſobą ćiągnące / y okázuiące iáko Saulowi okazáne b 1. Regũ 15.
były b Ták wykorzenienie zgube / á ſplondrowánie Hierozolimy
vprzedźiły komety ná kſztałt mieczow / świátłość niezwyczáyna
w Kośćiele / woł rodząc nád zwyczay iágnię / wozy ſzyki vſcz / y
zbroyne woyſká / ná powietrzu widziáne / wzbudzony IESVS
nieiáki woláiący przez cztery látá / we dnie y w nocy opowiedá-
iąc zginienie miáſtá / o czym wſzytkim czytay kto chce Jozephá. c Ioſeph. de bello Iudei. lib. 7 c. 12.
c. Toż śię przydáło miáſtu Jerychowi / Sodomie / Gomorze /
y Niniwitom etc. Ták y dziś dziwnie / rożnie á częſto nápomi-
ná Bog wſzechmogący nas. O Boże daytoż áby nie były w
nas zátwárdźiáłe ſercá náſze / ad vocem præconum, & admoniti-
onum eius.

ROZDZIAL LXIII.

Z przećiwney záśię ſtrony / poſpolite głowne / á po-
wſzechne / áby wſzytkie R. P. dług ſzczęśliwie trwá-

ky/ á fortunne ich przedśięwźięcia/ y powodzenia były ma bydź pilne ſtáránie wtym miáne y vpátrowáne.

NAprzod. Pobożność/ y nabożeńſtwo/bez ktorey áni Bogu/ áni ludziom może wiárá bydź záchowána y dotrzymána. 2. Práwá áby dobre były ſtánowione/ á poſtánowione/ y vchwalone/ záchowywáne/ mężnie á rzetnie dotrzymáne/ pełnione/ y ochronione/ná nich bowiem wſzytko zbáwienie/ y zdrowie polega R. P. gdźie bowiem nieſtáią/ y vſtáią práwá tám gwałt náſtępuie. 3. Zwierzchność y Magiſtrat obieráni ktorzyby byli życzliwymi R. P. ma bydź im moc y władza wſzelákich ſpraw/ zlecona/y dána do rządzenia y ſpráwowánia/á máią bydź ludźmi pobożnymi/ dobrymi/ á cnotę nád wſzytko przekłádáiący. 4 Ma bydź y przynależy mądrość y roſtropność/ ona bowiem záiſte R. P. ſczęśliwa ieſt/ ktora/ y nád ktorą mądrzy ludźie/ á zwłaſzczá Philozophowie rząd zleczony y piecołowánie o niey máią. 5. Nawiętſza ieſt bowię miedzy innymi práwy/y cnoty/ y nazacnieyſza ieſt ſpráwiedliwość poſpolita w ſądach: oſobna w kontráktách y kupi ch/ bez tey páńſtwá y Mocárzſtwá ſą morderſtwá & latrocinia: dla nieſpráwiedliwośći przenoſzone bywáią kroleſtwá Páńſtwá od rodzáiu do rodzáiu. 6. Kośćioły Akádemiæ ſzkoły/ & ſeminaria cnot y náuk wſzelkich máią bydź zákłádáne/fundowáne y wychowywáne nie trzebá tu koſztu żadnę żálowáć to bowię ieſt cor & ocul⁹ R.P. 7. Zgodá miłość miedzy ták pánuiącymi/ ták ſłucháiączymi zobopolnie/ y zobcymi ma bydź záchowána/ przez tey bowiem gruntowne á wielkie rzeczy ſłábieią/ y wniwec śie roſproſzáią. 8. Jeſli práwá w ſwey mocy/ godnośći ſtoią/ á od żadnego gwałcone nie bedą ſic enim & perſonarum,& legum maēt authoritas,exemplorum impeditur prauitas. 9. Jeśli áni miedzy zwierzchnośćią y magiſtratem,áni miedzy poddánymi/ ćierpią záchowywáią/á báwią śie pochlebcámi/y pokoiu poſpolitę buntownikámi. 10. Niezgody y zaśćia miedzy możnemi/y potężnieyſzymi práwy obwárowáne/ochronione winámi/y kárą vśmierzone/á ſpretká znaſzáne máią bydź. 11. We wſzelákich ſpráwách máią bydź vitandæ & immutationes zwłaſzczá/gdy tego gwałtowna potrzebánie

bá nie nieśie/ aut ex priuato beneplacito. 12. Zwierzchność y ná vrzedźie zasadzáiący rectè se gerunt iák swoimi Kollegámi/ ták y z poddánymi/ eos nō offendendo, ignominia non afficiendo. eorum opera vtendo nie máią bydź ku wszelákiemu ich pożytkowi/ żywności nábycia/ áni też w dochodzeniu godności/ y vrzędow przeszkodą omieszkániem/y záwádźie bydź. 13. Magistrat ábo ná zwierzchność/ zásiádáiący/ máią mieć długie ręce & oculos semper apertos, ktoremiby y coby postronnie/ y domá obecznie śie dźiało/ czuynie/ á pilnie vpátrowáli/ á coby z rzeczy było/ odpráwowáli. 14. In potentia, & honore sine concedando, siue auferendo, zlekká/ y niesktwápliwie poczynáć máią/ áni vpornie/ nierozmyślnie/ áni leniwie/kogo wywyższáć/ áni zniżáć. 15 Záchowywáć/ zátrzymawáć/ wywyższáć/ szánowáć/ máią stárodáwne zacne/ á dobrze zásłużáłe/ domy/ y familiæ, z tákowych bowiem R. P. y ná tákowych záwisłá/ y stoi. 16. Skárby pospolite/ C...auzy/ spiklerze/ piwnice/ etc. wedlug spráwiedliwości nápełniáć w wierności záchowywáć/ potrzeby vżywáć máią. Hic enim murus aheneus, neruus pacis & belli. 17. Pilnie vpátrowáć/ y wárowáć/ & legibus, & socijs dozorcámi/ áby pożytku żáden z dobr R. P. sobie nieprzywłaszczał/ á swego własnego/ áni źli swoich vpátrował. sed legittima potius ratio reddatur omniū. 18. Szácowánie dobr mieyskich/ ábo w rok/ ábo nákáżdy miesiąc/ vt census augeri vel minui ábo ktorzy sposobnieyszemi są ku zwierzchności/ y pospolitych spraw/ á potrzeb cognosci, y iákáby moc/ potęgá mieszczan/ y miástá byłá/ iák czásu pokoiu/ ták y woyny zrozumiána mogłá bydź. 19. W dostátkách/ y w bogáctwie/ ile może bydź/ miernosć/ y rowność záchowána/ & inducēda sin minus, sint tū potentiores, ktorzy R. P. bárziey życzliwemi są. 20. Mieszczánie młodszy/ y nowotnieyszy/ á świeżo nástáli/ pilnie wyćwiczeni máią być & ampplicādi ad Reip. formā eiusq; leges, w ktorey przestawáć y trwáć máią: multū enim est à teneris assuescere. 21. Vsilnie ná tym máią bydź/ y o to śie pilnie stáráć powinni/ sprawcy/ y rządcy wszelcy/ áby dobrze vpátrowáli/ ktorymby niegdy/ y teraz inne R. P. dobrze postánowione/ dług záchowáne/ y sp... sobiáne/ á iákiemi wykrocone/ á wniwecz obrocone były sposoby/ y ksztálty/ á coby w obcych dobre vznáł/ áby násládowáli/ malū autē à sua R. P. arceāt, á ták szczęśliwym będźie & manebit quem faciunt aliena pericula cautum.

Po opiſániu/y wprowádzeniu kſztałtow R. P. mamy pilno báczyć/y vważáć nalepſzy być ten R. P. kſztałt á ſpoſob q naturę morib⁹ zwyczáiowi/ & regioni, iákiegkolwiek ludu/á poſpolſtwá przyſpoſobiány/y vmiárkowány bywa/ ábyſmy ábo kſztałt miáſtá od ludu y poſpolite° człowieká morib⁹ alienū nō instituam⁹, ábo przyrodzone práwá według ludzkie° zdánia y mniemánia/ ac volūtati repugnante, natura ſeruire cogam⁹: mieyſc bowiem/ poniewaz wielka rożność ieſt/rożne też roſtworzenia/ y przyſády/ rożne przyrodzenia ludzi/ ktore rożnych páńſtw/ y władzi potrzebuią. Zámjkam tedj wſzelkie R. P y dobrze poſtáwione/ſądze/y dłu° trwáiące/y ſtoiące być mowię/ ieſli trzy rzeczy przjwłaſzczáne/y przznawáne będą wzem. BOGV. cześć/y chwałá/iáko ſtworzycielowi/ miłość iáko odkupicielow/ boiań iáko ſędzie°. BLIZNIEMV. Zwierzchności/y wyżſze° poſłuſzeńſtwo mnieyſze°/ludzkoſzć/rowne°/poſzánowánie. SOBIE, Okolo ſummnienia opátrzność/ vmyſłu/y ſercá ozdobę/y ochędożność/ ciáłu náukę y kárność. A náoſtátek/ ſkromnie/ ſpráwiedliwie/ vczciwie/ á pobożnie.

Hæc tria perpetuò meditare aduerbia Pauló,
Hæc tria ſunt vitæ regula ſancta tuæ.

Sic Sancti. Sanctè, per Sanctum, ad Sanctiſſimum, tendemus & perueniemus. Cui ſoli ſit æterna laus & gloria, AMEN.

Ouidius lib. 3. Elegiarum de Triſtibus.

Nempe dat & quodcunque libet fortuna rapitque
Irus & eſt ſubito, qui modo Crœſus erat.
Singula quid referam, nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingeniiq; bonis.

INSTYTUT OSSOLINSKIEGO.

OPRAWĘ WYKONANO
w prac. introl.-konserwat.
Biblioteki „Ossolineum"
Data 6.III 85 podpis Delimata